

BOEKEN **POST**

JAARGANG 26
NUMMER 158
NOVEMBER/DECEMBER 2018
PRIJS € 7,50

JE RAAKT NIET UITGELEZEN!

**Debutant Sol
Bouzamour**

**"Ik heb zoveel
ideeën, ik word
er gek van!"**

**Annelies
Verbeke
herleest...
Frankenstein**

**F.B. Hotz,
jazztrombonist
werd schrijver**

**SPECIAL:
Eten in de
literatuur**

**Esther
Gerritsen
Terug naar de kerk?**

**De
betere
markten en
beurzen!**

ISSN 0928-4230

9 770928 423007

VEILING RESULTATEN

Meiping vaas, China
Hamerprijs € 82.000,-

Boeddha, verguld brons
Hamerprijs € 19.000,-

Zilveren theedoos,
Hamerprijs: € 9.000,-

Klokset, 19e eeuw
Hamerprijs: € 12.500,-

Barometer, 18e eeuw
Hamerprijs € 3.200,-

Yixing theepot 19e eeuw
Hamerprijs € 16.000,-

Armband jaren '70
Hamerprijs € 4.400

Drakenvaas, China
Hamerprijs € 56.000,-

Dekselpot, ca. 1780
Hamerprijs € 20.000,-

HET GROOTSTE VEILINGHUIS

VeilingHuis
De Jager Goes

VAN ZUID-WEST NEDERLAND

VEILING RESULTATEN

Pendule, ca. 1810
Hamerprijs € 11.000,-

Collier, 3 rijen bloedkoraal
Hamerprijs: € 30.000,-

Spiegeltelescoop,
Hamerprijs € 7.500,-

Staan horloge
Hamerprijs € 13.000

Diamant 4.20 Ct.
Hamerprijs € 15.000,-

19e eeuwse ivoor
Hamerprijs € 46.000,-

Sculptuur bloedkoraal
Hamerprijs € 28.000

Broche met diamanten
Hamerprijs € 8.000,-

Yixing, 18e eeuw
Hamerprijs € 16.000,-

DE HOOGSTE OPBRENGSTEN TEGEN DE LAAGSTE KOSTEN

Wij kunnen voor u veilen, van 1 item tot een gehele inboedel of verzameling.

Van kunst tot antiek, van juwelen tot zilver en van design tot aziatica.

Hiervoor berekenen wij géén inbrengcommissie.

Wij kunnen u van dienst zijn voor het taxeren van een erfenis verdeling.

Uniek door simultaan met de zaal, live te veilen op de 8 grootste internet platforms.

Door onze persoonlijke en discrete benadering, hét veilinghuis voor al uw kostbaarheden.

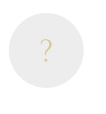
0%

INBRENGCOMMISSIE

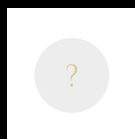
U betaalt achteraf slechts € 15 per kavel

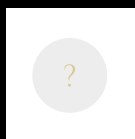
UW ITEM HIERONDER?

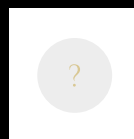
Van 1 Item
Hamerprijs € ?

tot en met
Hamerprijs € ?

verzameling
Hamerprijs € ?

of inboedel
Hamerprijs € ?

Neemt u dan vrijblijvend contact met ons op

Empire klok
Hamerprijs € 16.000

Wu Shuang Pu
Hamerprijs € 28.500,-

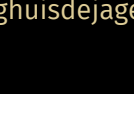
Rosenburg Den Haag
Hamerprijs € 3.200,-

Kangxi kaststel
Hamerprijs € 24.000,-

Vergulde brons
Hamerprijs € 32.000,-

Wanli kom ca. 1600
Hamerprijs € 28.000,-

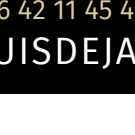
Keizerlijk tapijt
Hamerprijs € 16.000,-

Schilderij, Jan Sluijters
Hamerprijs € 9.500

Kandelaren, 18e eeuw
Hamerprijs € 26.000,-

Hermes tas, jaren '80
Hamerprijs € 3.000,-

Jaeger LeCoultre
Hamerprijs € 13.000,-

Collier, bloedkoraal
Hamerprijs € 19.000,-

Kom, Chinees porselein
Hamerprijs € 24.000

Glas, 18e eeuw
Hamerprijs € 1.900,-

Bijbel, 19e eeuw
Hamerprijs € 2.200,-

Yixing theepot 19e eeuw
Hamerprijs € 16.000,-

Armband jaren '70
Hamerprijs € 4.400

verzameling
Hamerprijs € ?

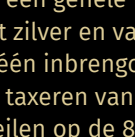
tot en met
Hamerprijs € ?

Van 1 Item
Hamerprijs € ?

Van 1 Item
Hamerprijs € ?

Van 1 Item
Hamerprijs € ?

Van 1 Item
Hamerprijs € ?

WIJ TAXEREN DOOR GEHEEL NEDERLAND EN BELGIË

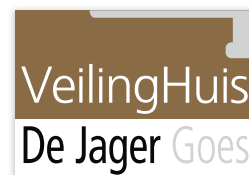
Ringbaan West 2B 4461 ED Goes • 0031 (0) 6 42 11 45 42 • info@veilinghuisdejager.nl

WWW.VEILINGHUISDEJAGER.NL

GEEF DE JUISTE WAARDE DOOR

“DE MEESTE GOEDE DOELEN WETEN ZICH GEEN RAAD WANNEER ZIJ EEN WONING, INBOEDEL OF VERZAMELING ERVEN.”

Het komt regelmatig voor dat een goed doel wordt benoemd tot erfgenaam. Goede doelen zijn doorgaans het meest gebaat bij een financiële ondersteuning, maar wanneer u overlijdt, laat u meer achter dan een bankrekening of een sok met geld. Hoe zorgt u dat uw woning, inboedel of verzameling voor uw erfgenamen in een zo hoog mogelijk financiële waarde wordt omgezet en ook nog op een juiste en discrete manier?

Een onafhankelijke testamentair executeur zorgt dat de afhandeling van het testament ordelijk verloopt en doet er alles aan eventuele twisten en verwrongen relaties te voorkomen. Uw doel is dat uw erfenis daar terecht komt, waar en zoals u dat wilt.

Een veilinghuis kan u ook adviseren bij de verkeringswaarde en executiewaarde, omdat zij op de hoogte zijn de huidige markt. Door het continu veranderen van vraag en aanbod, fluctueert de werkelijke financiële waarde. De juiste waarde is tevens van groot belang bij de aangifte erfbelasting, om te voorkomen dat uw erven onnodig te veel zouden moeten afdragen.

VeilingHuis de Jager Goes Bv heeft een ruime expertise op het gebied Kunst, Antiek, Juwelen, Collectables & Aziatica. Wij veilen nalatenschappen, verzamelingen en inboedels op onze internationale veilingen, welke uniek zijn, doordat er simultaan met de zaal, live wordt geveild op de 8 grootste internet platforms. Tevens berekent VeilingHuis de Jager GEEN inbrengcommissie, dus 0%. Zodoende krijgt u de hoogste opbrengsten tegen de laagste kosten.

Veilinghuis de Jager Goes, behorend tot de top 5 van grootste veilinghuizen van Nederland, onderscheidt zich door haar persoonlijke aandacht en discretie naar haar klanten toe en mag zich op diverse gebieden, zoals juwelen, bloedkoraal en Aziatica, tot de wereldwijde top rekenen door haar behaalde resultaten.

MEER INFORMATIE

Voor verdere informatie kunt u contact opnemen met ons veilinghuis via:
www.veilinghuisdejager.nl,
info@veilinghuisdejager.nl of
 06-42114542.

COLOFON

Uitgever:

Vincent van de Vrede

Hoofdredacteur:

Geraldine te Gussinklo

Basisontwerp:

Jan Scholtus

Vormgeving:

Henk Muurlink

Druk: Veldhuis Media - Raalte

Met medewerking van o.a.:

Dienke Cazemier, J.L. Dijkhuis,
Wim Hazeu, René Hesselink, Frank
Hockx, Wim Huijser, Ton Kok,
Marieke Kraakman, Maaike Kramer,
Marlene Lunter, Casper Schuckink
Kool, Wilco Tuinenburg, Peter
IJsbrant

Losse nummers: € 7,50 per nummer
(Nederland en België) Abonnementen:
€ 38,00 voor 6 nummers (NL)
Buitenland: € 45,00.

Boekenpost verschijnt 6 keer per
jaar, aan het eind van de even maanden.
Opzegging van het abonnement
dient uiterlijk één maand voor
verlenging schriftelijk of per e-mail
te geschieden.

Niets uit deze uitgave mag zonder
toestemming worden overgenomen.
Ingezonden berichten worden
eigendom van de uitgever c.q. de
redactie. De uitgever heeft ernaar
gestreefd om de rechten betreffende
de illustraties te regelen volgens
de wettelijke bepalingen. Degenen
die desondanks menen zekere rechten
hierop te kunnen doen gelden,
kunnen zich richten tot de uitgever.

ISSN - 0928-4230 • Boekenpost is
een uitgave van Stip Media •
Louise de Colignystraat 15,
1814 JA Alkmaar
Tel. 072-5314978
E info@boekenpost.nl

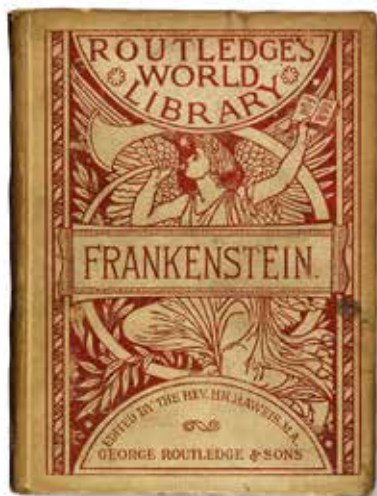
OM TE BEGINNEN

Eten in literatuur: het kan zo mooi zijn. Eten is een heerlijk thema. Omdat het leuk is om te doen. Omdat iedereen het moet, drie keer per dag, overal ter wereld – het is universeel, het gaat iedereen aan, het verbindt, het geeft identiteit. En dat is altijd zo geweest, de hele geschiedenis lang. Een goed auteur kan een gerecht of een maaltijd zó beschrijven dat je er honger van krijgt. Beschrijvingen van smaak, structuur, geur en kleur zijn slechts letters op papier maar als het goed gedaan is proef en ruik je het eten terwijl je leest.

Maar wat kan het ook fout gaan. Vaak is eten in literatuur helemaal niet smakelijk. Maaltijden zijn gespannen aangelegenheden, waarin soms ronduit vieze gerechten ter tafel komen – om over ‘spijzen’ als mensenvlees van een geliefde (in *De Maagd Marino* van Yves Petry) of hondenpoep (in het verhaal ‘Poep’ van Manon Uphoff) nog maar helemaal te zwijgen... *De avonden* van Gerard Reve staat vol met voorbeelden van een zoons walging bij zijn vaders eetgewoonten. De beklemming en de afkeer zijn haast tastbaar in deze meesterlijke passages. *De avonden* is echter verschenen in 1947, een tijd van schaars- te en zuinigheid. Sindsdien is de welvaart enorm toegenomen en daardoor het belang dat we aan (lekker) eten hechten. Anderzijds houdt de westerse samenleving zich steeds meer bezig met gezondheid, afvallen, eetstoornissen, wat wel en niet te eten. Het zal betekenen dat voeding in de literatuur een belangrijk thema blijft – al dan niet appetijtelijk.

Veel leesplezier,
Geraldine te Gussinklo, hoofdredacteur

- 22** **De klassieker**
Annelies Verbeke
leest *Frankenstein*

- 35** **Boekenparen**
Het leelijke jonge
eendje in lelijke
uitgaven

- 41**
Eenmaal andermaal
De opvallendste
veilingopbrengsten

- 50**
Schrijversportret
Joost de Vries is postmo-
dern, maar geëngageerd

INHOUD

ACHTERGROND

- 6** **Eten in de literatuur is niet altijd smakelijk, wel altijd beladen**
- 17** **Strips**
FC Knudde: publiekssucces, verguisd door de kritiek
- 25** **Het dossier**
Esther Gerritsen *De Trooster*
- 42** Grijsbruine reeksen
Van nazi-smetten vrij
- 50** **Het debuut**
Narcissus van Sol Bouzamo

NIEUWS

- 36** Berichten uit Boekenland
- 63** Agenda

PAS VERSCHENEN

- 48** Vertaalde literatuur
- 49** Literatuur
- 49** Leesclubtip

COLUMNS

- 13** Wim Hazeu: Edinburgh eert zijn auteurs
- 33** Lopen in Luiletterland
Wim Huijser in het Zwin uit
Geachte heer M.

EN VERDER

- 14** **De Collectie**
De trombone van F.B. Hotz
- 20** Boeken op een voetstuk: Jacob Cats
- 45** Winkeldagboek
- 55** **De boekenkast van...** Mats Beek
- 58** Ton Kok vertelt
- 61** Logboek van een leesclub
- 66** Puzzeltijd

Nederland Leest, de grote openbare bibliotheken-campagne, heeft in november 2018 *Voeding* als thema. “Omdat we zijn wat we eten.” Van oudsher zijn maaltijden omgeven door symboliek, en ook voeding in de literatuur wordt zelden ‘zomaar’ opgevoerd.

Door Geraldine te Gussinklo

Lees smakelijk! Eten in literatuur

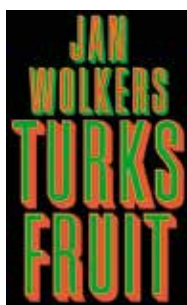
Gerard Reve schreef over jus in *De Avonden*. Charlotte Mutsaers over vegetarisme in *Koetsier Herfst*. In *De maagd Marino* van Yves Petry gaat het om het eten van een ander mens. Eten in literaire werken is er niet alleen om de honger te stillen, maar ook om lust op te wekken, banden te smeden en gif door te mengen. Bij het lezen van sommige verhalen loopt het water je in de mond; andere romanpassages wekken walging op. Minutieus beschreven vijfgangendiners en culinaire hoogstandjes vormen een belangrijk element in veel boeken; maar soms is het alleen de beschrijving van een koekje of een stukje brood die hele werelden ontsluit, herinneringen naar boven haalt of het personage laat dromen van een betere toekomst.

Banaliteit

We kunnen de rol van eten in de literatuur niet los zien van de rol van eten in de maatschappij. Van oudsher zijn voedsel en maaltijden door-drongen van tradities, rituelen en symboliek. Datzelfde geldt daardoor voor voedsel en maaltijden die beschreven worden in verhalen. Tegelijkertijd is eten natuurlijk zo banaal als iets maar kan zijn: iedereen doet het, elke dag, en de meest basale lichamelijke functies komen erbij kijken. Ook dit komt vaak naar voren waar eten in literatuur wordt beschreven. Natuurlijk wordt voedsel vaak opgevoerd in romans om bijvoorbeeld de couleur locale van de plaats van handeling te ondersteunen; weinig is tenslotte zo typerend voor een land of regio als de plaatselijke keuken. Ook kan eten gebruikt worden om personages nader te karakteriseren: wat lusten ze wel en wat niet, wat zijn hun kenmerkende eetgewoonten. In deze gevallen heeft voeding echter slechts een ondersteunende functie. Waar etenswaren of maaltijden een werkelijk centrale rol vervullen, waar ze sturend zijn voor het verhaal, krijgen ze een veel zwaardere betekenis mee.

Macht, status, seks

In feite draaien maaltijden in romans altijd om een van drie dingen: macht, status en seks. Macht en status zijn al sinds lange tijd verbonden aan het nuttigen van maaltijden in literatuur. Ze bekronen een huwelijk, vormen het sluitstuk van een rechtszitting, bezegelen een nieuw verbond, of bevestigen de status van de koning. Ze staan in ieder geval altijd in verband met de uitoefening en verdeling van macht. Altijd al waren schrijvers daarnaast geboeid door de relatie tussen erotiek en eten – al komen

ook daarbij vaak weer macht en status in het spel. In de moderne literatuur is deze symboliek rond eten eigenlijk niet veranderd.

Reves aardappelen

Vaak wordt eten in de Nederlandse literatuur allerm minst smakelijk beschreven. Nederland heeft een sterke anti-culinaire literaire traditie, met de aardappeltreurnis van *De avonden* (1947) voorop. “Zijn vader mengde de sla door persen met de vork met de aardappelen tot moes, met de uien samen.” De maaltijden in *De avonden* van Gerard Reve worden niet bepaald smakelijk beschreven, maar ze zijn wel legendarisch. Elke avond gaan Frits van Egters en zijn ouders stipt om zes uur aan tafel, waar ze (vaak zwijgend) naar binnen werken wat moeders heeft klaargemaakt: aardappelen (altijd aardappelen) en vette jus, vlees of stokvis (waarna Frits een stukje tandpasta eet – “Het patentmiddel tegen stokvis”), koolraap, andijvie of erwtensoep. Die erwtensoep wordt ook in gestolde vorm genuttigd, met een vork zo uit de pan; als Frits meer geduld heeft, warmt hij gestolde jus op waar hij sneden droog bruinbrood in doopt, of hij maakt van een halve fles melk, suiker en een pakje puddingpoeder een vla. Bij Gerard Reve is eten altijd met vrees verbonden. Zien eten boezemt zijn personages onbegrijpelijke angst in. De hoofdpersoon beschouwt maaltijden als rituele pogingen hem van zijn ziel te ontdoen. In de slotscene komt dit tot een hoogtepunt, als elke gehate eetgewoonte van Frits’ vader tot in detail wordt beschreven: “Hij slurpt bij het drinken. Hij schept suiker met de dessertlepel. Hij neemt het vlees in zijn vingers. Hij heeft spijsresten achter zijn gebit. [...] Als hij zijn ei pelt, weet hij niet, waar de schaal heen moet [...]. Eeuwige God, ik weet dat het niet ongezien is gebleven.” Juist de de-

taillering van de banale eethandelingen maakt de rituele kant zichtbaar. Overigens kan het met zulke maaltijden geen toeval zijn dat Reve later de hoop zou uitspreken dat “de mens in het geheim, alleen, bij voorkeur achter een juten gordijn gezeten, zijn voedsel tot zich neemt” (*Op weg naar het einde*, 1963).

Rituelen

Ook in het werk van Jan Wolkers, die privé overigens bekendstond als geweldige kok en gastronom, wemelt het van de culinaire beeldspraak: alles is sappig, gulzig en vet, of juist rot, schimmelig en bedorven. Veel literaire motieven gaan over eten. In *De perzik van onsterfelijkheid* (1980) draagt de hoofdpersoon het hele verhaal een stuk bevroren pens mee

op zijn buik om het te ontdooien, zodat een zieke hond ervan kan eten. In *Turks fruit* (1969) vinden allerlei dramatische gebeurtenissen plaats op een barbecuefeest, in een Chinees restaurant en tijdens maaltijden bij de ouders van Olga. In een sleutelscène in *Een roos van vlees* (1963) worden gefrituurde kleine muisjes ritueel bereid en opgediend. Ook bij hem de scherpe detaillering: “Even komt de olie bruisend tot de rand. Dan ziet hij ze drijven met een kring van luchtbellen om hun lijfjes. Als ze tot bruine larfjes verschrompeld zijn, draait hij het gas uit, vist ze met een vork uit de olie en legt ze op een bord.” En iets verderop verbaast het niet meer dat hij deze maaltijd binnen een christelijk ritueel plaatst. “Neemt, eet, dit is mijn lichaam. Dit is het heilig avondmaal.” Het motto van *De walgvogel* (1974) sluit aan bij Wolkers’ culinaire levenswijsheid: “Regeer het keizerrijk zoals u een kleine vis zou koken.”

Machthebbers en haute cuisine

Een recentere roman die, al nadrukkelijk getaleerd in de titel, rond een maaltijd draait, is *Het diner* van Herman Koch. Het restaurant waarin het etentje uit de titel zich afspeelt wordt door hoofdpersoon Paul Lohman bespot als neppe ballentent. Juist dit kiest Koch als de locatie waar de hoofdpersonages hun machts-spelletjes uitvechten. Dineren is oorlog en dat zullen we weten. Het is méér dan gewoon een chic restaurant met veel flauwekul en kleine porties; het legt de nadruk op duurzaamheid en natuurlijkheid, met groenten en kruiden die ter plaatse biologisch worden geteeld. Eten waar je van geniet, maar ook eten waar je een

Louis Couperus

Oostwaarts (1923) is de titel van een verzameling van 41 reisbrieven vanuit Nederlands-Indië van Louis Couperus. De brieven verschenen eerder min of meer wekelijks in de *Haagse Post*. In een van de brieven lezen we een paginalange ode aan de Indische rijsttafel, waarin Couperus het tevens lijkt op te nemen voor de Indische cultuur in het algemeen: “Was de rijsttafel vroeger algemeen het ge-ijkte lunch, in de laatste tien, vijftien jaren – wie is er meê begonnen?! – is het mode geworden op de rijsttafel neêr te zien als onhygiënisch en ‘Indiesch!’” Het spijt Couperus dat het Europese eten de rijsttafel lijkt te verdrijven. Hij licht vervolgens de “kunst” van het genieten van een rijsttafel toe, inclusief een zinnetje dat tegelijkertijd een eet-, literatuur- en levensles is: “Men houde zijn rijst zelve zo lang mogelijk wit en maagdelijk.”

Renate Dorrestein

In de romans van Renate Dorrestein speelt eten vaak een grote rol. “Het hoort zo bij de instandhouding van de mens dat je je kunt voorstellen dat er geen roman is zonder dat er een hap wordt genuttigd”, zei ze daarover. In *Zeven soorten honger* (2016) speelt Renate Dorrestein op kluchtige wijze met onze hysterische aandacht voor voedsel en gezondheid. De roman speelt zich af in een exclusief kuuroord aan de Nederlandse kust, waar maatschappelijk geslaagde mannen hun overvloedige kilo's proberen kwijt te raken. Voor de gasten staat er veel op het spel: wie opgeeft, betaalt een netto jaarinkomen als boete. Dorrestein zei over de relatie tussen eten en status in een interview: “Als jij naar een ambachtelijke vleesjuwelier kunt op zaterdag om biefstukken van 25 euro te kopen, zegt dat iets over jou.”

beter mens van gaat voelen. Het is, kortom, het restaurant van de elite, maar met de wereld van de haute cuisine – en dus met die elite – wordt meedogenloos afgerekend. Alles draait in deze roman om macht en status, waarbij machthebbers in deftige restaurants volledig in diskrediet worden gebracht.

Erotiek

De erotiserende werking van eten komt in veel literatuur voor. In erotische literatuur staan maaltijden altijd in verband met beschrijvingen van seksuele handelingen. Casanova plaatst zijn erotische scènes vaak vlak voor of na de maaltijd. Neurofysiologen verwonderen zich daar niet over. Ze zien treffende gelijkenissen tussen de gevoeligheid en de neuronen van de seksorganen en de smaakpapillen in de mond. Vóór de twintigste eeuw gebruikten auteurs vaak eetscènes als een metafoor voor seks, waarover niet geschreven mocht worden. Een van de meest beroemde is die uit het achttiende-eeuwse *Tom Jones* van Henry Fielding. Daarin gaan twee geliefden zich te buiten aan oesters, lamsbout, kreeften en rijpe peren. Terwijl de sappen langs hun kin druipen, wenden ze hun blikken niet van elkaar af. Pas tijdens de eerste lange maaltijdscène tussen Jane en Rochester in *Jane Eyre* maakt Charlotte Brontë de aantrekking en afstoting tussen haar twee helden tastbaar. Ook Ljev Tolstoj, Nikolaj Gogol en Henry Miller beschreven vaak tafelscènes met een sterk erotische ondertoon. Ook in moderne literatuur worden seks en eten vaak, subtiel dan wel expliciet, met elkaar verbonden. Volgens de sociologe Carole Counihan is er een groot verschil in de manier waarop mannen en vrouwen over eten denken. Vrouwen zien

W.F. Hermans

In *Nooit meer slapen* trekt eten de aandacht door van een dienblad te vallen (“De koffie krijgt hij in een vloedgolf over zich heen, de pudding hecht zich in kwaadaardige klodders aan zijn pak [...]”) of door afwezig te zijn. De nationalistische professor Nummedal wil de hoofdpersoon Alfred een van de Scandinavische lekkernijen laten eten: gravad laks. Ze kunnen het echter in geen enkel restaurant vinden. “No gravad laks in the whole city! [...] No striptease either! Good luck to you sir!” Duidt het plotselinge noemen van een striptease waar het over zalm ging op een erotische symboliek van die zalm?... Later in het boek wordt die erotische lading van de gravad laks opnieuw gesuggereerd, als Alfred de delicatessen eindelijk aangeboden krijgt van de mooie Wilma – totdat haar vriendje het delen van de zalm ruw verstoort.

F. Bordewijk

‘Het vegetarisme van Mr. J.P. de Vries’ (1927) is een verhaal dat Bordewijk schreef vóór zijn doorbraak met *Blokken*, *Bint* en *Karakter*. Het speelt zich grotendeels af tijdens een diner van de orde van advocaten, waarbij de eetgewoonten van de aanwezigen scherp worden beschreven en daarmee ook iets over hun karakters prijsgeven: “deze oude heer at en dronk met een voor zijn leeftijd merkwaardige vurigheid, waarbij duidelijk was, dat vooral het drinken hem op den duur te machtig werd. Telkens brak hij uit in een wel smakelijk, maar ongemotiveerd lachen, om vervolgens met een flinken slok zijn lach naar beneden te spoelen”; “Aldus viel mij de voorzichtige wijze op, waarmede hij visch, vleesch, gevogelte en toen weer kreeft keurde, om na enkele hapjes het overschot te laten staan, een trek van minachtig om den mond.” Hoofdpersoon De Vries blijkt natuurlijk allesbehalve vegetariër. Dat wil zeggen: hij ziet wel af van vlees, maar eigenlijk alleen omdat hij de drang tot consumptie van die ene soort vlees niet kan bevredigen: “ik wil en zal toch eens echt mensenvlees proeven!”

samen tafelen als een bindend en verzoenend ritueel, mannen eerder als een oorlogs- of verslindritueel. Dat uit zich volgens haar ook in de literatuur over voeding en erotiek. Vrouwen zoals Isabel Allende schrijven over de inspirerende kracht van samen eten. Bij mannen gaat het er niet altijd even harmonieus aan toe. Het meest extreme voorbeeld van verslindend eten vinden we misschien wel bij Markies de Sade. In zijn *De 120 dagen van Sodom* zitten twee meisjes vastgebonden nabij een copieus maal. Ze kunnen er echter niet bij en uiteindelijk eten ze elkaar op. Hier zijn eten, erotiek en macht zeer sterk verweven. ●

Ronald Giphart

Ronald Giphart heeft zich de laatste jaren ontpopt als de eetschrijver oftewel de schrijfeter van Nederland. In 2015 verscheen bijvoorbeeld kookboek *Vurrukkulluk*, waarin hij samen met zijn vrouw Mascha Dammes de gerechten bijeenbracht die zij voor hun gezin op tafel zetten, en hij publiceerde in 2008 zijn eetdagboek *Keukenprins*, waarvoor hij honderd dagen bijhield wat hij at en waar hij at (“Het was een vrijdagavond en in het restaurant zaten veel zwijgende echtparen.”). In 2005 verscheen zijn roman *Troost*, over Michelin-kok Art Troost die in zijn beroemde keuken Bekende Nederlanders ontvangt voor een reality-programma. Uiteraard ontspoort dat volledig, maar de gerechten worden stevast vakkundig bereid: “Want al is de *préparation* van stierenkloten niet echt bewerkelijk, het duurt wel een uur of vijf.” Bovendien stelde hij in 2015 de bloemlezing *De Nederlandstalige culinaire literatuur in 90 en enige verhalen* samen. Giphart is dit jaar dan ook de ambassadeur van Nederland Leest.

Nederland leest

De gehele maand november is Nederland Leest gewijd aan Voeding. Dit jaar wordt er geen klassieke titel heruitgegeven maar het Geschenkbok *Je bent wat je leest*, met bijdragen over voeding van vijf specialisten. Het hoofdthema Voeding is onderverdeeld in vijf actuele subthema's: Koken, Cultuur en lifestyle, Gezondheid, Voedingstechnologie en Milieu. Rosanne Hertzberger, Joël Broekaert, Pierre Wind, Charlotte Kleyn en Marion Pauw schrijven elk binnen een thema een essay of verhaal voor het Geschenkbok dat tijdens Nederland Leest door de openbare bibliotheken gratis aan hun bezoekers wordt uitgedeeld. Ambassadeur van Nederland Leest, Ronald Giphart, schrijft het voorwoord. Nederland Leest wordt donderdag 1 november feestelijk en culinair geopend. Meer informatie: www.nederlandleest.nl

BOEKEN POST

- In iedere Boekenpost: Volop nieuws, recensies en leestips
- Artikelen met achtergronden en verdieping
- Klassieke én moderne literatuur van grote en kleine schrijvers
- Agenda van markten, veilingen en exposities

6 x
Boekenpost
20 % korting
€ 31,95

6 x
Boekenpost
+ gratis boek
€ 38,95

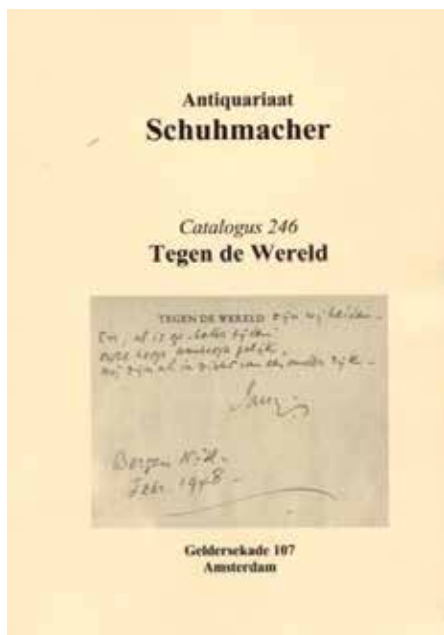
**Neem of geef een
jaarabonnement!**

**Jaarabonnement met
20 % korting € 31,95**

**Jaarabonnement + gratis
Büch boek € 38,95**
Boudewijn Büch in
memoriam.
Met bijdragen van o.a.
Maarten 't Hart en
Max Pam.

Ga naar www.boekenpost.nl of bel 072-531 49 78

Deze actie is geldig t/m 31 december 2018 en zolang de voorraad strekt. De actie geldt alleen voor nieuwe abonnees en voor abonnementen binnen Nederland.

Antiquariaat

Schuhmacher

Gelderschede 107, 1011 EM Amsterdam

telefoon: +31(0)20 622 1604 E-mail:

schuhmacher@xs4all.nl

site: www.antiquariaatschuhmacher.nl

open: vrijdag 11.00 - 17.00 uur, tevens op afspraak

Nederlandse Literatuur

grote voorraad, weinig op internet

zojuist verschenen

Catalogus 246

Tegen de Wereld

*Zijn wij beiden / En, als is op beter tijden /
onze hoop wanhoop gelijk, / wij zijn al in zicht van een ander rijk. /
Jany / Bergen N.H. / Febr. 1948.
(Opdracht aan Victor van Vriesland)*

Met een zeer ruime selectie uit onze voorraad, waarin tevens opgenomen een uitgebreid overzicht van alle illegale uitgaven in alle drukken van het werk van A. Roland Holst.

een kleine proeve:

[Roland Holst, A. -] Voor West-Europa [Bergen, in eigen Beheer, April 1939]; Eerste druk; [zeer kleine oplage]; lichtgrijs geschept papieren omslag met wit titeletiket, belettering *Voor West-Europa* in dubbelkader in zwart; 4 pagina's, waarvan 3 bedrukt, in omslag, geen titelpagina; met opdracht *Aan Jan [Greshoff] | dit getorpedeerde gedicht | van | Jany | 15.X.'39. Bergen N.H.* € 950,-

(Roland Holst, A. - In Memoriam Charles Edgar du Perron et Menno ter Braak, Obierunt Idibus V MCMXL). [Bergen, in eigen Beheer 1940; oplage 100 Exx.]; Eerste druk; [druk Fa. Zwaan en Zn. Alkmaar]; lichtgrijs, gehamerd, stevig papieren omslag, belettering in zwart; De Jong 708; omslag iets verkleurd, zoals vrijwel altijd. € 175,-

[Roland Holst, A. -] Helena's Inkeer, Een Fragment (5 lb. (Vijf Ponden Pers) [, Amsterdam, A.A. Balkema]) 1944; Eerste druk; [oplage 50 Exx.]; op Hollandsch papier van Van Gelder Zonen (watermerk); druk Meijer, Wormerveer; [typografie J. van Krimpen]; folio; gebroken wit papieren omslag, gevouwen om buitenste bladen, belettering in dubbelkader, in zwart; De Jong 370; Catalogus Balkema: Vijf Ponden Pers 11, April 1944. € 275,-

Roland Holst, A. - Een Winterdageraad [Utrecht,] (De Bezige Bij) [1945]; Eerste druk; oplage 50 Exx; op Hollandsch papier van Van Gelder Zonen (watermerk); in rood (initiaal) en zwart; lichtgrijs, gevouwen papieren omslag met wit titeletiket, belettering in dubbelkader in zwart; De Jong 704. Opgedragen aan D.A.M. Binnendijk.

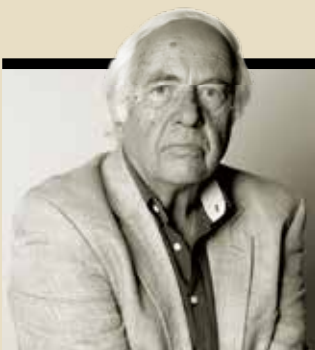
- goed Ex. € 195,-

- Ex. met opdracht aan N.A. Donkersloot: *Voor | Nico | van | Jany* en een regel in het handschrift van Donkersloot. € 375,-

- Ex. met opdracht (achterin!) aan A.A.M. Stols *Voor | Sander | van | Jany | Laren N.H. | 23.IX.'45.* € 425,-

Deze catalogus is te bestellen door overmaking van € 5,- (incl. verzendkosten) op
ABN/AMRO IBAN NL09ABNA 054 5310 342 BIC ABNANL2A

Neem een **gratis** e-mail-abonnement op onze **Vlugschriften**.
Aanmelden: schuhmacher@xs4all.nl

Schrijver en biograaf
Wim Hazeu
vertelt over zijn passie
voor oude boeken

Walter Scott en Harry Potter

Zoals iedere doorgewinterde boekenliefhebber zoek ik in elke stad waar ik kom naar een schrijverscafé en een antiquariaat. Dat lukt niet altijd, maar in Edinburgh was dat dit najaar geen probleem. Het gemakkelijkst was het vinden van het schrijverscafé. Ik liep er met Thera Coppens al wandelend de eerste morgen van ons bezoek tegenaan: The Elephant. We gebruikten er in een sobere, doch diepe ruimte, zittend op houten stoelen achter een versleten tafel, met uitzicht op Edinburgh Castle, een Schots ontbijt, omringd door snuisterijen die alle gelieerd waren aan olifanten. Het bijzondere was dat wij ons bevonden aan de tafel waaraan de arme, ongehuwde moeder J.K.

Rowling het eerste deel schreef van de Harry Pottercyclus. Daarmee is zij miljardair geworden. Wij kregen beiden, niet vanwege dat financiële perspectief, de aandrift om te gaan schrijven.

Na bezoeken aan de iconische burcht, de kleine en meteen bijzondere winkels – die tot geen enkele keten behoren (!) –, aan de Royal Mile en de Grassmarket en de duizend jaar oude St. Gileskathedraal, was het nog te vroeg voor whisky maar niet te laat voor bier. Op de hoofdstraat in het middeleeuwse centrum komen zeer smalle zijstraatjes uit, te vergelijken met de gloppen op Vlieland. Op goed geluk schoven wij tegenover de St. Giles een steegje in dat een slop bleek te zijn, dus doodlopend. Een kelderachtige ruimte was omgetoverd in een intiem bruin café: The Jolly Judge. Het bleek de kelder te zijn van de woning van James Boswell, de achttiende-eeuwse advocaat en schrijver, die met zijn werk *The life of Samuel Johnson* het voorbeeld voor alle biografen, dus ook voor ons, is geweest. Terwijl wij in Nederland sober, zeg maar armoedig zijn met het aanbrengen van plaquettes met teksten over kunstenaars en geleerden, kun je in Edinburgh op een donkere muur in een steegje de tekst over het huis van Boswell lezen. In die sfeer lieten we het niet bij één pint. Desondanks waren wij daarna in staat om aan het eind van de middag een paar stegen verder het schrijversmuseum te bezoeken, gevestigd aan een pleintje

in een koopmanshuis uit 1622. Het telt drie verdiepingen en elke verdieping is gewijd aan één schrijver: Robert Burns (1759-1796), Sir Walter Scott (1771-1832) en Robert Louis Stevenson (1840-1894). Het schrijfbureau van de eerste, het schaakspel en een drukpers van de tweede en de rijlaarzen van de laatste waren tastbaar aanwezig. Een slapende suppoost die een bloedverwant van Scott heette te zijn, vertrouwde zijn gasten.

's Avonds dineerden wij in een restaurant aan de South Bridge, waar Stevenson eens vaste gast was. Wandfoto's met Stevenson op het eiland Samoa waar hij zijn laatste jaren doorbracht, en decorstukken die zijn *Treasure Island* verbeeldden brachten ons in een literaire sfeer, die wij in Nederland zelden aantreffen.

Een Couperusrestaurant in Den Haag?

Een Multatulicafé in Amsterdam? De leestafel van Américain, waar Vestdijk en Mulisch en vele andere schrijvers aan zaten te lezen, is opgedoekt.

De volgende dag wilde wij een dichtbundel van Robert Burns kopen, dus had onze zoektocht naar antiquariaten een concreet doel. In het verlengde van de Grassmarket, West Port geheten, vonden we er drie, waarvan Edinburgh Books de bekendste is.

Alle drie zijn niet groot, alle drie zijn propvol, maar handgeschreven, aan boekenplanken geplakte teksten (Geschiedenis; Schotse geschiedenis; Geschiedenis Grote Oorlog; enzovoort) wijzen je de weg, ook naar de kast Schotse poëzie. We vonden vier edities van zijn verzamelde gedichten, waarvan wij de volledige *Poems and Songs* van de Oxford University Press (1969) kochten in antiquariaat Peter Bell Books. Ik moet overigens Nederlandse antiquariaten prijzen voor hun aanbod van verzamelde werken van Burns! Eenmaal weer buiten zagen wij achter de National Gallery een groot, hoog monument (61 meter) voor Walter Scott. Over en om de rustende schrijver heen is een kerkachtige toren gebouwd die je kunt beklimmen. Wij haastten ons echter naar ons 'stamcafé' The Jolly Judge om er bij een pint gedichten van Burns te lezen. Met de voeten op de grond.

**Een
slapende
suppoost die een
bloedverwant van
Scott heette te zijn,
vertrouwde zijn
gasten.**

Van de jazz naar de literatuur

F(ritz) B(ernard) Hotz is 53 jaar als hij in 1974 debuteert in het tijdschrift *Maatstaf* met het verhaal 'De tramrace'. Hoewel hij al vanaf de jaren vijftig verhalen schrijft, staat zijn strenge zelfkritiek hem pas vanaf de jaren zeventig toe om te publiceren. De kritiek is lovend en Hotz' wordt onmiddellijk herkend als uniek schrijver.

Tot zijn dood in 2000 schrijft F.B. Hotz een oeuvre van zo'n 1500 bladzijden bijeen waarmee hij diverse prijzen wint, waaronder een kleine vijftientig jaar na zijn debuut de P.C. Hooft-prijs, de hoogste Nederlandse literaire onderscheiding.

Voorafgaand aan zijn succesvolle schrijverscarrière heeft Hotz al naam gemaakt als jazztrombonist. Hij krijgt zijn liefde voor jazz overgedragen van zijn vader, die ook jazzmuzikant was. Hotz' grootste voorkeur gaat uit naar de vroegste jazz uit de jaren twintig, de gejaagde en gestructureerde hot jazz – niet naar de vrije, meer geïmproviseerde jazz die in zijn eigen tijd modern was. Na de oorlog specialiseert hij zich op de trombone en speelt in diverse professionele gezelschappen, zoals de Dixieland Pipers en de Hotel Savoy Society Syncopaters. In muziekkringen geldt Hotz als een van de beste jazztrombonisten van Nederland, die een 'fluwelen toon' aan

zijn instrument kan ontlokken. Helaas, aan de tbc die hem in 1945 trof, houdt hij een kapotte long over, waardoor hij steeds minder kracht heeft trombone te spelen. Van de jazz kan hij niet langer leven en zijn steeds erger wordende oogkwaal – overgehouden aan de bof in zijn kindertijd – hindert hem. Hij trekt zich meer en meer terug in een isolement, maar werkt daarin aan een nieuwe bestemming: de literatuur.

Na de dood van F.B. Hotz heeft zijn zus Atie zijn volledige literaire nalatenschap vernietigd. Hotz had dit laten vastleggen in zijn testament. Toch is er wat materiaal bewaard gebleven, zoals de brieven die hij aan Boudewijn Büch en zijn oom H.W. Kunst schreef, een set typescripten en tijdschriftpublicaties. Ook zijn geliefde trombone is gespaard en bevindt zich nu in het archief van het Literatuurmuseum. Meer weten over Hotz en zijn trombone? Thomas Heerma van Voss schreef er op www.literatuurmuseum.nl een boeiend artikel over.

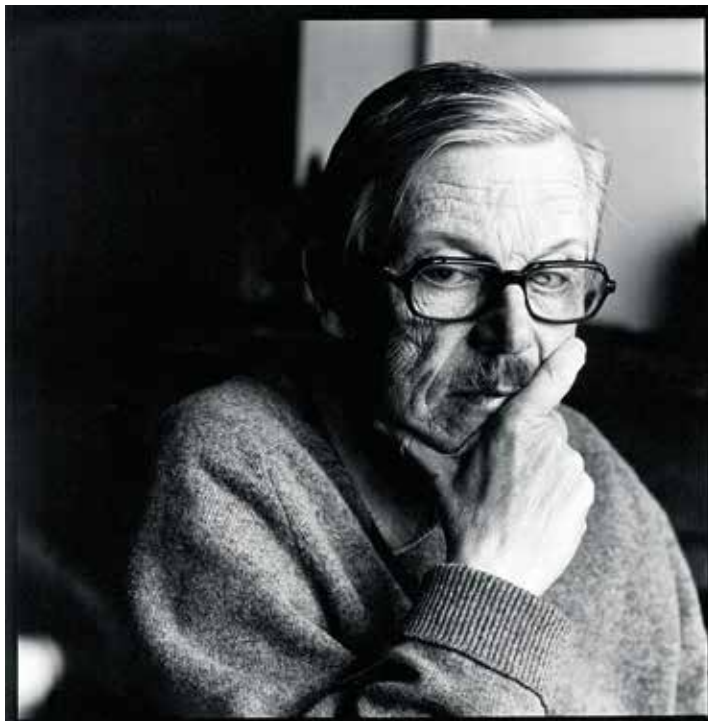

Foto: Michiel Spijkers

BOEKEN

MARKT

OUDE PAPIEREN
& DOCUMENTEN

IN DE VLIEGTUIGHAL van het
KONINKLIJK LEGERMUSEUM
JUBELPARK 3 TE 1000 BRUSSEL

Elke eerste zaterdag van de maand
van 9u tot 14 u

Gratis Toegang & Gratis Ruime Parking

Organisatie : Plaisir du Livre V.Z.W.

0475/328590 - 0486/880861 info@plaisirdulivre.be - www.plaisirdulivre.be

In een leesclub lees je meer en ontmoet je leuke mensen.

- keuze uit Literatuur, Geschiedenis, Biografieën, Filosofie en Kunstgeschiedenis;
- speciale leesgroepen die klassiekers uit de wereldliteratuur lezen en bespreken;
- leeswijzers die opgesteld zijn door deskundigen;
- discussievragen die houvast bieden bij de bespreking.

Er worden in de komende maanden op veel plaatsen nieuwe leesgroepen opgericht. Ook zijn er bestaande groepen die plaatsen vrij hebben. Ga kennismaken en kijk of het klikt.

Zie www.senia.nl voor
oprichtingsbijeenkomsten en
bestaande groepen met plaatsen vrij.

Antiquariaat
Coriovallum
Voor het betere boek

www.coriovallumboeken.nl - Nobelstraat 54 - Heerlen
045 - 5491208 of 06 - 24168754 - vrijdag en zaterdag 11-17 uur

Antiquariaat
de Spreng

Ton van der Heijden

- Uitsluitend gespecialiseerd in
 - * kinderboeken
 - * antiquarische Strips
 - * plaatjesalbums
- 5 à 6 x per jaar (gratis) catalogus

Boompjes 1
4286 LE Almkerk
T: 0183-403402

E: ajmvdbeijden@planet.nl

PARNASSOS
antiquariaat

Van Duivenvoordelaan 35
2241 SN Wassenaar
Tel.: 070 5176423
Fax: 070 5116800
parnassos@hccnet.nl
internet via antigbook.nl
(geen winkel)

Algemeen antiquariaat
met extra aandacht voor:

- * (toegepaste) kunst,
- * geschiedenis,
- * landen en volken,
- * scheepsvaart,
- * topografie

U vindt ons:

- Boekenmarkt op het Spui (Amsterdam) op vrijdag,
- alle grote boekenmarkten

lid Bond van handelaren
in Oude Boeken

ANTIQUARIAAT HENK VAN DER BURG

Postbus 91086, 3007 MB Rotterdam, bezoek op afspraak
Tel. 010 4848632 06 10924942
E-mail: info@henkvandenburg.nl
Website: <http://www.henkvandenburg.nl>

Nederlandse en Vertaalde literatuur
Architectuur, Kunst, Scheepvaart,
Topografie Rotterdam

Bekend maar onbemind?

Stripmaker Toon van Driel en Knudde

Nederland is gezegend met enkele grote striptekenaars die op basis van de erkenning voor hun werk ook grote bekendheid genieten buiten de stripwereld. Namen als Marten Toonder, Hans Kresse en Gerrit de Jager worden ook door niet-striplezers makkelijk herkend als schepper van respectievelijk Tom Poes, Eric de Noorman en De Familie Doorzon. Waarbij niet alleen de kwaliteit van hun werk, maar ook de enorme omvang van het oeuvre het zelfs voor niet-stripliefhebbers onmogelijk is gebleken de strips en hun makers te ontlopen. Bekendheid die verder wordt gevoed door het feit dat deze creaties ook buiten stripalbums zijn waar te nemen. Via merchandising als legpuzzels, ansichtkaarten, schrijfwaren, agenda's en serviesgoed komt een zeer groot publiek met deze uitingen in aanraking. In dezelfde adem bevestiging en vergroting van de bekendheid van deze striptoppers.

Door Wilco Tuinenburg

Knudde

Op basis van bovenstaande zou je verwachten dat de naam van Toon van Driel perfect in het rijtje beroemde stripmakers zou passen. Met een portfolio van meerdere creaties en vele tientallen stripalbums, lijkt hij daarvoor een

heuse kandidaat. En ook aan het succes kan het niet liggen; alleen al met zijn schepping FC Knudde heeft hij een carrière opgebouwd zoals maar weinig striptekenaars is gegeven.

FC Knudde verschijnt voor het eerst in 1973 en blijkt al snel een

even groot als onwaarschijnlijk stripsucces. In dat jaar wordt Toon van Driel werkloos en besluit hij striptekenaar te worden. Geboren in 1945 heeft hij er in achttwintig jaar al een heel leven op zitten. Hij is hippie geweest in Amerika, bassist bij de Shocking Blue, steward bij

de KLM en heeft in de reclame gewerkt. Niets van lange duur en zonder al te veel resultaat. En nog even los van een mislukt huwelijk waar hij op achttienjarige leeftijd in is gestapt, maar dat ook geen kans van slagen blijkt te hebben gehad. Alle redenen dus voor een flinke koerswijziging. Al zit men nauwelijks te wachten op een zij-instromende striptekenaar, zonder enige ervaring en – zoals hij zelf ook wel inziet – zonder al te veel tekentalent. Desalniettemin mag hij na verscheidene afwijzingen aan de slag voor het *Algemeen Dagblad*. Samen met sportjournalist John le Noble bedenkt hij wat uiteindelijk de meeste iconische (komische) sportstrip ooit zal blijken. Ze ondertekenen hun FC Knudde als Toon en Joop, wat het Nederlandse

karakter van de strip onderstreept. De perikelen rond het slechtste voetbalelftal van Nederland verschijnen eerst drie keer per week, maar zijn al snel zo populair dat de frequentie wordt opgeschroefd naar dagelijks. En twee jaar later komt de strip zelfs op de televisie als onderdeel van het wekelijkse programma AVRO's Sportpanorama, waardoor de spelers van Knudde landelijke bekendheden worden. Met name keeper Dirk en verdediger Jaap vallen goed bij het publiek. Hun terugkerende eenakters waarbij Dirk Jaap om een 'tikkie terug' vraagt en prompt op onnavolgbare wijze een eigen doelpunt om de oren krijgt blijkt bijna onverslijtbaar. Op het eerste gezicht valt het succes van FC Knudde niet direct

te verklaren. Toon (die de strip na enige tijd alleen voortzet) is inderdaad geen fantastische tekenaar. Niet alleen is het tekenwerk erg simpel, de rare witte figuren die hij tekent lijken erg op elkaar. Alleen middels een beperkt aantal verschillende neuzen, wat details als haar (vaak niet meer dan wat streepjes) en accessoires (pet, hoed) wordt moeite gedaan iedereen uit elkaar te houden. Tegelijk lijkt de inhoud ook niet van een hoog niveau. Clichés worden niet uit de weg gegaan en foute grappen dienen zich in elke vorm aan: van flauwe woordgrappen tot seksueel getinte humor.

Maar wat Knudde uniek maakt is dat in die brij van gemeenplaatsen en flauwiteiten het tempo ongekend hoog is. En dat dit spervuur aan grappen werkelijk geen enkele heilige koe kent. De voetbalwereld krijgt er van alle kanten langs. KNVB, sportmakelaars, spelers, trainers, sponsors, pers en werkelijk iedereen die wat van voetbal vindt wordt indien nodig hard en plat neergezet. Toon weet dat in voetbal niet zozeer de bal, maar vooral geld hetgeen is wat rolt. Dat spelers en trainers altijd voor de sportieve uitdaging kiezen die de meeste poen oplevert en dat politiek en corruptie binnen de internationale voetbalwereld de meest bepalende factoren zijn.

Vanuit dat oogpunt is het logisch dat het accent in de stripreeks Knudde steeds minder op het slechte elftal is komen te liggen en steeds meer op het voetbal als maatschappelijk verschijnsel. Vandaar ook dat de letters FC op een zeker moment in de titel zijn komen te vervallen. Het gaat niet meer alleen om die ene club, die als symptomatisch voorbeeld voor alle voetbalclubs moet gelden. Nee, namen moeten worden genoemd.

Tegenwoordig verschijnt Knudde weer als krantenstrip (overigens

opnieuw met 'FC' ervoor). De albumreeks, waarin Knudde zelfs naar wereldkampioenschappen en verre landen ging, werd na zo'n twintig jaar gestopt. In de krant, als strook van 3 plaatjes, houdt Toon de vinger aan de pols van de sportwereld. En het zijn vooral de grote namen zelf (sporters, trainers en bobo's) die in de stroken figureren. En nu ze niet meer als nauwelijks vermomde personages hun opwachting maken is de bijl soms nog wat botter. De gemiddelde sportfan blinkt immers ook niet uit in genuanceerd denken en kan de weinig subtiele humor van Toon zeer waarderen.

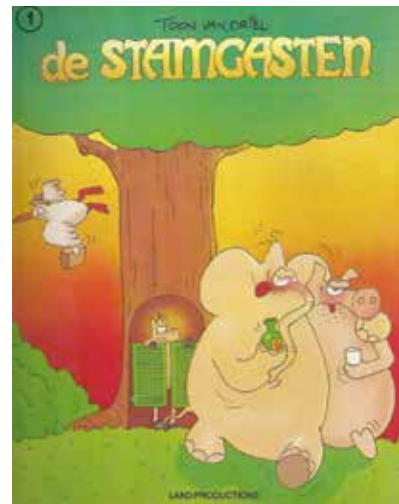
Meer dan Knudde

Hoewel het succes niet te ontkennen valt, heeft het Knudde en Toon bij tijd en wijle wel ontbroken aan waardering van de serieuze kant van de stripwereld. Kenners en pers zijn zo nu en dan niet mild in hun uitlatingen en zien in de publieke erkenning eerder een teken dat er inderdaad kwaliteit van een zeker niveau wordt gemist. Hoewel Toon de verkoopcijfers aan zijn kant heeft, kan hij het gebrek aan erkenning en respect moeilijk verteren. En zeker wordt door velen het feit dat hij als mindere tekenaar een volstrekt eigen stijl heeft ontwikkeld onterecht over het hoofd gezien. In 1988 krijgt hij hoe dan ook de hoogste Nederlandse striponderscheiding De Stripschapprijs – die hij enigszins met gemengde gevoelens in ontvangst neemt; hij vindt het namelijk wat laat. En voelt waarschijnlijk dat zelfs dit eerbetoon niets verandert aan bepaalde onderhuidse vooroordelen. Toon reageert op zijn gevoel van miskenning met een grote dadendrang. Als waarschijnlijk de snelste striptekenaar van het land start hij meerdere reeksen, om zo nog meer een naam te worden

waar rekening mee moet worden gehouden.

Al in 1978 komt hij met Stamgasten, een gagstrip over een kroeg. Die setting en het feit dat de personages dieren zijn, stellen Toon in staat zo mogelijk nog plattere en politiek incorrecte grappen te maken. Zoals ook in de echte wereld kroegenhumor vaak ten koste gaat van de goede smaak, vrouwen, minderheden en fatsoen. Aan onderwerpen geen gebrek: de multiculturele samenleving, seks en drank. Ook Stamgasten verschijnt tegenwoordig nog altijd dagelijks in het *Algemeen Dagblad*. Een tweede creatie van Toon van Driel die na vier decennia nog steeds in druk verschijnt.

Mede dankzij zijn snelle manier van tekenen, waarbij ook nog eens zonder gêne achtergronden tot een minimum worden beperkt, is Toon zelfs in staat gebleken nog meer reeksen het licht te laten zien. Zoals *Ab Normaal*, een spin-off van Stamgasten. Ab is een konijn dat maar aan een ding denkt en het meest schunnige dier dat de kroeg ooit heeft bezocht. Ook dit personage maakt de overstap naar de tv (2001), waar hij als pop in een caféssetting schuine bakken vertelt. Mogelijk vanuit zijn drang serieus te worden genomen creëert Toon ook twee tamme strips, waarin hij relaties als onderwerp heeft. In 1984 lanceert hij *Hullie*. Weer een krantenstrip, maar toon en uiterlijk verschillen sterk van de stijl waarmee Toon bekend is geworden. In een wederom simpele, maar veel bedachtzamere tekenstijl gaat het om subtiele grappen over de moderne mens. Toon tekent dit werk onder het pseudoniem John Myshkin. Deels vanuit het idee enige vooringenomenheid bij de lezer weg te nemen. Vanaf 2005 start hij in *De Telegraaf* een relatiestrip, getiteld: *De Familie Weltevree*. In een tekenstijl herkenbaar als

werk van Toon, maar niettemin duidelijk minder haastig en netter getekend. Het echtpaar Weltevree is een stereotiep stel dat vast lijkt te zitten in een huwelijk vol sleur en inmiddels vooral op elkaars storende eigenschappen let. Inspiratie zegt Toon van Driel vooral uit zijn eigen drie huwelijken te halen.

In de loop der jaren verschijnen verder nog verschillende strips die vaak een wat korter leven kennen, waarbij ook twee interessante samenwerkingen de revue passeren. Met en over André van Duin maakt hij eind jaren tachtig van de vorige eeuw een gagstrip en met Jan van Haasteren (van de bekende legpuzzels) heeft hij een decennium eerder de strip *De Stuntels* gecreëerd, over een klungelig koppel dat niet alleen in uiterlijk (een dikke en een dunne) aan Laurel en Hardy doet denken. Laat begonnen met het maken van strips en in een tempo dat voor sommigen onvoldoende commitment met het medium inhoudt, toont Toon van Driel wel al bijna een halve eeuw dat strips zijn leven zijn.

Bij het schrijven van dit artikel is onder andere gebruik gemaakt van internetbronnen als de Lambiek Comiclopedia en Wikipedia.

Jacob Cats, “dartelen tot schaamte gebragt”.

Er is een tijd geweest dat de geschriften van Jacob Cats door brede lagen in de bevolking gelezen en gewaardeerd werden. “Zijne werken prijkten in menig burger huisgezin naast den folio-bijbel met koperen sloten”, zo heette het.

Door Peter IJsenbrant

Cats stond bekend als een voorbeeldig huisman en diepgelovig mens, die in stichtelijk bewoordingen opriep tot een deugdzzaam leven. Niet verwonderlijk dat Brouwershaven, de geboorteplaats van Cats, voor deze geliefkoosde dichter een standbeeld oprichtte om hem te eren voor zijn moraliserende poëzie. Vadertje Cats, onze nationale zedenmeester, in zeventiende-eeuwse kledij op een hoge natuurstenen sokkel, met aan zijn voeten een stapeltje boeken.

Het stadje liep over van trots toen op 11 december 1829 op het marktplein tegenover het stadhuis de “Ontsluivering” van het standbeeld plaatsvond. “Het uitsteken der vlaggen van een ieders woning kondigde reeds vroeg het begin der plegtigheid aan”, aldus het verslag in de Middelburgsche Courant. Voorafgaand aan de onthulling werd door predikant Vetten in een feestrede de loftrompet gestoken over de grote verdiensten van Jacob Cats. Hij werd geprezen om wie hij was als mens maar meer in het bijzonder nog als dichter. Hij bezat, zo sprak Vetten, “de gaven der ziel welke in den waren dichter volstrekt gevorderd worden”. Die lezing verscheen in 1830 in brochurevorm. Op niet minder dan 20 pagina’s buitelen de loftuitingen over elkaar heen en getuigt de redenaar van een bijna heilig ontzag voor de schrijver: een groot man, eerbiedwaardig, deugdzzaam, en vooral “den braafsten

onder de braven”. In vele overtreffende-trap-bewoordingen wordt hem bovendien grote invloed toegedicht: “meer dan eenig Nederlandsch dichter (...) heeft hij mogelijk meer dwazen wijs doen worden, meer dartelen tot schaamte gebragt, dan alle onze dichters te zamen.” Enkele decennia later, in de tweede helft van de negentiende eeuw, kantelde de waardering en werd het werk van Cats met veel lawaai bij het vuilnis geplaatst. Het was scherprechter Conrad Busken Huet die in 1863 een finale klap uitdeelde. In het leven van elke Nederlander komt een moment, zo stelde hij, waarop hij “het werk van dien rijmelaar en kwezel op zijde duwt!” En Huet meende dat Cats “Met zijne door en door laaghartige moraal, leuterlievende vroomheid en keutelachtige poëzie” door de eeuwen heen “een Zeeuwse poldergast met dienstboden-idioom” was gebleven, die veel kwaad had gedaan. Dat dat laatste het geval is kunnen we nauwelijks geloven. Maar mogelijk valt ook evenzeer te betwijfelen of de dichter met zijn geschriften “menig jongeling op den weg der deugd gehouden heeft”. Cats wordt intussen niet meer gelezen. Zijn beeld op het marktplein, “opgerigt door vereerders van den braven”, staat echter fier overeind. Met onverminderd strenge blik en de rechterhand geheven alsof hij op het punt staat de zondige Brouwershavense bevolking streng te berispen. ●

Annelies Verbeke leest Frankenstein

“Toen ik Engelse taal- en letterkunde studeerde las ik Mary Shelleys *Frankenstein*. Ik was zelf bijna net zo oud als toen Shelley haar roman publiceerde op 19-jarige leeftijd en het fascineerde mij dat ze dit fantastische werk geschreven had. Zeker omdat het voor een vrouw in haar tijd allesbehalve een voor de hand liggend onderwerp was om over te schrijven. Het boek vertelt het tragische verhaal van Victor Frankenstein. Het verhaal begint als kapitein Walton op zijn schip ten noorden van de poolcirkel vast komt te zitten in het ijs. In de verte zien hij en zijn bemanning iemand met een hondenslee over de ijsvlakte trekken. De dag erna, als het ijs gebroken is en de boot van Walton vrijkomt, wordt een tweede hondenslee opgemerkt. De uitgehongerde en zieke man die deze hondenslee bestuurt blijkt Victor Frankenstein te zijn. Men neemt hem aan boord en Victor vertelt hoe hij er door uitvoerig onderzoek in slaagde dood materiaal tot leven te brengen en daarmee onbe-

doeld een levend wezen creëerde dat verre van volmaakt bleek. Dit monster ging zijn eigen leven leiden en verviel van kwaad tot erger, alle mensen die Victor lief waren dodend. Als enige over, probeert Victor zijn creatie te

doden, maar slaagt daar niet in. Hij sterft aan boord van het schip. Kort daarna komt ook het monster aan boord. Vervuld van spijt belooft hij zichzelf van het leven te beroven en verdwijnt.

Dit jaar, 200 jaar na eerste publicatie, heb ik het boek herlezen. Nu viel het me meer op dat het boek vanuit verschillende perspectieven geschreven is, ik herinnerde mij vooral het schrijversperspectief van het monster. Hoe hij tot moordenaar evolueert, niet omdat hij zo ‘geboren’ is maar omdat de maatschappelijke omstandigheden hem zo gemaakt hebben. De intense eenzaamheid en het isolement van het monster zijn heel aangrijpend beschreven. Dat een jonge vrouw als Mary Shelley toen al zo’n goed zicht had op hoe sociale omstandigheden een voedingsbodem voor crimineel gedrag kunnen vormen en begrip weet te kweken door het monster te vermensenlijken vond ik heel knap. Daardoor weet de auteur te bereiken dat de lezer zich toch verwant aan het monster gaat voelen.

In het ‘Jaar zonder zomer’ 1816 zaten Lord Byron, Mary Shelley en haar echtgenoot, de dichter Percy Bysshe Shelley, in Zwitserland met nog enkele andere gasten. Byron las Duitse griezelverhalen voor en daagde het gezelschap uit ook zo’n verhaal te schrijven.

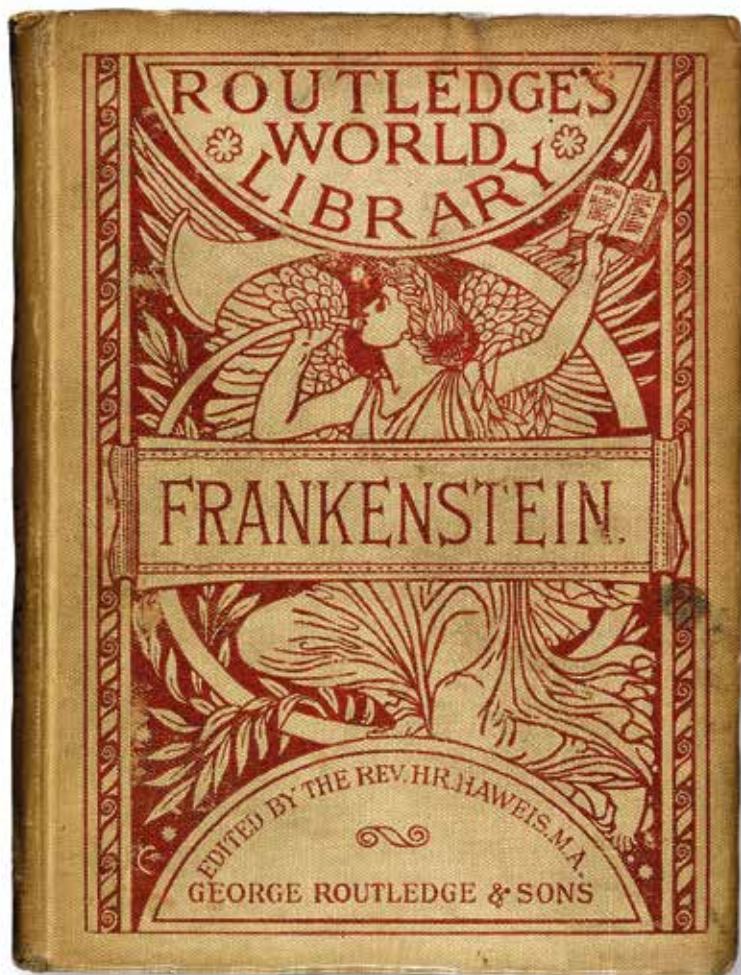
Portret van Mary Shelley door Richard Rothwell, 1840.

Mary Shelley heeft altijd gezegd dat het verhaal voor de roman tot haar kwam in een 'wakende' droom: het hele verhaal zag ze voor zich, volgens eigen zeggen: "Ik kwam in de macht van een sterke verbeelding."

Mary Shelley's moeder was Mary Wollstonecraft, feministe avant la lettre en ook auteur. Als klein meisje moet zij haar moeder aan de schrijftafel hebben zien zitten en zo was het op zich voor haarzelf niet vreemd om ook te gaan schrijven. *Frankenstein* werd aanvankelijk in 1818 anoniem uitgebracht en pas in 1831 stond haar eigen naam op de

titelpagina van het boek. Zelfs tot op de dag van vandaag zijn er critici die beweren dat het boek niet door Mary Shelley geschreven kan zijn, maar dat haar man de auteur is, of dat die haar er tenminste mee moet hebben geholpen. Hij heeft dat zelf altijd ten stelligste ontkend, evenals Lord Byron aan wie het werk ook is toegeschreven.

Naar aanleiding van deze roman heb ik een kort verhaal geschreven dat is verschenen in *De Gids*. Het wordt opgenomen in mijn nieuwe verhalenbundel, die nog even op zich zal laten wachten."

Annelies Verbeke (1976)

Annelies Verbeke schreef de romans *Slaap!* (2003), *Reus* (2006), *Vissen redden* (2009) en *Dertig dagen* (2015), de verhalenbundels *Groener gras* (2007), *Veronderstellingen* (2012) en *Halleluja* (2017) en de journalistieke bundel *Wakker* (2011, met fotograaf Charlie De Keersmaecker), alle verschenen bij De Geus. In 2013 verscheen bij De BezigeBij Antwerpen haar *Tirol inferno*, een 'graphic novella' in jambische pentameters en rijm, met tekeningen van Klaas Verplancke. Verbeke's werk verschijnt in 24 talen, waardoor ze vaak optreedt in het buitenland.

Verbeke schreef filmscenario's en toneelstukken, 'Liefde bij wijze van spreken' (met Yves Petry) als onderdeel van *Stukken* voor TgStan, 'ALMSCH!! The Best of Alma Mahler' voor SKaGeN en het Octopus Solistenkoor. Momenteel toert het theaterstuk 'Daar gaan we weer (White Male Privilege)' dat geselecteerd werd voor het Nederlandse Theaterfestival 2018. Met *Slaap!* won Verbeke o.a. de Vlaamse Debuutprijs, met *Dertig dagen* de F.Bordewijkprijs, de NRC Handelsblad Lezersprijs en de Opzij Literatuurprijs, en het boek stond op de shortlist voor de ECI Literatuurprijs. Haar jongste verhalenbundel *Halleluja* stond eveneens op de shortlist van de ECI Literatuurprijs en won de Cutting Edge Award en de J.M.A. Biesheuvelprijs voor de beste verhalenbundel van het jaar. www.anneliesverbeke.be

The English Bookshop

*Antiquarian & second-hand books
bought and sold*

The
English
Bookshop

Markt 1A, Bredevoort
+31 (0) 543 452646
the.english.bookshop@wxs.nl

Open throughout the year:
Tuesday – Saturday 10.00 – 17.00
Sunday 13.00 – 17.00

ANTIQUARIAAT

BAGAGE

Reis mee met...

Baedeker, Conty, Grieben, Prestel, Hachette,
Meyer, Muirhead, Nagel, Odé, TCI, Ward
Lock, Cantecleer etc...

...en er gaat een historische wereld voor je open.

Name : Peter Vink
Destination: www.bagageantiquariaat.nl
Company : Reisgidsen Antiquariaat BAGAGE
City : PUTTEN
Address : info@bagageantiquariaat.nl
Telephone : 0651 179 335

Bagage heeft ook:

- (oude) Topografische kaarten
- Expeditieverslagen, Poolreizen, Alpen, Reisliteratuur
- Geografie, Atlanten

SERENDIPITY

het geluk van de ongezochte vondst

BEHALVE VERRASSINGEN VEEL OVER GESCHIEDENIS,
TWEDE WERELDOORLOG, AMSTERDAM, HANDWERKEN
KOKEN, NEDSE EN ENGELSE LITERATUUR.

winkel: Middenweg 161, Midden-Beemster
Iedere Vrijdag van 12 tot 18 uur
Iedere Zaterdag van 11 tot 17 uur

Tel vrij/zaterdag 06-45487439
Tel overige tijden 0299-685666
E-mail: serendipity.book@worldonline.nl
www.serendipity-books.nl

Openingstijden

woensdag, donderdag en vrijdag
van 12.00 uur tot 18.00 uur
zaterdag van 11.00 uur tot 17.00 uur

Antiquariaat

In- en verkoop
BOEKEN

DAMOKLES

Piet Heinstraat 129
2518 CG Den Haag
Telefoon (070) 345 85 75
E-mail books@damokles.nu

gespecialiseerd in
VERVOER

Antiquariaat Librairie Stille

6221 EH Wyck-Maastricht Rechtstraat 85
tel + 31 43 521 99 23

Antiquariaat Klikspaan

Hooglandse Kerkgracht 49
2312 HS Leiden

Een ruim assortiment
wetenschappelijke boeken.

Elke vrijdag op de boekenmarkt
op het Spui in Amsterdam en
zaterdag op de Leidse markt
voor de winkel.

Tel. 071-5144630 / 5234734
E-mail: maan@antieklikspaan.demon.nl
Web: <http://www.antiekbook.nl/klikspaan>
Facebook: <https://www.facebook.com/AntiquariaatKlikspaan/>

HET DOSSIER

In elke editie van Boekenpost leest u een diepgravende analyse van een schrijver en zijn of haar werk. Deze keer: **Esther Gerritsen.**

Door Frank Hockx
en Marlene Lunter

Esther Gerritsen

Chaos in het hoofd bezweren

Biografische gegevens

E

Esther Gerritsen is op 2 februari 1972 geboren in Nijmegen. Ze groeide op in het nabijgelegen dorpje Gendt in een katholiek gezin. Na de middelbare school ging ze in 1989 een opleiding Dramatherapie volgen in Nijmegen. Twee jaar later trok ze naar Utrecht om daar aan de Hogeschool voor de Kunsten te studeren. Aanvankelijk met het doel actrice te worden, maar na een jaar stapte ze over op Dramaschrijven en Literaire Vorming. Deze opleiding voltooide ze in 1996. Een jaar eerder verscheen in het tijdschrift *Zoetermeer* al haar eerste verhaal, 'Stil zijn in het wild gewemel'.

In de jaren nadien schreef ze aanvankelijk vooral toneelteksten, waarvoor ze in 2001 het Charlotte Köhler Stipendium ontving. Hoewel enkele

toneelteksten eerder werden gepubliceerd, geldt de verhalenbundel *Bevoorrecht bewustzijn* (2000) als haar literaire debuut in boekvorm. Haar eerste roman is *Tussen Een Persoon* (2002). Op grond van deze publicaties kreeg ze in 2004 de Halwijn Prijs van de stad Roermond. Na het verschijnen van haar tweede roman, *Normale dagen* (2005), volgde een bekroning met de toenmalige Dif/BNG prijs voor auteurs onder de veertig jaar. In het juryrapport werden onder ander haar "onmiskenbare eigen toon", haar "onafhankelijke denken" en haar "meesterschap in *minimal art*" geprezen.

In interviews door de jaren heen heeft Gerritsen vrij openhartig verteld over haar privéleven: haar neiging tot dwangmatig handelen en manisch denken, het verlies van haar broer die op 33-jarige leeftijd overleed aan darmkanker, de scheiding van haar man Jeroen met wie ze in 1999 was getrouwd, haar leven als alleenstaande moeder van een dochter, de nieuwe relatie die in 2017 volgde, haar stemmingswisselingen en de medicijnen die ze gebruikt om die te beheersen, en haar besluit om weer naar de kerk te gaan en behoefte om over religie te schrijven (in *De trooster*).

Gerritsen publiceert al jaren columns in de *VPRO Gids* en tegenwoordig ook in de *Volkscrant*. Daarnaast schreef ze filmscenario's, onder

andere voor de verfilming van haar eigen roman *Dorst*, die dit jaar in de bioscoop te zien was. Voor haar hele oeuvre kreeg ze in 2014 de Frans Kellendonk-prijs, die een bekroning is voor "een onafhankelijke en originele kijk op maatschappelijke of existentiële problematiek". In hetzelfde jaar werd zij, samen met Tommy Wieringa, uitverkoren om afgebeeld te worden op nieuw in omloop gebrachte boekenbonnen.

Het verlangen om niet mee te doen

Over de romans van Esther Gerritsen

"Mijn personages hebben het verlangen om niet mee te doen. Ze verzetten zich tegen de vanzelfsprekendheid waarmee alles betekenis krijgt. Ik heb dat ook", zei Esther Gerritsen in een interview in de *Volkscrant* in het jaar waarin haar debuutbundel *Bevoorrecht bewustzijn* verscheen. De vijftien verhalen in deze bundel worden bevolkt door mensen die zich hyperbewust zijn van alles wat zij doen en denken, hoe alledaags hun handelingen ook zijn. En dat voortdurende bewustzijn, het vragen stellen bij wat vanzelfsprekend is, maakt dat ze uiteindelijk ten onder gaan aan hun gedachten.

De gekte en vervreemding uit dit debuut keren terug in *Tussen Een Persoon* (2002), de monoloog van een jonge vrouw tegen haar vriend

die ze met afgeplakte mond heeft vastgebonden op hun inmiddels bijna leeggeruimde zolderetage. Zo wil ze de verandering die een verhuizing betekent, voorkomen. Anderzijds is ze ervan overtuigd dat ze alleen mee mocht verhuizen 'uit gewoonte' en tegen die sleur verzet ze zich ook. Angst voor verandering en angst voor gewoonte is in feite angst voor het leven zelf.

De pogingen tot ordening van de personages zijn manieren om de chaos in hun hoofd te bezweren. Het leidde tot boeken waarin veel geredeneerd wordt en weinig gebeurt.

Buitenwereld

Ook in de twee volgende, omvangrijkere romans (*Normale dagen*, 2005 en *De kleine miezerige god*, 2008) zijn de hoofdfiguren toberige types, piekeraars voor wie niets vanzelfsprekend is. Toch is er sprake van een ontwikkeling in Gerritsens schrijverschap, met name in technische zin. Het toneelmatige van haar eerste boeken maakt plaats voor breder opgezette verhalen waarin personages en decors meer ingekleurd worden. Er komt meer buitenwereld in het leven van haar hoofdpersonen. Centraal in *Normale dagen* staat de jonge toneelschrijfster Lucy die net aan haar eerste toneelstuk is begonnen. Dat moet gaan over de ter dood veroordeelde Amerikaanse terrorist Timothy McVeigh. Dan hoort de door haar grootouders opgevoede Lucy dat haar grootvader niet lang meer te leven heeft. Ze reist naar het dorp waar ze opgroeide op een boerderij en belandt weer in een wereld waar veel vanzelfsprekend is en (dus) weinig gesproken wordt. Op een wat andere manier zet Gerritsen de luiken open in *De kleine miezerige god*. Hoofdpersoon Dominique is weliswaar een *control freak* met smetvrees, maar Gerritsen bekijkt haar voornaamste personage

in deze roman met wat meer afstand en laat ook een ander perspectief toe door aan het slot van de roman de lezer te laten kijken door de ogen van Dominique's vriend Kris.

Drie Libris-nominaties

Met het verschijnen van de roman *Superduif* brak in 2010 een zeer succesvolle periode aan in het schrijverschap van Gerritsen. Drie opeenvolgende romans (naast *Superduif*

“Mijn personages hebben het verlangen om niet mee te doen. Ze verzetten zich tegen de vanzelfsprekendheid waarmee alles betekenis krijgt. Ik heb dat ook”

ook *Dorst*, 2012 en *Roxy*, 2014) werden genomineerd voor de Libris Literatuur Prijs. Hoofdpersoon in *Superduif* is de 13-jarige Bonnie, een meisje dat het gewone leven niet aankan en onder andere vlucht in de fantasie dat ze een duif is, een superduif nog wel, die mensen moet

redden. Hoewel *Superduif* bij vlaggen een warm en grappig boek is, komt de slotzin van dit boek over een psychose aan als een mokerslag, aldus Elsbeth Etty in *NRC Handelsblad*. *Dorst* gaat over de ongemakkelijke relatie tussen een moeder en een volwassen dochter die elkaar liever vermijden. Maar dan krijgt de moeder het bericht dat ze stervende is. In een onsentimentele roman, afwisselend verteld vanuit de moeder en de dochter, toont Gerritsen hoe het ongemak tussen beiden, voortkomend uit het verleden, niet verdwijnt maar ze het uiteindelijke overlijden van de moeder toch samen beleven.

De titelheldin in *Roxy* is opnieuw een vrouw die zich overmatig bewust is van de wereld om haar heen, een wereld die ze liever vermijdt. Als 17-jarige is ze haar ouderlijk huis ontvlucht in een huwelijk met een oudere man, met wie ze inmiddels een driejarig dochttertje heeft. Op een dag staat de politie voor de deur met het bericht dat haar echtgenoot is verongelukt. En met hem zijn stagiaire, beiden zaten naakt in zijn auto. Roxy reageert extreem in allerlei opzichten en stelt haar omgeving, die veel wil accepteren van een treurende weduwe, behoorlijk op de proef.

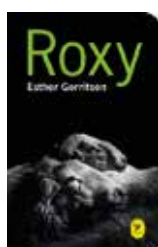
Boekenweekgeschenk

Het aanhoudende succes maakte Gerritsen een 'logische kandidaat' voor het schrijven van het Boekenweekgeschenk. In 2016 was het zover. De novelle *Broer* gaat over een vrouw, werkzaam als financieel directeur, die een onverwacht telefoontje krijgt van de broer met wie ze niet zo veel heeft. Hij vertelt haar dat waarschijnlijk zijn been afgezet moet worden. De boodschap raakt de hoofdpersoon veel meer dat ze had verwacht en ze raakt in een crisis die zich uitstrekt tot haar huwelijk. Het slot is echter voor Gerritsens

doen zeer positief. In een interview in *Trouw* zei ze hierover dat ze 'iets hoopvols' wilde schrijven.

Religie

In een beschouwing over het vroege werk van Esther Gerritsen (tot en met *Een kleine miezerige god*) in het *Kritisch Literatuur Lexicon* schrijft Geertrui Larks-van Makerveld in 2010: "Het zoeken naar een God die misschien verlossing en zin zou kunnen geven wordt een steeds belangrijker thema." De schrijfster zelf zei in 2005 in een interview: "Misschien ga ik dezelfde kant uit als Gerard Reve en Willem Jan Otten en bekeer ik me tot het katholicisme." Dat Gerritsen met het op de volgende pagina's uitgebreid besproken *De trooster* een roman zou schrijven waarin religie een grote rol speelt is dan ook misschien niet zo'n grote verrassing als wel is gezegd. In het *Nederlands Dagblad* zei Gerritsen over *De trooster*: "Dit boek is eigenlijk de neerslag van een proces waar ik al tien jaar mee bezig ben, maar sommige gedachten hebben even nodig om te rijpen voordat je ze durft op te schrijven. Laatst werd mijn boek *De kleine miezerige god* opnieuw uitgegeven. De hoofdpersoon heeft behoefte aan iemand die ze aan kan spreken, een getuige die niet van hier is, een god eigenlijk. Ze probeert te ontkennen dat ze er echt in gelooft en een god nodig heeft, daarom roept ze er zelf een in het leven, die ze de kleine miezerige god noemt. Dat boek heb ik elf jaar geleden geschreven. Het gaat eigenlijk over dezelfde behoefte als die ik nu ervaar." *De trooster* is in de literaire kritiek zeer goed ontvangen en werd in september zelfs genomineerd voor de prijs voor het beste theologische boek, een eer die een roman niet eerder kreeg toebedeeld.

Werken van Esther Gerritsen

Proza

- 2000** *Bevoorrecht bewustzijn* (verhalen). Uitgeverij De Geus.
- 2002** *Tussen Een Persoon* (roman). Uitgeverij De Geus.
- 2005** *Normale dagen* (roman). Uitgeverij De Geus.
- 2008** *De kleine miezerige god* (roman). Uitgeverij De Geus.
- 2010** *Superduif* (roman). Uitgeverij De Geus.
- 2011** *Jij hebt iets leuks over je* (bundeling columns uit o.a. de *Volkskrant* en *Opzij* 2001-2011). Uitgeverij De Geus.
- 2012** *Dorst* (roman). Uitgeverij De Geus.
- 2013** *Ik ben vaak heel kort dom* (bundeling columns uit de *VPRO gids*). Uitgeverij De Geus.
- 2014** *Roxy* (roman). Uitgeverij De Geus.
- 2016** *Broer* (novelle). Boekenweekgeschenk 2016.
- 2016** *Veilig leren lezen* (bundeling columns uit de *VPRO gids*). Uitgeverij De Geus.
- 2018** *De Trooster* (roman). Uitgeverij De Geus.

Toneel

- 1997** *Is dat een kapstok?* (toneelscènes). Stichting Buitenkunst.
- 2002** *Drie theaterteksten*. IT&FB i.s.m. Het Syndicaat.
- 2003** *Toneel* (Verzameld toneel 1999-2003). Uitgeverij De Geus.
- 2014** *De kopvoeter en andere toneelteksten* (voor toneelgroep Het Syndicaat). Abc Uitgeverij.

Scenario

- 2014** *Nena* (een film van Saskia Diesing, Gerritsen was co-auteur)
- 2018** *Dorst* (een film van Saskia Diesing, Gerritsen was co-auteur)

Hoorspel

- 2015** *Verhaal voor het slapen gaan*

Esther Gerritsen

De trooster

Analyse

Door Marlene Lunter en Frank Hockx

Het verhaal

Jacob, de ik-verteller in deze roman, is een gelovige man die sinds vijf jaar in een klooster leeft. Niet als broeder, maar als een soort lekenkoster of conciërge. Zijn rustige leven wordt verstoord als de in opspraak geraakte politicus Henry Loman enkele weken voor Pasen als gast voor een retraite arriveert in het klooster. De gladde prater Henry kiest juist de mensenschuwe Jacob uit om zijn ziel bloot te leggen. Ondanks zijn aanvankelijke weerzin raakt Jacob gefascineerd door deze man en hij krijgt fantasieën dat hij Henry moet redden c.q. bekeren. Wanneer

Henry tijdens zijn verblijf in het klooster een misdrijf begaat en dat aan Jacob opbiecht, komt deze in gewetensnood.

Personages

Jacob (60+) is een tevreden man, tevreden met zijn gebrekkige lichaam en zijn scheve gezicht, tevreden met zijn werk en de waardering van de broeders ervoor, tevreden met de minimale en oppervlakkige contacten. Maar met de komst van Henry sluipt de twijfel in zijn leven. Hij voelt zich niet opgenomen door de broeders. Alle klussen die hij doet, voert hij met tegenzin uit. Hij oordeelt laatlunkend over anderen en voelt zich daar schuldig over. Hij verloochent dan zijn geloof en verzuimt zijn werkzaamheden. De vraag is of hij aan het einde zijn gezond verstand heeft verloren.

Henry Loman is een bekend politicus. Hij is van middelbare leeftijd en lijdt aan overgewicht. Uit de politiek heeft hij zich vanwege schandalen teruggetrokken. In het openbaar toont hij zich een aimabel man, daarbuiten is hij onbehouden en direct. Hij is praatgraag en is gewend dat ieder-

een naar hem luistert. Van het geloof wil hij alles weten, maar de Bijbel ziet hij als een verzameling fictie. Hij heeft vier kinderen bij drie vrouwen.

Alicia is Henry's huidige vrouw. Elke keer als hij haar verlaat, laat ze hem niet gaan. Ze vergeeft hem eenvoudig zijn misstappen en ziet hem als een klein kind dat tegen zichzelf beschermd moet worden.

Annelie, een van de retraitegasten, bewondert Henry. Als hij zich aan haar vergrijpt, vertrekt ze zonder aangifte te doen.

Johan is de prior, *Andreas* de gastenbroeder.

Thematiek

De roman handelt over hoe een mens zich kan vastklampen aan zijn misvormde zelfbeeld en hoe hij/zij in de problemen komt als er aan dat zelfbeeld wordt gemorreld. Zo gaan al Jacobs zekerheden én zijn geloof wankelen als Henry zijn wereld binnenwandelt. Ervan overtuigd dat hij genoeg heeft aan het summiere contact met de broeders, merkt Jacob dat hij wel degelijk behoefte heeft aan verbinding, vriendschap en waardering.

Motieven

Geloof en religie

De trooster zit vol religieuze motieven. Zo eenzaam als Christus was op Witte Donderdag, zo eenzaam blijkt Jacob te zijn. Het lijden van Christus op Goede Vrijdag weerspiegelt in het lijden van Henry als hij bang is voor Gods toorn. Jacob wil hem van zijn lijden verlossen en hem op laten staan zoals Christus met Pasen (verrijzenis). Jacob lijdt in zijn eenzaamheid en als Henry vertrekt.

Schuld en boete, schaamte, vergeving, verraad

Henry heeft minstens twee verkrachtingen op zijn geweten, maar voor de begrippen 'zonde' en 'zondaar' schrikt hij terug. Jacob kijkt daar anders tegenaan. Voor hem is het goed genoeg als je je best doet. Hij wil dat Henry de schuld op zich neemt, maar hoewel die zijn zonden schaamteloos opbiecht, wil hij vergeving zonder boete te doen. Zoals Paulus wordt hij niet, de apostel die dwaalde en zich uiteindelijk bekeerde.

Net zoals Christus neemt Jacob de schuld op zich. Alicia is degene die Henry vergeeft als een ware christen. Jacob daarentegen, die zich met Christus vereenzelvigt, verraaft Henry en lijkt dan op Judas.

Bijgeloof

Geloof vermenkt zich met bijgeloof. Jacob grijpt naar een heidens middel om Henry te helpen. Hij wil bloed van een lam aan Henry's deurpost smeren om boze geesten te weren. Het bijgeloof speelt ook in het dorp een rol. Daar wordt op paaszondag een pop op een brandstapel verbrand. De buitenwereld, die Henry

binnenbrengt, staat dan lijnrecht tegenover de 'binnenwereld' van de broeders.

Vriendschap

Jacob en Henry raken bevriend. Henry is gefascineerd door Jacob, Jacob is gevlaid door Henry's aandacht. Ze discussiëren eindeloos over de Bijbelse verhalen. Jacob ziet Henry als een leerling, maar Henry verleidt Jacob tot heidense gebruiken. Jacob verliest zichzelf onder zijn invloed. Niet alleen Jacob kijkt tegen Henry

zorgen. Maar het hout is verrot en Henry wil niet deugen.

- Henry verstoort de orde in Jacobs moestuin, zoals hij ook heel Jacobs leven overhoop haalt.

Titelverklaring en Motto

De trooster kan op verschillende personages slaan. Zo probeert Jacob Henry troost te bieden en troost Henry Jacob onbewust. Beiden ondervinden ook troost van een ander: Henry van Alicia en Jacob van Johan. Ook het geloof kan als trooster aangemerkt worden.

Het motto is van C.S. Lewis (1898-1963, Brits-Iers schrijver, auteur van de *Kronieken van Narnia* en verdediger van het christelijk geloof): 'Ik onderzocht mijzelf voor het eerst met een serieus praktische bedoeling. En daar trof ik ontstellende dingen aan: een dierentuin vol begeerten, een gekkenhuis vol ambities, een kleuterschool vol angsten, een harem vol gekoesterde haatgevoelens.' En dat is wat Jacob doet: zichzelf onderzoeken en allerlei mindere fraaie trekjes ontdekken.

Structuur en Perspectief

De roman bestaat uit 16 ongenummerde, titelloze hoofdstukken. Elk hoofdstuk is opgedeeld in korte fragmenten en begint telkens op de rechterpagina.

Jacob is een ik-verteller die achteraf vertelt. De eerste woorden van de roman wijzen erop dat hij terugkijkt op de gebeurtenissen: 'Ik herinner me...', maar vanaf welk tijdstip dat is, blijft vaag. Het perspectief ligt de hele roman bij hem.

Tijd en Ruimte

De trooster begint op een zaterdag

**Henry is
gefascineerd
door Jacob,
Jacob is gevlaid
door Henry's
aandacht.**

op. Door zijn publieke persoonlijkheid zijn ook Annelie en de broeders van hem onder de indruk.

Symboliek

- Jacob schuurt het hout, zoals hij Henry een beter geweten wil be-

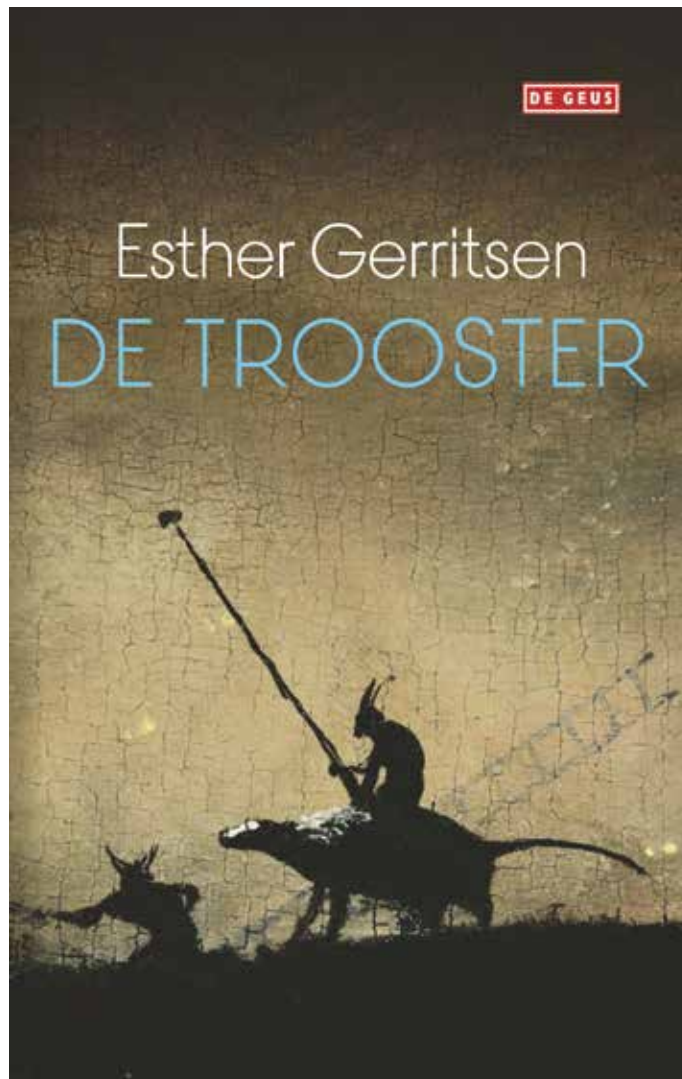
en beschrijft die dag plus de vier volgende dagen tot en met Aswoensdag (hoofdstuk 1 tot en met 6). In hoofdstuk 7 ontvouwt in een hoog tempo de vastentijd van 40 dagen zich (tijdsverdichting). Hoofdstuk 8 zoomt in op één van die dagen. In hoofdstuk 9 is het de zondag voor Pasen. Dan volgen Witte Donderdag, Goede Vrijdag, Stille Zaterdag, Eerste en Tweede Paasdag en de dinsdag en woensdag erna (hoofdstuk 10 tot en met 15). Hoofdstuk 16 springt naar 'de weken erna' (tijdsprong) en naar Pinksteren om vervolgens terug te gaan naar de woensdag na Pasen. De herinneringen die Jacob aan het verleden heeft, blijven gedachtestromen en zijn geen echte flashbacks. De vertelde tijd loopt van Aswoensdag tot aan Pinksteren en bedraagt ongeveer drie maanden. Plaats van handeling zijn de verschillende ruimtes binnen en rondom een klooster ergens in Nederland aan de rand van een dorp. Het is een wereldse orde, opengesteld door de broeders voor retraitsgasten vanuit financiële overwegingen. Een belangrijke plek is de moestuin van Jacob waar hij vaak samen met Henry zit te praten. Een sleutelscène vindt plaats in het dorp waar de bewoners een heidens ritueel voltrekken.

Schrijfstijl

Natuurlijke dialogen wisselen af met uitgebreide overpeinzingen en beschrijvingen van vooral de kerkelijke ruimtes en rituelen. Heel veel actie is er niet, daardoor krijgen het heidense paasvuur en de scène met de lamskotelet extra nadruk. Jacob formuleert nu eens met mooie woorden - 'het was aan mij om de gast te verwelkomen' (p. 8), dan weer

op een luchtiger toon, vooral als hij zich op zijn gemak bij Henry begint te voelen: 'Had ik moeten roepen dat hij gek was' (p. 170). Ernst en nuchterheid wisselen af met ironie: 'Ook hier ben ik de hond van het gezin' (p. 31) en humor: 'We [...] zongen ons naar binnen en hal-lelujaden daar voort' (p. 142). Een enkele keer gebruikt Gerritsen el-

lipsen (incomplete zinnen): 'Gaf me de planken aan. [...] Raapte het afval op. Hield de planken overeind' (p. 71). Een mooie vergelijking staat op pagina 155: 'en de broeders keken naar me, als naar goed nieuws'.

Pers- stemmen

"Ik kreeg maar geen vat op deze roman en vind dat geen nadeel. Wat is precies de bedoeling, wat is de kern? Gaat het om fascinatie en aantrekking? Moeten we ons bekeren?" (Kees 't Hart, *De Groene Amsterdammer*, 8-3-2018)

"Het boek is doordrenkt van het geluk dat de ontluikende vriendschap Jacob geeft. Het verhaal is bijna een Griekse tragedie, en toch leest *De trooster* als een boek waar het zonlicht invalt." (Persis Bekkering, *de Volkskrant*, 10-3-2018)

"Zelden lezen we een roman waarin zo overtuigend en oprecht een gelovig personage werd neergezet. En waarin de schoonheid van het geloof ernstig wordt genomen. Hoe weinig vertrouwd wij daar nog mee zijn, merk je op iedere pagina." (Marnix Verplancke, *Knack*, 14-03-2018)

"Het is een intrigerend spel met Bijbelse referenties dat Gerritsen speelt in dit boek. Maar geslaagder nog dan als levensbeschouwelijke roman is *De trooster* als schrijnend portret van een eenzame ziel. Een man die in zijn zelfverkozen afzondering van de wereld juist wanhopig op zoek is naar verbinding." (Thomas van den Bergh, *HP/De Tijd*, 20-3-2018)

"*De trooster* is een beklemmende korte roman over het kwaad, over schuld, over gezien worden en over de troost dat God niet samenvalt met het menselijke." (Nels Fahner, *De Nieuwe Koers*, 7-4-2018)

Discussie tips

1

Wat brengt de komst van Henry teweeg bij de broeders?

2

Hoe verklaar je dat Henry zich zo op Jacob richt?

3

Wat zegt het over Jacob dat hij houdt van de piëta in de kapel die bij velen juist weerzin oproept?

4

Welke betekenis geef je aan de scène waarin Jacob slaapt in de trui van Henry?

5

Jacob heeft een scheef gezicht. Dit uiterlijke kenmerk heeft uiteraard een symbolische functie in de roman. Hoe interpreteer jij het?

6

Is Henry oprecht in zijn berouw? In hoeverre verandert hij tijdens zijn verblijf in het klooster?

7

"De vrouw keek me lang aan, dat doen mensen die me voor het eerst zien doorgaans niet. Ze bekeek me, onmiskenbaar, zonder schaamte, met een glimlach die ik niet thuis kon brengen" (p. 77). Zo beschrijft Jacob hoe Alicia naar hem kijkt. Hoe valt die blik te interpreteren?

8

Vol overtuiging vertelt Jacob aan Henry het verhaal van Pasen en

de bijbehorende rituelen. Maar in hoeverre verloochent hij uiteindelijk zijn geloof?

9

Hoe heb jij de beschrijving van de rituelen van Witte Donderdag en Goede Vrijdag ervaren?

10

Waarom loopt Jacob weg tijdens de kruiswegmeditatie? En hoe verklaar je zijn gedrag tijdens het 'heidense ritueel' van het paasvuur?

11

"Is het eigenlijk wel liefde dat ze me alles vergeeft, of is het een manier om mij bij haar te houden?" (p. 187) zegt Henry over Alicia. Welke indruk heb jij van Alicia gekregen?

12

In hoeverre heeft Henry last van zijn geweten na zijn misdaad volgens jou? Denk je dat hij wegkomt met zijn misdaad? Waarop baseer je je mening?

13

Hoe zijn respectievelijk Henry en Jacob er aan toe aan het eind van de roman volgens jou?

14

"Het gevaar van over geloof schrijven is dat het lachwekkend of vreemd wordt", zegt Esther Gerritsen in een interview (*Nederlands Dagblad*, 30 maart 2018). Hoe heb jij het lezen van deze roman over geloof ervaren?

Lopen in Luiletterland

Schrijver/publicist
Wim Huijser bewandelt
beschreven paden in
het literaire landschap.

Geachte heer M.

Tegen de wind in loop ik naar de meest zuidwestelijke punt van Nederland. Lang geleden drong de zee hier het land binnen, waardoor er een binnenzee ontstond met een uitgebreid stelsel van geulen en kreken. In de dertiende eeuw reikte 't Zwyn tot Damme, waarvandaan de vaarweg naar Brugge werd gegraven. Dat groeide uit tot een bloeiend handelscentrum, totdat de geul ondieper werd en de Vlaamse stad haar handelspositie verloor. Geleidelijk aan werd het Zwin grotendeels ingepolderd en restte er niet meer dan een slufte: een strandvlakte achter de duinen, in open verbinding met de zee. In het midden staat de laatste paal op de grens van Nederland en België, nummer 369. Het voorjaar is nog heel pril als ik over de Zeedijk richting Terhofstede wandel. Schuin voor mij staat de hoge stenen romp die overbleef van windmolen De Meermin. Verderop ligt Retranchement, daarachter het Zwin. Ik probeer het landschap verder te lezen en zoek naar de plaats waar in 1643 de redoute Berchem werd gebouwd die de zeearm tegen de Spanjaarden moest beschermen. De Vrede van Münster onthief de versterking van haar functie waarna ze in verval raakte. Een klein reliëf in de grond is alles wat er nog aan herinnert. Terhofstede is tegenwoordig niet meer dan een groepje huizen langs bochtige dijken, omzoomd met knotwilgen. Waterschiplijkje, Platteweg en Pompedijkje zijn hier straatnamen. De Oude Dijk gaat ongemerkt over in de Killedijk. De echte bewoonde wereld begint pas aan de andere kant van de Westerschelde. Amsterdam lijkt tot een ander universum te behoren.

Het is echter dit stipje op de kaart dat Herman Koch tot belangrijk decor voor zijn roman *Geachte heer M.* koos. Het is het verhaal over de eens zo gevierde schrijver M., die zijn grootste succes kende met de roman 'Afrekening' over de geruchtmakende verdwijning van Jan Landzaat, de geschiedenisleraar die een korte relatie had met zijn leerling Laura. Hij werd voor het laatst gezien bij het vakantiehuisje van haar ouders in het Zeeuws-Vlaamse Terhofstede, nabij Retranchement, waar ze met haar nieuwe vriendje Herman de kerstdagen doorbracht. *Waar is dat dan, Retranchement? Ik heb daar nog nooit van gehoord.* Als Landzaats auto de dag na Kerst blijkt ingesneeuwd, lopen de versies van de handelingen uiteen. Samen met Herman gaat

hij te voet op weg naar Sluis om een garage te vinden. Zo lijkt het althans. *De dichtstbijzijnde grote plaats was Sluis. Terhofstede stond ook op de kaart, hij had zich de route zo goed en zo kwaad als het ging ingeprint – zowel heen als terug.*

Maar de vertelstandpunten wisselen en ook als lezer weet je niet goed meer welke kant je op moet kijken. De sneeuw lijkt zowel het landschapsbeeld als de verhaallijn te vertroebelen. *Ze komen bij een smalle brug over een bevroren kanaal, Jan Landzaat loopt op dat moment voorop. Zonder er verder bij na te denken steekt hij de brug over en slaat aan de overkant linksaf.*

Op de brug over het uitwateringskanaal geef ik mijn ogen goed de kost. Tot op de meter wil ik de plek benaderen waar de twee uit elkaar gingen. Dichter bij het dramatische punt van handeling kan ik niet komen. *'We moeten hier naar rechts!' hoort hij Hermans stem voor de tweede keer, en nu draait hij zich wel om. [...] 'Weet je het zeker?' roept hij.*

Ik tuur in de richting waarin Jan Landzaat weinig vertrouwen had. *Rechtsaf langs het kanaal is de tegenovergestelde richting, ze zullen alleen maar verder van Sluis af raken. En dicht bij de zee, bij het vogelreservaat. Het Zwin, zo heette het [...]*

Behalve onder de sneeuw gaan beide concurrenten in de liefde gebukt onder een vracht jaloezie. Zoals ook schrijvers die voor elkaar kunnen hebben. Koch wijdt er een hilarisch hoofdstuk aan, waarin auteurs elkaar te na komen tijdens het jaarlijkse Boekenbal. De hele roman drijft op de jaloerse gevoelens van de hoofdpersonen. Alle handelingen komen eruit voort, van de verdwijning van Jan Landzaat tot het schrijven van de fictieve roman 'Afrekening'.

Na de brug werd het pad breder, in feite was het al geen pad meer maar een weg; een onverharde landweg of een echte weg met asfaltbestrating, dat was niet te zien door het dikke pak sneeuw, en het deed er natuurlijk ook helemaal niet toe [...]

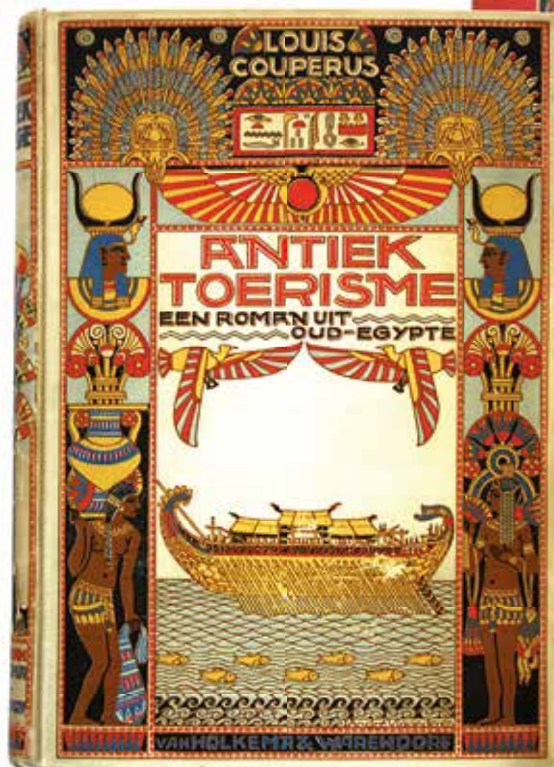
Hoewel er nu geen sneeuw ligt die mij van de wijs kan brengen, aarzel ik op de Kanaalweg toch nog even. Links of rechts? Volg ik de werkelijkheid of de verbeelding? Of zag ik tijdens het lezen in Herman Kochs razendknap geconstrueerde roman toch iets over het hoofd? *Misschien hebben we allemaal iets over het hoofd gezien.*

Tot op de
meter wil ik de
plek benaderen
waar de twee uit
elkaar gingen

Op zoek naar bijzondere boeken, strips en prenten?

Koop en verkoop je bijzondere boeken via:

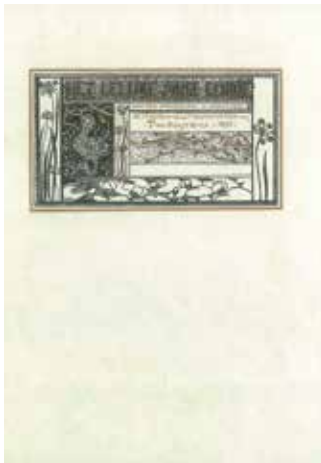
catawiki.nl/boekenpost

TWEE KEER HET LELIJKE EENDJE VAN UITGEVERIJ SCHOONDERBEEK

Een uitgever die iets te vieren heeft, bijvoorbeeld het zoveeljarige bestaan, geeft vaak een jubileum- of gedenkboek uit over de geschiedenis van de firma. Zo niet A.G. Schoonderbeek uit Laren. Bij het zestigjarig bestaan, in 1970, publiceerde deze uitgeverij een heel ander soort feestboek: een heruitgave van *Het Leelijke Jonge Eendje* door H.C. Andersen, in 1893 met gelithografeerde platen van de kunstenaar Theo van Hoytema (1863-1917) in kleine oplage verschenen bij de Amsterdamse uitgever C.M. van Gogh (een oom van Vincent).

Door Casper Schuckink Kool, boekenspeurder,
-verzamelaar en -handelaar

Waarom Schoonderbeek juist voor dit boek koos, is onduidelijk. Maar anderzijds is het onbegrijpelijk dat dit bijzondere boek, dat bij verschijnen alom de hemel in werd geprezen, niet al veel eerder was herdrukt, en tussen 1893 en 1970 uitsluitend antiquarisch te vinden was. De reprint was een succes, en werd al in 1970

herdrukt. Deze 'tweede druk' is dus feitelijk een derde druk. Schoonderbeek was kennelijk dol op Hoytema; rond 1978 werden nog twee van zijn vogelboeken, *Uilengeluk* en *Hoe de vogels aan een koning kwamen*, opnieuw uitgegeven. In 2000 was er weer een jubileum te vieren. En de feestuitgave voor het negentigjarig bestaan was... opnieuw een heruitgave van *Het Leelijke Jonge Eendje*!

In dit stuk vergelijk ik de edities 1970 en 2000 met elkaar, en ook een beetje met het origineel, dat in z'n geheel te bekijken is op www.geheugenvannederland.nl. Bij beide heruitgaven is de spelling gemoderniseerd, wat ook de titel heeft beïnvloed: 'leelijke' werd 'lelijke'. Beide edities hebben een bandtekening die gesigeneerd is door Hoytema, maar alleen al door de spellingkwestie is duidelijk dat hij deze nooit zo heeft getekend. Opvallende verschillen zijn onder meer dat in de 1970-tekening sprake is van een sprookje, en in 2000 van *het* sprookje, en dat de naam van de kunstenaar er in 2000 een letter bij krijgt. Beide bandontwerpen komen niet voor in het boek. Het zou van zorgvuldigheid getuigen als de uitgever hun herkomst had aangegeven. Opvallend slordig is ook, door het hele boek heen, de belettering van beide heruitgaven. Een onregelmatig handschrift, kapitalen met punten, een ratjetoe dat afbreuk doet aan de tekeningen – terwijl in het origineel juist de letters niet getekend waren, en op een nette manier geen aandacht opeisten. Kortom: beide uitgaven kunnen niet tippen aan het origineel, dat helaas zowel onvindbaar als onbetaalbaar is.

Berichten uit boekenland

Veel nieuws rondom oude boeken dit keer. Veilinghuis De Jager bracht de bijzondere bibliotheek van de familie Cateau van Rosevelt onder de hamer, en in oktober vond de achtendertigste editie van de Amsterdam International Antiquarian Book Fair. 'Moderner' nieuws over Haruki Murakami: hij ziet zijn werk liever niet verfilmd, maar zegde toe voor de film *Burning*. Verder krijgt Maarten 't Hart de Ina Dammanprijs en maken meerdere Nederlanders kans op de Astrid Lindgren Memorial Award.

Door Marieke Kraakman

Bijzondere stukken familie Cateau van Rosevelt geveild

Bij Veilinghuis de Jager passeerde in september een bijzondere veiling. Een collectie boeken, globes en kaarten van de familie Cateau van Rosevelt, met onder meer zeer zeldzame kaarten van Zeeland, waarvan in ieder geval één van de hand van Wagenaar. Deze laatste bracht dan ook het mooie bedrag van 2800 euro op, terwijl een soortgelijk exemplaar volgens veilingmeester Arno de Jager zeven jaar geleden voor 'slechts' 1800 euro van de hand ging. De collectie werd ter veiling aangeboden omdat de erven Cateau van Rosevelt onvoldoende belangstelling hebben om deze voor de familie te behouden. De familie Rosevelt kent haar oorsprong in de 15^e eeuw, toen zij op het eiland Tholen woonden. Uit deze familie, die de hele wereld over zwierf, komen de twee Amerikaanse presidenten Franklin en Theodore Roosevelt voort, maar ook statenleden en burgemeesters. Veel

familieleden waren betrokken bij de West Indische Compagnie en anderen bekleedden vanaf de 17^e eeuw bestuursfuncties in het verre Oosten. Via India, China en Amerika kwamen enkele Rosevelts weer in Vlissingen terecht, waar ze in de 18^e eeuw het fraaie Beeldenhuis bouwden. De naam Cateau is later bijgevoegd en stamt van een Hugenotenfamilie. De rijke familiegeschiedenis zorgde voor een bijzonder interessante en brede collectie. En alhoewel de markt in kaarten, globes en antiquarische boeken gestaag krimpt, was deze verzameling zo fris en belangrijk dat hij een grote schare belangstellenden trok. Een deel van de collectie is weer in Zeeland terechtgekomen, waaronder de zeldzame verkorte uitgave *Zeelands Chronyk*, in drie delen, geschreven door o.a. W.A. Keel in 1791. De *Chronyk* meet 10 bij 6 centimeter. Voor deze uitgave werden alle kaarten en prenten opnieuw ge-

Francois Cateau van Rosevelt, voor bijzondere kaarten en met de grote en kleine *Chronyk* in zijn handen.

Zeelands Chronyk, verkort in drie delen uit 179

maakt, om te kunnen passen in deze 'pocket'-uitgave. Volgens Arno de Jager is het mooie van deze veiling dat de stukken nu weer bij liefhebbers terechtkomen, die ze koesteren, onderhouden en in ere houden.

Maarten 't Hart en het oeuvre van Vestdijk

Maarten 't Hart.
Foto: Tessa Posthuma de Boer.

Hoe komt Maarten 't Hart aan zijn fascinatie voor Simon Vestdijk? In zijn werk, essays en ook lezingen laat hij zien over een grondige kennis te beschikken van Vestdijks oeuvre. Al op jonge leeftijd raakte Maarten in de ban van de schrijver. Als een van de eersten las hij de nieuwe boeken van Vestdijk en correspondeerde hierover met de schrijver. Een van deze brieven werd ter veiling aangeboden in 1967. In 1995 schrijft 't Hart een verslag over Vestdijks *De held van Temesa* (1962). Superlatieven als "ijzersterk, groots en meeslepend" spatten van de pagina. Uit deze en andere geschriften spreekt een diepgevoelde bewondering voor de meester die Vestdijk was. Als zijn leerling is 't Hart, in alle stelligheid van zijn ideeën, diep doordrongen van het subjectieve, persoonlijke karakter hiervan. Vestdijk blonk uit in de poëzie, het essay en de roman, maar alleen met de laatste heeft hij school gemaakt. Er verschenen in totaal 52 romans van

zijn hand, vaak met een regelmaat van om de twee jaar. De Vestdijkkring, die de belangstelling voor de schrijver en het werk van Simon Vestdijk (1898-1971) in stand wil houden, stelde hiervoor in 1999 de Ina Dammanprijs in. De tweejaarlijkse prijs gaat dit jaar terecht naar Maarten 't Hart, die hem op 10 november in de Grote Kerk in Harlingen in ontvangst mag nemen. Ellen de Bruin ontvangt op dezelfde datum de Anton Wachterprijs uit handen van het comité, voor het beste debuut in de afgelopen twee jaar met *Onder het ijs*.

De Ina
Dammanprijs.

Succesvolle Amsterdam International Antiquarian Book Fair

De Nederlandse Vereniging van Antiquaren kijkt terug op een succesvolle achtendertigste editie van de jaarlijks door haar georganiseerde beurs in Amsterdam, die in het weekend van 6 en 7

oktober voor de derde keer werd gehouden in het Marriott Hotel. Verzamelaars uit eigen land, maar ook uit België, Duitsland, Frankrijk, de Verenigde Staten en zelfs Maleisië, delegaties van het Rijksmuseum, de Ritman Library en andere bibliotheken, en door social media geattendeerde dagjesmensen zorgden voor een tevreden stemmende opkomst en goede verkopen. Met bijna vijftig handelaren uit heel Europa was er voor de bezoekers een ruim aanbod van zeldzame boeken, incunabelen, eerste drukken, kaarten, manuscripten, Japanse prenten, globes, atlanten en andere cultuurschatten. Conservatoren Adriaan Plak, Reinder Storm en Gwendolyn Verbraak van de Universiteit van Amsterdam verzorgden net als voorgaande edities rondleidingen langs de stands, die vooral bedoeld waren voor beginnende boekenliefhebbers. Gehandeld werd er ook en met

name de buitenlandse deelnemers, waarvan een aantal voor het eerst meedeed, keerden tevreden huiswaarts. Wie deze editie van de belangrijkste antiquaire beurs van Nederland heeft gemist krijgt volgend jaar een herkansing. De organisatie hoopt dan opnieuw een gevarieerd en internationaal deelnemersveld samen te stellen.

Leeuwarden-Fryslân nog even Culturele Hoofdstad

Het jaar 2018 tikt al weer aardig naar zijn einde, al zou je dat aan het aanbod van culturele uitstapjes in Friesland voor de laatste maanden niet zeggen. Een kleine greep uit dit aanbod:

- Donderdag 15 november brengt de Taaltoer het publiek op plaatsen waar ze nooit geweest zijn. Samen met een gids onderzoekt men de kromten van de (straat)taal en de stad, zoals kletspraat in de kapperstoel en echo's in de kelders van de Blokhuispoort.

- Creatief DNA inzamelen gebeurt bij DNALWD2018, een project dat persoonlijke verhalen, voorwerpen of mini-kunstwerken over Leeuwarden door mensen in busjes laat stoppen. Het DNA-kunstwerk in wording is te bewonderen in het Gemeentehuis in Leeuwarden. Na 2018 bewaart het Historisch Centrum Leeuwarden de busjes digitaal als tijdschapsule voor volgende generaties.
- Of bezoek Visual Poetry, een gratis poëzie-expositie in Tresoar, Leeuwarden. Het hoogtepunt van de expositie zijn vier reusachtige en bewegende 'poëziemachines' met nieuw werk van vier Friese dichters.

Startpunt van de expositie is het experimentele literaire tijdschrift *Quatrebras*, in de jaren 50 en 60 uitgegeven door een groep Friese studenten in Amsterdam. Het originele tijdschrift is in blow-up bij de expositie te zien.

Astrid Lindgren Memorial Award

Hij wordt beschouwd als een soort Nobelprijs voor de kinderliteratuur. De Astrid Lindgren Memorial Award (ALMA) is als internationale kinderliteratuurprijs ingesteld door de Zweedse overheid na het overlijden van Astrid Lindgren in 2002 en wordt jaarlijks uitgereikt aan een schrijver, illustrator, verhalenverteller, leesbevorderende instelling of persoon. Kandidaten die in aanmerking komen dienen werk te produceren van de hoogste kwaliteit en in de geest van Astrid Lindgren. Een internationale organisatie die zich bezighoudt met kinder- en jeugdliteratuur draagt kandidaten voor. In Nederland maakt de Auteursbond deel uit van deze organisatie. Onder de Nederlandse genomineerden van dit jaar bevindt zich onder meer De Schrijverscentrale. Zij nemen volgens het juryrapport van de Auteursbond "een onmisbare plaats in bij de verspreiding van literatuur en kennis van literatuur door

het organiseren van duizenden bezoeken van auteurs aan scholen, bibliotheken en andere instellingen. Hiermee maken ze verhalen en literatuur zichtbaar en toegankelijk voor iedereen, hebben ze een positieve invloed op talentontwikkeling en een divers cultureel landschap." De overige genomineerden voor Nederland zijn Joke van Leeuwen, Gideon Samson, Toon Tellegen, Thé Tjong-Khing, Marit Törnqvist, Edward van de Vendel en Sylvia Weve. De ALMA wordt op 2 april 2019 in Stockholm uitgereikt. In 2012 werd de prijs voor het laatst gewonnen door een Nederlander, auteur Guus Kuijer.

Boek als waarschuwing tegen groeiend antisemitisme

Al maanden waarschuwt J.K. Rowling tegen het gevaar van een opkomend antisemitisme in Engeland, waar ze vooral via Twitter duidelijk kond van maakt. Haar

nieuwste boek *Lethal White* gebruikt ze om haar argumenten te onderstrepen. De schurk in dit verhaal is namelijk zo antizionistisch dat zijn denkbeelden in pure jodenhaat ont-aarden. Antizionisme is volgens de schrijfster tegenwoordig een synoniem voor antisemitisme. Onder de naam Robert Galbraith schreef Rowling *Lethal Withe* als vierde boek in de Cormoran Strike mysterieserie. In het verhaal staan een paar hard-linkse activisten centraal die

geloven dat “zionisten het kwaad zijn” die westerse overheden in een wurggreep houden. Hoofdpersoon Jimmy Knight ziet Israël als bron van het kwaad. Zijn antizionistische gevoelens monden uit in onvervalste

jodenhaat. De aandacht die Rowling op dit onderwerp richt is moedig en bijzonder goed getimed. In Engeland groeit de jodenhaat niet alleen door de niet-westerse immigratie, maar ook door toedoen van radicaal-linkse

leiders van de Labour Party. Een zorgwekkende ontwikkeling, waarbij Rowling waarschijnlijk een aanval op meerdere fronten tegemoet kan zien.

Murakami wars van verfilming oeuvre

Laten we dit vooropstellen, Haruki Murakami verfilmen is ook geen sine-cure. De argwaan die de Japanse schrijver tegen verfilmingen koestert is terecht. Zijn debuutroman *Luister naar de wind* uit 1979 verscheen in 1980 in de bioscoop, geregisseerd door beginner Kazuki Ohmori. Hij zette een losjes gefilmde, Jean-Luc Godard-achtig relaas neer over een dolende twintiger in de grote stad. Qua muziek was de film gevuld met veel freaky jazz, terwijl Murakami juist genoeg schept in klassieker genres. Personages in zijn boeken luisteren onder meer naar Miles Davis. Ook de humor die Murakami zo typeert komt in de film niet tot zijn recht. De film flopte. Niet verwonderlijk, dat Murakami

sindsdien een gespannen verhouding heeft met filmmakers die hengelen naar zijn verhalen. De schrijver heeft de reputatie mediaschuw te zijn, hij weigert categorisch tv-optredens en zegt slechts incidenteel schriftelijke interviews toe. Dit resulteert in het feit dat maar zes speelfilms gebaseerd zijn op een verhaal van Haruki Murakami, waarvan de laatste drie van een niet-Japanner. De Zweed Robert Logevall maakte *All God's Children Can Dance*, de Franse Vietnamees Tran Anh Hung verfilmde *Norwegian Wood* en het meest recent is de film *Burning* van de Zuid-Koreaans Lee Chang-Dong. Een Japanse regisseur zou in Japan meer aandacht krijgen volgens Luc Van Haute, de Belgische vertaler van Murakami en kenner van de Japanse cinema. De Koreaanse regisseur behoedt Murakami ervoor meegesleurd te worden in een media-circus. *Burning* is een verfilming van het korte verhaal *Schuurtjes in brand steken*. Of deze

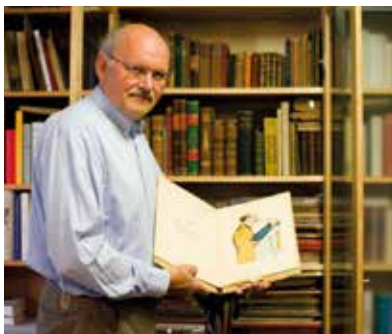
film door Murakami geapprecieerd zal worden is nog niet bekend. Van Haute is van mening dat de film te traag blijft. De romans van Murakami kunnen weliswaar óók voortkabbelen, maar raken dan wel in een stroomversnelling. Op een enkele scène na blijft het tempo in *Burning* hetzelfde. De regisseur sloeg ook de plank mis wat het overbrengen van Murakami's humor betreft. Een hoofdpersonage in de romans van Murakami blijft nonchalant, hoe absurd of uitzichtloos een situatie ook is. De humor is onderkoeld en droog, wat erg geestig kan zijn. In *Burning* is de humor er volledig uit. Of Murakami het na *Burning* nog eens aandurft met een regisseur? Wij betwijfelen het ten zeerste.

Haruki Murakami.

Antiquariaat Novemberland toegetreden tot NVvA

Jaap Schuurman, oprichter en eigenaar van Antiquariaat Novemberland in Leiden, is recent toegetreden tot het selecte gezelschap van leden van het NVvA, de Nederlandsche Vereniging van Antiquaren. Sinds 2006 bouwt Schuurman gestaag aan zijn collectie van kwalitatief hoogstaande boeken, speurt hier met veel geduld

veilingen en beurzen voor af, zoekt via internet en soms op Marktplaats. Altijd op zoek naar goed verkoopbaar materiaal wat niet onder de noemer valt van doorsnee literatuur. Ook in Oegstgeest doet hij wel eens een vondst, hier staat hij tweemaal per jaar op een taxatiemiddag. Niet alles in zijn collectie is uitzonderlijk, want een collectie heeft een goed literair fundament nodig, je verkoopt nu eenmaal niet iedere dag een boek van 10.000 euro. Zoals altijd was Schuurman ook dit jaar present op de MECC-beurs in Maastricht, waar leden van het NVvA hem prezen om zijn collectie. Deelname aan zo'n beurs brengt overigens veel werk met zich mee, zoals het maken van een catalogus. Ook stond zijn aanbod in de gezamenlijke

catalogus vermeld en alles dient uiteraard te kloppen. Prijzen, de compleetheid van boeken en daarin aanwezig platen etcetera. Na de beurs besloot Jaap zelf contact op te nemen met de NVvA over mogelijk lidmaatschap. De voorzitter verwees hem naar de secretaris, die Jaap het verhaal van ontstaan en de collectie van Novemberland op schrift liet stellen en opsturen. Na een bezoek van lid Arne Steenkamp en een goed gesprek beslisten de leden dat Schuurman toe mocht treden. Hij ontving een schildje en een certificaat als bewijs van lidmaatschap. Volgens Schuurman kost het tijd, geduld en kapitaal om een collectie op te bouwen. Hij zag een toetreding tot de NVvA niet als doel, maar voelt zich vereerd met zijn lidmaatschap.

vrijdag 25 januari 2019 van 19-22 uur
zaterdag 26 januari 2019 van 10-16 uur
zondag 27 januari 2019 van 10-16 uur

45e GROTE BOEKENBEURS

van de Vincentiusvereniging te 's-Hertogenbosch

Gebruikte en nieuwe boeken
cd's en grammofoonplaten
60 kramen - 100.000 boeken - 24 rubrieken

Brabanthallen Den Bosch
Diezekade 2, 5222 AK

TOEGANG GRATIS / LAGE PRIJZEN
GRATIS PARKEREN
(Opbrengst gaat naar ontwikkelingsprojecten)

Contact:
Boekenbeurs@live.nl
www.vincentiusdenbosch.nl

LEESCLUB

Amsterdam e.o.,

ZOEKT NIEUWE LEDEN

Wij bespreken literaire romans, Nederlands en
vertaald, klassiekers en recent.

Bijeenkomsten 1x per 6 weken, bij leden,
op zondagmiddag. Streven naar 50/50 M/V.

Meer info: kathinkastel@hotmail.com

www.mobydicknoordwijk.nl

BOEK&CULTUUR
in Noordwijk aan Zee

www.hetcultuurcafe.nl

ANTIQBOOK

FINE BOOKS - FAIR PRICES

De internationale boekenbeurs
24 uur per dag, 7 dagen per week

www.antiqbook.nl

EENMAAL ANDERMAAL

Recente opvallende **veilingopbrengsten**

Set Japanse prenten:
Processional or Collaborative
Tôkaido, 1863
Arenberg Auctions, Brussel
€ 18.000

Maxime Du Camp,
Egypte, Nubie, Palestine
et Syrie. Dessins
Photographiques, 1852
Catawiki
€ 37.999

Eikenhouten boekenmolentje,
eerste helft 20ste eeuw.
Zwiggelaar Auctions, Amsterdam
€ 110

Correspondentieblad
van den Bond van
Nederlandsche
Boekverkoopers-
bedienden, 3 delen,
1903-1907. Tevens
Deventer Boekenblik:
blik met boekje (83 pp.)
en Deventer stuiver.
Zwiggelaar Auctions,
Amsterdam

€ 50

Hugo Claus,
Kleine reeks
gedichten,
eerste druk,
1947
Catawiki
€ 1.800

SPERWER-SERIE (1941-42), KANTEKLEERSERIE (1944)

Van lichtgrijs tot donkerbruin: ‘foute’ Nederlandse prozareeksen (4)

De Arbeiderspers werd kort na de bezetting dan wel gelijkgeschakeld, maar in geen van haar in de oorlogsjaren verschenen pocketreeksen bleek van nazi-propaganda ook maar een spoor te vinden. En toch paste ook dat in de strategie van de bezetter.

Door J.L. Dijkhuis

Van het nationaalsocialistische gedachtegoed, zo was van hogerhand besloten, kon het Nederlandse broedervolk in de eerste oorlogsjaren maar beter geleidelijk kennis nemen. En juist de grote socialistische achterban van De Arbeiderspers, naar schatting ruim 20% van de bevolking, van oudsher wars van alles wat rook naar fascisme, diende ervan te worden overtuigd dat na de inval niet al te veel zou hoeven veranderen. Opdat geen enkel teken van onvrede dit scenario zou verstoren kwam namens het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten vanaf begin 1941 niets van de pers alvorens te zijn goedgekeurd door het Referat Schrifttum, via een lectoraat, waarvoor zo'n honderdvijftig vrijwilligers klaar stonden om niet alleen te oordelen over de politieke welvoeglijkheid, maar ook over de culturele waarde van wat er werd voorgelegd.

Blijkbaar was de toets der kritiek glansrijk doorstaan in het geval van de *Sperwer-Serie*, een in 1941 gestarte pocketreeks van De Arbeiderspers die geheel bestond uit werk van een Nederlandse schrijver van wie voordien nog nooit iets in boekvorm verschenen was: E. Penkala. Met hem had de uitgever kennelijk grote plannen. Achterin deel 3, dat het laatste reeksdeel zou blijken, werd vermeld: "Volgende deeltjes zijn in voorbereiding", terwijl een schrijversnaam ontbrak bij de daar opgesomde, al verschenen titels, zodat gevoeglijk mag worden aangenomen dat Penkala ook de volgende voor zijn rekening had mogen nemen.

Bij de introductie van de reeks, werd "goede, boeiende, leerzame ontspanningslectuur" beloofd, aangezien elke *Sperwer* "de bewogen geschiedenis van een of meer historische personagiën" zou bevatten. Blijkbaar werd daarvoor een groter publiek verwacht dan alleen de trouwe Arbeiderspers-cliëntèle: tot dusver werden uitgaven van die firma vooral in de eigen boekwinkels aangeboden, maar voor de *Sperwers* kon men nu ook bij kiosken terecht. In advertenties werd het drietal "vacantielectuur" brengen- de *Sperwer*-deeltjes aangeprezen als respectievelijk "de

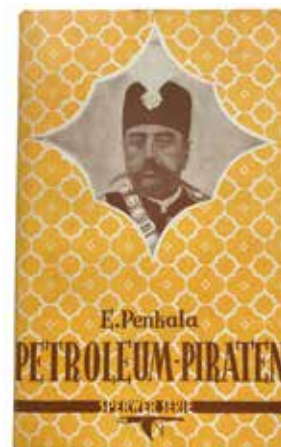
roman van een gevaarlijke vrouw”, “het spannende relaas van de strijd om de Perzische petroleumgebieden” en “de droeve en opzienbarende historie van de moord op den jongen Servischen koning in het begin dezer eeuw”. Daarmee zorgde Penkala voor historisch verantwoorde decors die directe associaties met de nationaalsocialistische heilsleer bij voorbaat uitsloten. Niettemin meende het dagblad *Het Vaderland* in hem “de groote bringer der nieuwe Europeesche cultuur aan het in het Arbeidsfront georganiseerde Nederlandsche werkende volk” te zien, wat opmerkelijk genoeg kon samengaan met de constatering dat zijn Sperwers bestemd leken te zijn voor “de groote massa, die braaf kleinburgerlijk wil blijven”. Toch had dit pro-Duitse blad zich de stapje-voor-stapje-tactiek terdege ingeprent, want, zo vervolgde het, “er is al zooveel revolutie in deze wereld, dat men er zich slechts over verheugen kan, wanneer het blijkt dat de vernieuwde Arbeiderspers vasthoudt aan de traditie van de ouderwetschen kleinburgerlijken afval der rijke menschencultuur uit den ouden tijd.”

Mysterie

Zelfs bij een publiek dat in oorlogstijd moeilijk anders dan lezend de lege tijd door kon komen vielen Penkala's producten echter niet in de smaak. Nadat van de tienduizend stuks die De Arbeiderspers van het eerste deel had laten opleggen niet meer dan een derde kon worden afgezet, werd de oplage van deel twee tot de helft teruggebracht, en het is geen raadsel waarom na het derde deel abrupt met de reeks werd gestopt.

Mysterieus blijft waarom De Arbeiderspers een tot dusver totaal onbekende prozaïst op eigen houtje een geheel nieuwe reeks had laten verzorgen. Wie was hij? Eduard Penkala (1902-1988) blijkt een in Servië geboren journalist-tekenaar, die zich in 1938 in ons land had gevestigd, mogelijk vanwege familiebanden: zijn grootmoeder was Nederlandse. Hij studeerde Etnologie, was gespecialiseerd in geografie en cartografie, en werkte in de oorlogsjaren voor *De Telegraaf*, waar hij Marten Toonder introduceerde. Daarna tekende hij kaarten voor De Arbeiderspers en werkte hij mee aan atlassen en allerlei populair-wetenschappelijke uitgaven van vooral Elsevier. Ook in het Duits en het Engels publiceerde hij. Een veelzijdig man, deze Penkala. Maar van de romancier Penkala geen spoor.

Nu verscheen in 1954 als Corona-Boek bij uitgever Kroon-der Karavaan naar Teheran, oorspronkelijke titel *Petroleum-Piraten*, eerder deel 2 van de Sperwer-Serie. Een heruitgave dus, aangevuld met een drieëntwintig bladzijden lange impressie van het toen opnieuw actuele conflict over de Perzische oliebelangen, inclusief een achteloos afgehandelde romance. Illustraties: E. Penkala. Auteur: Maria Penkala. Maria? Dat was Eduards echtgenote, Russin van geboorte, van wie vanaf de jaren zestig tenminste vier romans zouden verschijnen, in één waarvan Hitler blijkt te zijn gereïncarneerd als papegaai. Voor de hand ligt dat Maria, voorzichtig geformuleerd, destijds de hand had in

alle Sperwer-deeltjes, waaraan een aankomend keramiekdeskundige als zij haar naam toen niet gekoppeld wilde zien. Daarmee zou het Penkala-mysterie uit de wereld zijn. Maar hoe de Penkala's De Arbeiderspers zover konden krijgen de Sperwer-Serie eigenhandig te mogen opzetten zal wel een raadsel blijven.

Toezicht

Pas in 1944 kwam De Arbeiderspers opnieuw met een pocketreeks, toen de tijd allang voorbij was die de Nederlander werd gegund om langs lijnen van geleidelijkheid vanzelf uit te komen bij de Nieuwe Orde. Inmiddels werd men geacht zich nolens volens te oriënteren op de oosterburen. Toch kon de prominent het omslag van de nieuwe reeks sierende Kantekleer, als voorloper van de VARA-haan, moeilijk worden gezien als aankondiger van een nieuwe dageraad. Evenmin als bij de Sperwers hoefde de lezer zich bij de negen deeltjes van de Kantekleerserie (hun verschillende omslagkleuren duiden geen genre-onderscheid aan) door een nationaalsocialistische denkwereld te worstelen, ook de Kantekleers brachten louter ontspanningslectuur waarbij niemand de wenkbrauwen zou fronsen. Alleen al de omschrijvingen op de achterkant van de boekjes beloofden een grote afzet: "Humoreske", "Liefdesroman", "Avontuurlijk verhaal", "Romantische geschiedenis", "Boerenroman".

Maar was de herkomst van de Sperwers nog puur vaderlands, het was geen toeval dat het bij de Kantekleers uitsluitend ging om uit een Duitse pen gevloeid proza. En met recht kon worden aangenomen dat ook daarvoor belangstelling genoeg zou zijn. Op het gebied van film, kleinkunst, lichte muziek was Duitsland in de jaren dertig al het grote voorbeeld, zodat ook de daar veelgelezen lectuur bij het buurland ongetwijfeld zou aanslaan. Weliswaar zag het grote publiek nog steeds niets in nazi-propaganda, ook niet indien als fictie vormd, maar het was al een stap voorwaarts wanneer het gedwongen werd te beseffen zich even goed te kunnen amuseren met lectuur van Duitse als van Nederlandse bodem. Bovendien moest de consumptie van Duitse ontspanningslectuur niet in de laatste plaats worden gestimuleerd omdat die bij de Nederlandse lezer geen vorm van nationalisme zou kunnen oproepen waarvan de overheid niet was gediend. Om die reden zou de Kantekleerserie de vertrouwde, sterk vaderlandsgezinde Arbo-Reeks van De Arbeiderspers (1926) moeten opvolgen – waarover in een volgend artikel meer. Om het lezerspubliek in te palmen kon de uitgever uiteraard niet aankomen met derderangs leesvoer. Op twee na waren alle Kantekleers tussen 1941 en 1943 al verschenen bij het Duitse Tauchnitz, en die firma had een naam op te houden. Lag het goed in de markt, dan kon in de Kantekleerserie zelfs werk worden opgenomen van schrijvers die om diverse redenen bij de nazi's niet in de gratie waren, zoals Brunngraber en Helwig. Overigens was *Roofvisser* van laatstgenoemde als *Raubfischer in Hellas*

in 1943 ook opgenomen in de 'Soldatenbücherei' van het Oberkommando Wehrmacht.

Luxe

Aanvankelijk liepen de Kantekleers dan ook wel, al moest de lezer vanwege de papierschaarste genoeg nemen met tamelijk slecht verzorgde, uiterlijk vrij armetierige boekjes, die erom vroegen na lezing te worden weggegooid. Van deel 1 werden ruim 9.000 exemplaren verkocht bij een oplage van 12.000, meer cijfers zijn niet bekend, maar uiteindelijk moet de reeks toch verlies hebben opgeleverd. De Haarlemse boekverkoper De Vries, die al halverwege 1944 van ieder toen uitgekomen deeltje zo'n twintig stuks terugstuurde, noemde de reeks "moeilijk verkoopbaar". Van de bij de lancering van deel 1 aangekondigde tien delen (waarbij een dubbelnummer) zou het negende nooit verschijnen.

Al met al bleek de Kantekleerserie dan ook evenmin een succes als de Sperwer-Serie. Aan de inhoud van de reeksboekjes, onschuldige ontspanningslectuur immers, kan het niet hebben gelegen. Ook de prijs zal geen bezwaar geweest zijn: Sperwer kostte 60 cent, Kantekleer 75. Dat het lezerspubliek er toch niet aan wilde, of het nu ging om oorspronkelijk Nederlandse of vertaalde Duitse lectuur, moet hebben gelegen aan de vorm waarin beide reeksen verschenen. Met zijn kartonnen omslagje en handzaam formaat kon het pocketboek, destijds een nog betrekkelijk nieuw verschijnsel (ook de soortnaam bestond nog niet), toch al niet doorgaan voor een écht boek, terwijl de in de oorlogsjaren afleiding zoekende lezer de tijd bij voorkeur gedood zag met minder troosteloos ogend drukwerk dan dat in de orde van de Sperwers en Kantekleers. Al in 1941 verbaasde het hoofd van de Afdeling Boekhandel bij De Arbeiderspers zich over de toenemende belangstelling voor "het goed uitgegeven en dikwijls vrij dure boek. [...] Men kreeg soms den indruk of 'de prijs geen rol meer speelde'." Dat kon alleen maar aantrekken naarmate het aanbod van andere cadeau- en luxe-artikelen dan boeken afnam. Niet toevallig kwam Nederlands eerste pocketreeks, Querido's *De Salamander* (1934), vanaf 1943 alleen nog uit in gebonden vorm.

Zo gezien was het geen wonder dat Sperwer noch Kantekleer van de grond kwam, al waren beide van nazi-smetten vrije reeksen welbewust afgestemd op de behoefte aan zorgeloos tijdverdrijf. En toch waagde juist de zeer 'foute' uitgeverij Westland zich in 1943 ook maar eens aan een pocketreeks. Noodsprong? Overmoed? Daarover handelt een volgend artikel. ●

Literatuur

Frederike Doppenberg- 'De Arbeiderspers moest blijven marcheren'. Amsterdam z.j. [2009]

Donderdag 9 augustus – Roland

En welke reus tuurt daar door de etalage? Onmiskenbaar uitgever Harko Keijzer, die zijn Argentijnse ranch kenmerkend even ontvlucht is. In hoog tempo nemen we de Nederlandse boekenwereld door. “Wist je dat de chef-verkoop tegenwoordig een vetorecht heeft op elk boek? Pure waanzin!”

Zaterdag 11 augustus

Een man vraagt of we ook de LP *Breakfast at Tiffany's* hebben. “De filmmuziek?” vraag ik. De man kijkt vragend naar zijn ongeveer 16-jarige dochter. Ja, de filmmuziek. “Henry Mancini,” weet ik. “Nee, wij hebben helemaal geen filmmuziek. Ik heb wel het boek.”

“O! Mag ik dat zien?” vraagt de dochter. We hebben het boek zowel in een Engelse pocket als in de oude Nederlandse vertaling, een gebonden boek met Audrey Hepburn op het omslag. Ze glundert als haar vader beide boeken afrekent. “Ik ben hier zo blij mee!”

Dinsdag 28 augustus

Een klant heeft een boek, *Orpheus en Ahasverus* van J. Presser, twee keer betaald vanaf verschillende bankrekeningen. Ik mail met de vraag of dat klopt en op welke bankrekening ik het bedrag van € 11,30 terug kan storten. Klant antwoordt: “Inderdaad, erg attent. Geen stornering nodig, erg blij met bundel! Hartelijke groet.”

Donderdag 13 september

Soms kan het nuttig zijn een fout te maken, en niet alleen omdat je ervan leert. Gisteren bestelde iemand een boek van Ilja Leonard Pfeijffer. Ik bevestig dat het boek er nog is en opgestuurd kan worden. De klant antwoordt: “Ik ben blij dat jullie hem hebben. Ik vond het boek niet op Boekwinkeltjes omdat ik per ongeluk Pfeijffers naam verkeerd spelde, zonder j. Gelukkig stond hij ook zonder j in jullie catalogus.”

Uiteraard proberen wij in onze beschrijvingen op het internet zo weinig mogelijk fouten te maken, vooral in

auteursnaam en titel, want als je iets fout spelt vindt niemand het boek. Nou, dat geldt dus niet altijd.

Donderdag 20 september

Afgelopen zondag namen wij deel aan de eerste boekenmarkt op het Utrechtse Vredenburg, georganiseerd door Het Literatuurhuis in het kader van het Internationaal Literatuur Festival Utrecht. Het was een groot succes. Mooi weer, veel aardige mensen (boekenmensen zijn over het algemeen leuke mensen) en een goede omzet. In de 36 jaar dat ik ‘in het vak zit’ is het nooit gelukt een fatsoenlijke boekenmarkt of -beurs in Utrecht van de grond te krijgen. Het zou wonderlijk zijn als het nu, in deze tijd van boekenkrapte, wel zou lukken. Maar ik heb goede hoop.

Vrijdag 28 september

Gisteravond was ik in de Oude Lutherse Kerk te Amsterdam voor ‘een avond over het leven en werk van Frans Kellendonk’, ter gelegenheid van het verschijnen van de biografie van Kellendonk door Jaap Goedegebuure. De avond begon met een mooi en gedegen betoog van Bas Heijne, maar bij wat daarna kwam zal de arme Frans zich een paar keer in zijn graf hebben omgedraaid. Schrijfster Nina Polak las voor een paar honderd mensen twee brieven voor van Kellendonk. Het was niet erg in de geest van Kellendonk dat die brieven zijn gepubliceerd, maar dat valt nog wel te verdedigen. Ze voorlezen voor een paar honderd mensen daarentegen gaat te ver. Het was tamelijk gênant mevrouw Polak te horen voorlezen hoe er moest worden omgegaan met een beertje dat hij vanuit Amerika cadeau stuurde aan een neefje in Nederland. Ook gênant was het de moderator van de avond, Stephan Sanders (homoseksueel), en Jaap Goedegebuure (niet homo voor zover ik weet) te horen praten over hoe Kellendonk omging met zijn homoseksualiteit. Maar het toppunt van de avond was toch wel dat de verschrikkelijke Sanders Kellendonk “een Thierry Baudet avant la lettre” noemde.

Als je in de Nederlandse literatuur je kop boven het maaiveld uitsteekt,

Winkeldagboek

Door
René Hesselink

Belevenissen in het Utrechtse antiquariaat Hinderickx & Winderickx

zoals Kellendonk erg deed, wordt hij er na je dood genadeloos afgehakt.

Buitenlands echtpaar dat geen Nederlands spreekt, en ook niet veel Engels, vist een bundeltje verhalen van Rein Blijstra uit de buitenbak. Of het een bekende Nederlandse auteur is, vragen ze. Nee zeg ik, hij is “not very famous”. Dan is het goed, zeggen ze, het is een cadeautje.

Dinsdag 2 oktober

Afgelopen weekende was weer de Nacht van de Poëzie. Het was een gezellige en feestelijke bedoening, maar zake-lijk gezien was het niet echt een succes. Voor de papieren poëzie die wij in de wandelgangen te koop aanboden was weinig belangstelling. Zelfs voor het speciaal voor de Nacht door dichter des vaderlands Ester Naomi Perquin geschreven en door mij gedrukte gedicht trokken maar weinig mensen hun portemonnee. Men neemt de poëzie tegenwoordig kennelijk liever op andere manieren tot zich dan gedrukt op papier.

Vrijdag 5 oktober

Gisteren belde iemand om *De liefde natuurlijk*, een dichtbundel van Carlos Drummond de Andrade, te reserveren. Hij zou hem vandaag komen halen. Zojuist belde hij om te zeggen dat de koop niet doorgaat. De gedichten waren “te masculien” voor degene voor wie hij de bundel bedoeld had.

A close-up portrait of a man with dark hair and a serious expression, wearing a dark shirt. The background is dark and out of focus.

HET DEBUUT

Sol Bouzamour (1982) is auteur, journalist en kunstenaar, na een jeugd waarin hij in aanraking kwam met justitie. In september verscheen zijn debuutroman *Narcissus*, over de Marokkaanse Joshua die steeds verder afdaalt in een duistere wereld en verwijderd raakt van de dromen met zijn geliefde Dee.

1 Wanneer dacht je: ik ga een boek schrijven?

Eerst kwam ik erachter dat ik goed verhalen kon vertellen. Daarna kwam ik erachter dat ik grammaticaal sterk was. En ik ben fan van grote Amerikaanse schrijvers en filmmakers. Die combinatie en een krachtig innerlijk, spiritueel, creatief gevoel dat zei dat ik een roman kon en móést schrijven, gaven me de opzet om te beginnen. Maar dit alles is een proces van een aantal jaren geweest. Dat is niet van de ene op de andere dag geweest. De moed om te beginnen en de angst loslaten. De negatieve adviezen van anderen loslaten en vooral in jezelf blijven geloven. Dat moest groeien.

2 Waarom móést dit boek er komen?

Het is een universeel liefdesverhaal. Wat doen we voor de liefde en hoe ver gaan we hierin? Het is gedeeltelijk waargebeurd. Ik vond het publiekwaardig omdat er nooit zo'n verhaal is verteld. Ik heb drie verschillende dimensies in het boek verwerkt en dat gaat perfect in elkaar over. Van veel lezers die het boek al uitgelezen hebben krijg ik ongelooflijk mooie reacties waarvan soms de tranen in mijn ogen staan. Een reactie van een lezer zei dat *Narcissus* het boeiendste boek was dat hij las sinds *De vliegeraar* van Khalid Hosseini vijftien jaar geleden. Jezus...

3 Heb je een groot voorbeeld? Wie heeft je het meest geïnspireerd?

John Grisham. Meesterlijk in zijn schrijven; de verhalen, de opbouw, de karakters en vooral de spanning. Daarnaast zijn Deepak Chopra en Wayne Dyer mijn grote spirituele voorbeelden. De combinatie van deze drie helden hebben in mij een schrijver opgewekt..

4 Hoe verliep het schrijfproces? Wat is er aangepast vergeleken bij je eerste opzet?

Ik moet zeggen dat er inhoudelijk weinig is veranderd door de uitgever. Grotendeels zat het goed. Het schrijfproces ging heel natuurlijk en vanzelf. Ik moest me wel voor alles en iedereen afsluiten om me volledig op het schrijven te storten en niet afgeleid te worden. Je móét wel. Ik heb zelfs een tijd in het buitenland geschreven, Marrakech, Monaco.

5 In hoeverre putte je voor het boek uit je eigen leven en ervaringen?

Ik ben zeker geïnspireerd door ervaringen uit mijn leven. Daar geef je als romanschrijver een geromantiseerde draai aan. En mijn creatieve geest doet de rest. Anders kan je nooit sterke fictie schrijven.

6 Heb je contact met andere schrijvers?

Met Martyn van Beek. Mijn eerste manuscriptbegeleider en auteur van een paar sterke romans.

7 Was het moeilijk om een uitgever te vinden?

Mijn literair agent zorgde dat ik op één dag met vijf uitgeverijen aan tafel zat. Wat een vermoeiende, bizarre, maar ongelooflijk leuke dag was dat. De laatste uitgever was de beste; Hollands Diep van Robbert Ammerlaan, alsof ik de loterij had gewonnen.

8 Ben je tevreden met de ontvangst?

Het overtrof echt al mijn verwachtingen. Grote interviews in de grote kranten, literaire websites en blogs die er verslag van deden, ik zat bij Pauw aan tafel – doodnervus en kotsmisselijk van de zenuwen, dat wel – en veel andere recensies en interviews. Ik ben echt iedereen dankbaar daarvoor. Ook de mensen die zuur tegen me doen. Ach ja, het hoort er allemaal bij. Ook hun geef ik liefde en een platform als ze erom vragen. Verder wil ik nog iedereen bedanken die me steunde, de uitgeverij, mijn agent, en de lezers die het allemaal geweldig vinden, echt top. En we zijn pas een paar weken bezig. Dankbaar.

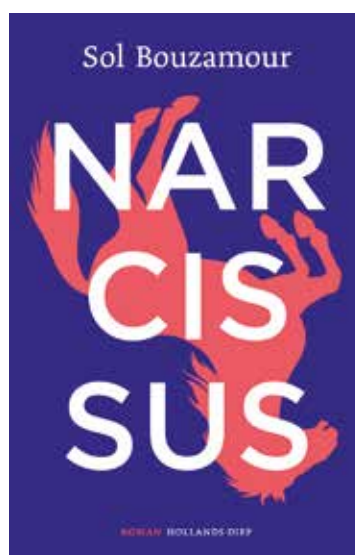
9 Ben je al met een tweede boek bezig?

Jazeker, ik ben gewoon doorgegaan met schrijven. Zat in een heerlijke schrijfflow en ben nu bijna klaar met mijn tweede roman. Ik heb zoveel creatieve ideeën, ik word er gek van!

10 Wat vind je de mooiste zin uit je boek, en waarom?

“Vanuit mijn hart en ziel, ik had haar nooit op deze achtbaan moeten zetten. Alle excuses van de wereld zouden niet helpen, maar ik maakte ze toch. Het spijt me, lief.”

Het zijn er meerdere, mag dat?

Sol Bouzamour,
Narcissus
Hollands Diep
272 pagina's
€ 19,99

De Vogels

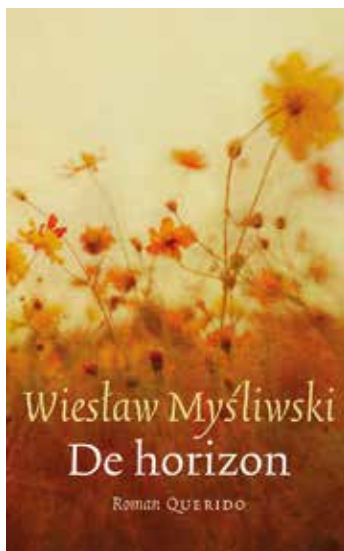
Tarjei Vesaas

Lebowski

240 pagina's

€ 19,99

De vogels is de Nederlandse vertaling van een Noorse klassieker uit 1957. Het is het aangrijpende verhaal van Mattis, een jongeman met een sociale handicap die samen met zijn zus Hege in een klein Noors dorp woont. Hege onderhoudt hem volledig, want Mattis kan zelf niet zo veel. Dolgraag zou hij ook "sterk en scherp" zijn, maar hij raakt continu verstrikt in zijn gedachten. Ook heeft hij grote moeite om te begrijpen dat zijn dorpsgenoten totaal niet geïnteresseerd zijn in zaken die hem nou juist beroeren. Als hij toch een manier ontdekt om structuur te geven aan zijn dagelijks bestaan, door zichzelf als veerman aan te stellen, roept hij hiermee ook zijn eigen ondergang over zich af. Zijn veilige bestaan bij zijn zus wordt ernstig bedreigd. In een eenvoudige, haast simpele stijl beschrijft Tarjei Vesaas de innerlijke wereld van een kwetsbare, sensitieve man die moeite heeft om zich aan te passen aan de wereld der volwassenen. Een juweel van een roman, vol van tragiek.

De horizon

Wiesław Myśliwski

Querido

544 pagina's

€ 24,99

De kracht van Myśliwski is dat hij in alle opzichten de tijd en de rust neemt om te vertellen. In *De horizon* lezen we over een kindertijd in Polen, waar de kleine Piotr met zijn familie op het platteland woont. Ondanks de bittere armoede is het plattelandsleven voor Piotr de reinste idylle, waar hij geborgenheid en rust ervaart. Hier komt abrupt een einde aan als in de laatste oorlogsdagen het front steeds verder oprukt. Het gezin wordt geëvacueerd en ondergebracht in een kleine stad bij de mysterieuze dames Poncka. Zij willen een man van Piotr maken en leren hem de tango. Piotr laat het zich aanleunen en is bezig met heel andere zaken. Zo wordt hij verliefd op een mooi meisje uit de buurt. Ondertussen kunnen zijn ouders nauwelijks aan hun nieuwe leven wennen en lijden onder de armoede die het met zich meebrengt. *De horizon* is een monumentale roman, waarin Myśliwski de hele wereld lijkt te beschrijven in deze schets van zijn jeugd.

Jouw leven en het mijne

Majgull Axelsson

De Geus

336 pagina's

€ 21,99

Bijna twintig jaar na het verschijnen van *Aprilheks* heeft Majgull Axelsson een nieuwe roman uitgebracht. In *Jouw leven en het mijne* is het de zeventigjarige Märit die terugkijkt op haar leven. Ze heeft een alter ego dat ongevraagd haar mening geeft en Märit confronteert met haar tekortkomingen en schuldgevoelens. Märit heeft een heftige jeugd gehad met weinig hartelijkheid of troost. De problemen rond haar gehandicapte broer drukten een stempel op het hele gezin. Märit heeft al vroeg de wens arts te worden. Zij wordt erom bespot en men vindt haar arrogant, maar ze houdt vol. Ze heeft niet kunnen voorzien hoe de meedogenloze tradities in de gezondheidszorg haar studie onmogelijk maken. Het is een schokkend verhaal, aangrijpend en dramatisch. De eenzaamheid van het individu is een belangrijk thema, maar ook het begrip voor de diverse personages. Hoe egoïstisch en akelig ze ook handelen, er is meestal een bijzondere reden voor. *Jouw leven en het mijne* houdt je tot de laatste letter gevangen.

Zeiseman

Martha Heesen

Van Oorschot

144 pagina's

€ 18,99

Eerder liet kinderboekenschrijfster Martha Heesen zich in een interview nog ontvallen misschien wel met schrijven te willen stoppen, maar toen was daar ineens *Zeiseman*, haar eerste roman voor volwassenen. Voor wat dit etiket waard is, want haar jeugdboeken overstijgen moeiteloos iedere leeftijds aanduiding. Ze schrijft ook helemaal niet speciaal voor kinderen, vertelt ze vaak. *Zeiseman* is het verhaal van de oude Remigius, die zijn dagen in de afzondering van zijn tuin onder een ritselende abeel slijt. Zo nu en dan neemt hij de zeis ter hand om de brandnetels in zijn tuin te lijf te gaan, maar gaandeweg wordt hij steeds meer in beslag genomen door zijn herinneringen. Snel schakelend tussen heden en verleden geeft Heesen in korte hoofdstukken geraffineerd stukje bij beetje zijn geschiedenis prijs; hij is veel kwijtgeraakt (zijn vrouw, een zoon, een vriend). Zo rijst in prachtige taal een beeld op van de verschillende jongens en mannen die hij is geweest. Gelukkig schuwt Heesen het grote drama en laat zij veel onuitgesproken.

Klont

Maxim Februari

Prometheus

256 pagina's

€ 19,99

Bodo Klein heeft een hoge functie op het Ministerie van Veiligheid, maar privé gaat het niet zo goed met hem. Op een dag stuurt hij een mail rond die zijn overlijden aankondigt. Maar Bodo pleegt uiteindelijk geen zelfmoord en dat maakt zijn positie op zijn werk onhoudbaar. Van de minister krijgt hij daarom een speciale opdracht: hij moet onderzoek doen naar de charismatische wetenschapper Alexei Krups die wereldwijd furore maakt met lezingen waarin hij schetst hoe door kunstmatige intelligentie en steeds verdergaande 'dataficering' het leven drastisch zal veranderen. Maar in hoeverre is Alexei een autoriteit en waar haalt hij zijn beweringen vandaan? Het gretige publiek van de technologieprofeet is geïnteresseerder in de duistere boodschap dan in de wetenschappelijke fundering ervan. *Klont* is een erudiete, maar ook speelse en satirische roman over een tijd waarin de mens zich steeds meer lijkt uit te leveren aan de grote technologiebedrijven. Februari benadrukt de kracht van de natuur – de wil om voort te bestaan, de wens om je voort te planten – tegenover de angst voor nieuwe technologie. *Klont* is een roman waarbij de actie in het verhaal regelmatig wordt onderbroken door bespiegelingen van de hoofdpersonen, soms zelfs door delen van een lezing, waardoor het geheel vaak een essayistisch karakter krijgt. Het is bij vlagen ook een satirisch boek waarin hypes van pseudowetenschappers die het ene moment door het publiek gedragen worden en het volgende moment door datzelfde publiek verguisd worden aan de kaak gesteld worden. Maar bovenal is *Klont* een psychologische roman die op een subtiele wijze de vraag stelt waarom wij voortleven.

Discussietips

- Wekte het 'voorwoord' van Alexei Krups je nieuwsgierigheid?
- Wat voor positie neemt Bodo in op zijn werk, hoe wordt daar tegen hem aangekeken? En hoe is dat thuis? Wat brengt hem tot zijn doodswens?
- In hoeverre lijken Bodo en Alexei op elkaar?
- Hoe staat Colette in de wereld? In hoeverre is er sprake van liefde tussen haar en Bodo? Welke ontwikkeling is er in de roman op dit vlak?
- Wat is het belang van de hoofdstukken 'Regen en rampspoed' en 'Nadine bevalt' in relatie tot de thematiek van de roman?

Persstemmen

Volkskrant 14 oktober 2017, Persis

Bekkering:

"Zonder opdringerig te zijn, heeft *Klont* nog een andere boodschap. Krups vertelt de wereld dat de roman dood is. [...] *Klont* laat superieur zien hoe hard we romans nodig hebben. In elk geval deze."

De Groene Amsterdammer 11 oktober 2017, Marja Pruis:

"Knap hoe Maxim Februari in zijn boek *Klont* grootse thema's met denkend gemak paart aan dagelijks gedoe. Hij weet het allemaal zo goed, het schittert en het springt. Maar is het misschien een beetje té knap? [...] *Klont* is speels, erudiet, ironisch, ernstig, zozeer dat het moeilijk toe te geven is dat het daarnaast ook nog eens saai is, gek genoeg."

Joost de Vries toont versluierd engagement

Joost de Vries maakte furore met twee romans waarin hij op virtueuze wijze postmodern gedachtegoed verwerkte. Daarna toonde hij in een essay behoefte aan engagement. Het is lastig dat engagement in zijn derde roman te herkennen. Hoe komt dat?

Door Jos Buurlage

In het kerstnummer uit 2017 van *De Groene Amsterdammer*, waarvan hij redacteur is, schreef Joost de Vries negatief over Thierry Baudet. In de vriendenkring van De Vries geldt de regel: wie in een café ongevraagd over Thierry Baudet begint, dient de vrienden meteen op een rondje te trakteren. Die antipathie lijkt moeilijk te verklaren, want De Vries (journalist, essayist en romancier) en Baudet (politicus, maar ook romancier) hebben veel gemeen. Beiden zijn in 1983 geboren. In beide gevallen zijn de ouders gescheiden toen de kinderen nog vrij jong waren. Baudet studeerde geschiedenis en rechten, De Vries geschiedenis en internationale betrekkingen. Beiden staan bekend om hun gesoigneerde voorkomen. Ze dragen pakken en glimmende schoenen. Zij delen eveneens een liefde voor cultuur, maar er is een verschil. Baudet wekt de indruk dat hij zich meer thuis zou voelen in een universiteit uit

de negentiende eeuw met colleges in het Latijn dan op de huidige verengelse universiteiten. De Vries is een groot bewonderaar van Amerikaanse schrijvers. In zijn teksten lardeert hij het Nederlands met Engelse woorden, zoals *dude*, maar ook met halve en hele Engelse zinnen. Baudet is een hartstochtelijk pleitbezorger voor de klassieke muziek. De Vries heeft een meer eigentijdse en minder gecultiveerde smaak. Zo bezocht hij in zijn favoriete vakantieoord Las Vegas een concert van Celine Dion.

De achtergrond is een verschil in historische oriëntatie. Baudet plaatst zich in een continue ontwikkeling vanaf de renaissance, met bijvoorbeeld het Latijn en de klassieke muziek als vaste waarden. De Vries is beïnvloed door het postmodernisme. In deze stroming, die in Nederland in de jaren zestig in zwang kwam, valt de grens tussen 'hoge' en 'lage' cultuur weg. Daardoor kan De Vries, redacteur van een weekblad voor intellectuelen en culturele fijnproevers, onbeschroomd schrijven over Celine Dion, Abba,

games, voetbal en wielrennen. Hij golft en pokert. In televisieprogramma *De Slimste Mens* vertelt hij dat hij naast zijn intellectuele arbeid af en toe een wasje draait. Hij kent het filmhuisrepertoire, maar waardeert ook massaproducties, zoals *Gladiator*. Uit die film komt het motto van zijn bundel *Vechtmemoires* (2014). Hij geniet van series als *The Sopranos* en *Girls*. Ook de traditionele hiërarchie binnen de literatuur laat hij achter zich. Strips staan bij hem niet op een lager niveau dan romans. Zijn tweede roman, *De republiek* (2013), heeft twee motto's, uit het stripverhaal *Asterios Polyp* van David Mazzucchelli en de roman *White Noise* van Don DeLillo. Baudet en De Vries verlangen naar de negentiende eeuw. Dat past in een trend. Sarah Perry is succesvol met de roman *The Essex Serpent* (2016), gesitueerd in het stadje Colchester in 1893, met voor de victoriaanse roman kenmerkende elementen als een besloten gemeenschap, enkele personages die over de tong gaan en een monster. Lincoln, Amerikaans president in

de negentiende eeuw, staat centraal in *Lincoln in the Bardo*, waarvoor George Saunders de Man Booker Prize 2017 kreeg. Marita Mathijssen bereikte de bestsellerlijsten met een biografie van de negentiende-eeuwer Jacob van Lennep, jurist, politicus, historicus en toonaangevend schrijver.

Voor Baudet is de negentiende eeuw de kraamkamer van de natiestaat, die nu in zijn ogen wordt ondermijnd door afnemend nationalisme en groeiende internationale samenwerking. In het denkpatroon van de romantiek paste een speurtocht naar het eigen verleden, die een beeld opleverde van een eigen, historisch ontwikkelde identiteit als volk. Het besef van die identiteit stimuleerde de vorming van een natiestaat. Voor De Vries is de wereld uit het victoriaanse tijdperk paradijselijk. Veel pracht en orde is verdwenen door het democratiseringsproces dat aan dit tijdperk een einde maakte. De Vries voelt zich verbonden met de victoriaanse maatschappij, met grootgrondbezit, fresco's als plafondversiering, verzorgde gazons, een plooi in de broek en leiders die de zaak bij elkaar houden. In de verantwoording van zijn derde roman, *Oude meesters* (2017), schrijft hij dat dit gevoel, verwoord in *Vechtmemoires*, aan die roman ten grondslag ligt.

Gemeenschappelijke achtergronden, overeenkomstige interesses, nuanceverschillen: het lijkt een mooie basis voor een gesprek tussen twee heren van stand. Maar De Vries lijkt daar niet voor te porren. Hoezo?

Clausewitz

Joost de Vries debuteerde in 2010 met de roman *Clausewitz*. Een postmodern boek. Lezers die postmoderne klasiëkers als *The Crying of Lot 49* van Thomas Pynchon kennen, weten dat postmoderne auteurs hun lezers graag op het verkeerde been zetten. Zo ook De Vries. De naam van Clausewitz, de Pruisische generaal uit de negentiende eeuw die *Vom Kriege* schreef, komt in de roman niet voor. Wel wordt hij twee keer genoemd in de tweede roman,

De republiek, maar daar is hij voor de verhaallijn niet van belang. *Vom Kriege* komt wel in *Clausewitz* voor, maar als de titel van een verhaal van Ferdynand Lefebvre, een raadselachtige schrijver naar wie de ik-figuur uit de roman op zoek gaat. De aloude queeste, de zoektocht van een ridder naar iets verhevens, levert het grondpatroon van deze roman. Werd zo'n ridder voor zijn doorzettingsvermogen beloond, de postmoderne queeste in *Clausewitz* loopt vast in een jungle van interpretaties.

De ontregeling begint al bij de twee motto's. Het eerste komt uit *Amulet* van Roberto Bolaño. Auteur en boek bestaan. Het tweede uit *De Steppesruiter* van Ferdynand Lefebvre. Speurwerk in naslagwerken doet vermoeden dat de auteur, de titel en het motto door De Vries zijn verzonnen. Maar hoe zeker kun je daarvan zijn?

Af en toe krijgt *Clausewitz* trekken van een sleutelroman. Sommige figuren in de literaire kring rond Lefebvre in Amsterdam doen denken aan bekende auteurs. Zoals Henk Koetsier, die in één middag *Post voor de rattenvanger* zou hebben geschreven. Harry Mulisch schreef in drie weken *Bericht aan de rattenkoning*. Er zijn meer overeenkomsten met Mulisch, maar De Vries doorbreekt de illusie door te vermelden dat Koetsier een "stevige vierkante kop" heeft. Ook andere personages uit de roman, zoals lookalikes van Sylvia Kristel en Connie Palmen, vallen op een gegeven moment niet meer samen met hun tegenvoeters in de werkelijkheid.

Een gangbare opvatting is dat het postmodernisme een radicalisering inhoudt van het modernisme, een toonaangevende stroming uit het interbellum. Het modernisme toont een epistemologische twijfel: kunnen we een betrouwbaar beeld van de werkelijkheid krijgen en geven? Het postmodernisme een ontologische twijfel: is het überhaupt mogelijk iets over de werkelijkheid te zeggen? Aanvankelijk lijkt Lefebvre in de wereld van het verhaal echt te (hebben) bestaan. De ik-figuur kent werk van Lefebvre

en legt de hand op een studie over hem. Gaandeweg ontstaat er twijfel: sommige verhalen over Lefebvre blijken apocrief, hij duikt in verschillende gedaanten op en mogelijk is zijn werk geschreven door een collectief. De twijfel ontstaat al in de proloog, als de ik-figuur de studie over Lefebvre heeft bemachtigd. Hij heeft het gevoel iets in zijn handen te houden dat niet bestaat en krijgt de indruk in een parallel universum te zijn beland. De lezer krijgt zoveel tegenstrijdige signalen dat het onmogelijk is te bepalen hoe groot de kans is dat er in de wereld van het verhaal een Ferdynand Lefebvre bestaat of heeft bestaan.

In het postmoderne tijdperk komen auteurs steeds meer op de voorgrond. Ze krijgen de status van mediapersoonlijkheden. Het is dus niet verwonderlijk dat er in de roman een Joost de Vries ten tonele komt, als vriend en gesprekspartner van de hoofdpersoon. Deze Joost de Vries heeft verstand van geschiedenis en internationale betrekkingen. Hij woont in Utrecht. Daar woonde de echte Joost de Vries ook toen hij *Clausewitz* schreef.

Een debutant die weet wat trendy is in de literatuur, die beschikt over eruditie, die als een goochelaar en jongleur met zijn materiaal omgaat. Die een roman aanbiedt waar het schrijfplezier van afspat. Joost de Vries bleef niet onopgemerkt. Al snel verscheen de tweede druk van *Clausewitz*.

De republiek

Ook in zijn tweede roman, *De republiek*, vormt een queeste het grondpatroon. De ik-figuur, Friso de Vos, is hoofdredacteur van *De Slaapwandelaar, tijdschrift voor Hitlerreportages*. Hitler beschouwde zichzelf als een slaapwandelaar, die intuïtief het voor hem bestemde pad volgt. Friso houdt kantoor aan de Cornell University in de staat New York. Hij heeft Josip Brik, de oprichter van *De Slaapwandelaar*, in Nederland leren kennen. Geleidelijk werd hij assistent van Brik, befaamd Hitler-specialist, hoogleraar aan de Cornell University. Hij levert de ideeën

JOOST DE VRIES
VECHTMEMOIRES

voor het tijdschrift. Zo stuurt hij Friso naar Chili om mensen met de achternaam Hitler te interviewen. Na een val uit een raam in Amsterdam overlijdt Brik. Kort daarna wordt er in zijn Amerikaanse huis ingebroken. Het is niet duidelijk wat de dieven allemaal hebben meegenomen. Was daar voor de Hitler-studie belangrijk materiaal bij? De vermogende vrouw van de decaan van de universiteit stuurt Friso op pad voor een royaal gesponsorde 'queeste'. Hij moet iets opsporen, al weet hij niet precies wat. Hij belandt op een congres voor Hitler-specialisten in Wenen. Er zijn meer overeenkomsten tussen het debuut en deze roman. De vriendin van Friso heet Pippa, ook wel Pip. In 2013, als de roman verschijnt, zijn dit bekende namen. Prins Friso heeft een jaar eerder zijn skiongeluk gehad. De ravissante Pippa Middleton maakte in 2011 veel indruk bij het huwelijk van haar zus Kate met de Engelse prins William. Lezers die verwachten dat de personages uit de roman trekken mee zullen krijgen van hun beroemde naamgenoten, komen bedrogen uit. Pip is ook de naam van de hoofdpersoon in *Great Expectations* van Dickens. Deze roman wordt in *De republiek* niet genoemd, wel in de derde roman, *Oude meesters*. Er is geen overeenkomst met de roman van Dickens, wel een contrast. De postmoderne personages van De Vries hebben geen grote verwachtingen. In het postmodernisme kunnen de grote politieke stromingen en religies, de 'grote verhalen', niet meer inspireren. Ook hier dringt zich herhaaldelijk de vraag op: Wat is binnen de wereld van dit verhaal waar? Er is nog een tijdschrift voor Hitler-studies, met de merkwaardige naam *Blondie*. DWDD-kijkers weten dat Prem Radhakishun Geert Wilders zo aanduidt. En inderdaad: Friso ziet de PVV-leider in zijn Weens hotel. Maar later treft hij Wilders niet aan op een plenaire bijeenkomst. Was hij wel in Wenen? Friso zal tijdens het congres debatteren met de hem onbekende Philip de Vries, kennelijk ook een assistent van Brik.

Het geschreven portret van Philip in de roman zou een zelfportret van Joost kunnen zijn. Gaandeweg wordt Philip steeds meer een dubbelganger van Friso. Bestaat hij wel? Tot overmaat van ramp duikt er een derde overeenkomstige persoon op. Anders dan in *Clausewitz* komt in *De republiek* de titel ook in de roman aan bod. Twee keer. Eerst in tamelijk negatieve zin: de republiek is de toestand nadat de 'koning', de primus inter pares, is gestorven. Later positief: de republiek is de situatie waarin twee mensen samen kansen kunnen grijpen. Negatief en positief: moeilijk te duiden.

Oude meesters

De derde roman, *Oude meesters*, wijkt qua structuur sterk van de voorgangers af en roept herinneringen op aan romans uit het begin van de negentiende eeuw. Romans met een auctoriale, alwetende verteller die van meerdere personages de gedachten kan weergeven en vaak schakelt tussen plekken van handeling. Hoofdpersonen zijn de broers Sieger en Edmund van Zeeland, dertigers. Edmund, financieel onafhankelijk, reist over de wereld. Ook zijn broer, journalist, is veel op reis. De verteller switcht voortdurend tussen de locaties waar de twee zich bevinden en beschrijft van beiden de gedachten. Als Edmund in de Amsterdamse Stadschouwburg een praatje maakt met koningin Beatrix, geeft de verteller ook de gedachten van Hare Majesteit weer. In romans uit het begin van de negentiende eeuw volgt op de afronding van de verhaallijn vaak een overzicht van de verdere lotgevallen van de personages. Zo'n overzicht is er ook in *Oude meesters*. Omdat de roman zich afspeelt in de tijd waarin deze is geschreven, moet de verteller voor dat overzicht positie kiezen in de toekomst. De omstreden oligarch Borisov, een personage in de roman, praat met Sieger over *De gebroeders Karamazov*. Wat Dostojevski in de negentiende eeuw deed met de drie broers Karamazov, vanuit verschillende instellingen de maatschappij bekijken, doet De Vries

met de broers Van Zeeland. Edmund krijgt als societyfiguur een column in de krant van Sieger aangeboden. Zij worden dus schrijvende broers, net als de negentiende-eeuwers Edmond en Jules de Goncourt, befaamd om hun dagboeken vol vileine opmerkingen.

Ook qua stof is er een verschil met de eerdere romans. In *Clausewitz* en *De republiek* is er nauwelijks aandacht voor de contemporaine werkelijkheid buiten de roman. In *Oude meesters* komt de eigentijdse geschiedenis royaal aan bod: bijvoorbeeld 11 september, de ongelukken met twee toestellen van Malaysia Airlines en fake news. In Berlijn is Sieger getuige van een grote demonstratie en maakt hij een aanslag mee. Hij raakt daar niet van ondersteboven, maar kiest de afstandelijke benadering van een journalist. Hij blijft het wielrennen en Ajax volgen.

Edmund houdt nog meer afstand van de gruwelen. Hij geniet van zijn leven in de jetset. Het zijn postmoderne personages uit kringen waarin *lifestyle* belangrijker is dan leven.

Voor een oordeel moeten we bij de belezen oligarch Borisov zijn. Die stelt dat de negentiende eeuw moreel superieur is aan de eenentwintigste. Wij missen de ruggengraat en de ernst die de mensen toen wel hadden. Een romanschrijver zou het kwade geweten kunnen zijn van de huidige gemakzuchtige, hedonistische cultuur die niet is ingesteld op intellectuele arbeid. Maar dit zegt een discutabel persoon! Hoe groot is de kans dat de lezer de luchtig levende broers veroordeelt en zich achter deze oligarch met een bedenkelijke reputatie opstelt? De Vries neemt echter ook, als op zichzelf staand onderdeel binnen de roman, een lang citaat van James Baldwin op. Die zegt dat 'primitieve mensen' de basis heb-

ben gelegd voor grote kunst. Zij hebben een relatie met de toneelstukken van Shakespeare, de muziek van Bach en de kathedraal van Chartres. Wij hebben die relatie, aldus Baldwin, niet meer. De lezer moet een forse stap zetten om de relatie met terrorisme te leggen.

Engagement

De passage die aan *Oude meesters* ten grondslag ligt, staat in 'Realpolitik', een tekst uit de bundel *Vechtmemoires*. Die biedt non-fictie, zodat we de ik-figuur mogen beschouwen als Joost de Vries. Die maakt zich aan

het begin van de tekst niet sympathiek. Hij verklaart dat hij een goede dictator zou zijn: hij zou figuren als Lenin, Castro en Mandela tijdig uit de weg hebben geruimd. Is dit ironie? Ironisch of serieus, deze stellingname zal weinig lezers bekoren.

Als hij vervolgens betoogt waarom hij een machthebber in de keurig georganiseerde victoriaanse samenleving zou willen zijn, kan zijn ongenueanceerde belichting opnieuw irritatie oproepen. Hij poneert een zwart-witte tegenstelling: op de perfect georganiseerde victoriaanse maatschappij volgden chaos en een gebrek aan beschaving. Gek dat een historicus zich niet realiseert hoe slecht bijvoorbeeld de leefomstandigheden van de arbeiders in victoriaans Engeland waren en welke emancipatieprocessen in de daaropvolgende, meer democratische maatschappij op gang zijn gebracht.

Verderop in *Vechtmemoires* staat de tekst 'Huisgenoten'. De Vries presenteert een portrettengalerij van schrijvende generatiegenoten, zoals Franca Treur, Robbert Welagen en Niña Weijers. Zij zijn volgens De Vries te afstandelijk. Ze nemen geen deel aan belangrijke maatschappelijke veranderingsprocessen. Een zelfportret van

De Vries ontbreekt in de galerij. Waar staat hij? Ook op afstand? Of is hij die aan het verkleinen?

Nog meer twijfel kan er ontstaan als De Vries in het laatste stuk uit de bundel beschrijft hoe hij meespeelt in een nabootsing van de slag bij Waterloo. Hoe is in zijn benadering van de negentiende eeuw de verhouding tussen ernst en spel?

De Vries kan het ontregelen kennelijk niet laten. Dat is ook zichtbaar in *Oude meesters*. Hij combineert de avonturen van de gebroeders Van Zeeland met een mix van postmoderne elementen. De titel laat zich moeilijk verklaren. Trendy taalgebruik. In het liefdesleven van de broers spelen zo weinig mensen wisselende rollen dat de associatie met het beperkte aantal steeds terugkerende personages in een soap zich opdringt. Sommige personages lijken gemodelleerd naar bekende Nederlanders, maar toch klopt er iets niet.

De Vries wil, als we zijn stellingname in 'Realpolitik' serieus nemen, zijn bekende relativiserende, ironische aanpak verruilen voor engagement en proberen bij te dragen aan een herstel van waarden en normen uit de victoriaanse tijd. Het royaal gebruik van postmoderne elementen belemmert echter het zicht op de problematiek die hij kennelijk wil belichten. Wil De Vries zijn boodschap duidelijk laten overkomen, dan moet hij de postmoderne goocheldoos opbergen. Maar dan wordt hij de nieuwe Theun de Vries.

Wat zei die vriend van De Vries nu precies over Baudet? "Eigenlijk is Thierry Baudet een kunstenaar. Hij wil zichzelf botvieren, en hij gebruikt de politiek daarvoor." Waarschijnlijk herkent De Vries hier zichzelf in. Hij is immers ook een kunstenaar die plezier beleefde aan ongeremd, virtuoos spel met postmodern materiaal. Dit spel is in *Oude meesters*, ondanks het nagestreefde engagement, nog steeds zichtbaar. Kennelijk hoort De Vries dat niet graag. ●

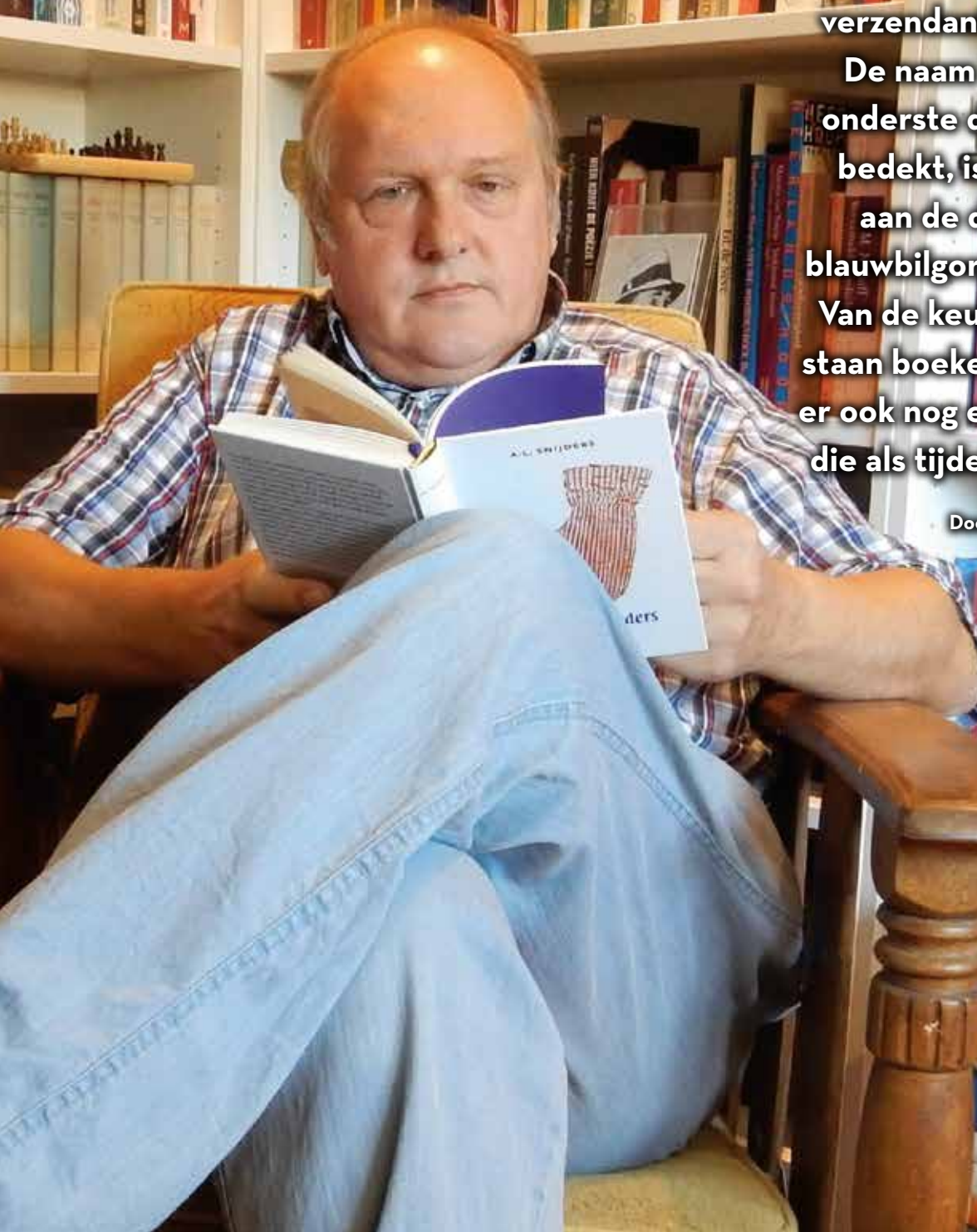
Sommige personages lijken gemodelleerd naar bekende Nederlanders, maar toch klopt er iets niet.

‘De meeste van deze boeken zullen langer bestaan dan ik’

Als ik aanbel bij Mats Beek in Veenendaal kijk ik in de voormalige garage die is omgebouwd tot het verzendantiquariaat Raban.

De naam in folie, dat het onderste deel van het raam bedekt, is een eerbetoon aan de dichter van ‘De blauwbilgorgel’, C. Buddingh’. Van de keuken tot op zolder staan boekenkasten. En dan is er ook nog een externe garage die als tijdelijke opslag dient.

Door Wim Huijser

Van de tijdelijkheid van het aardse bestaan die de Dordtse dichter Buddingh' verwoordde, is Mats Beek zich zeer bewust. Het relateert ook zijn bezigheden met boeken. "Het grootste deel van mijn boeken zal langer bestaan dan ik." Dat mag dan wel zo zijn, maar hieruit spreekt ook de bescheidenheid van deze letterheer, boekhandelaar, dichter en docent Nederlands.

Schrijversinfo.nl

In 2012 werd Beeks website www.schrijversinfo.nl door de Koninklijke Bibliotheek geconserveerd als 'digitaal erfgoed'. Dat zegt iets over Beeks inspanningen om een site over Nederlandse schrijvers in de lucht te houden – compleet met bibliografie, aardige quotes, verwijzingen naar knipsels en andere handige biografische weetjes – en voortdurend uit te breiden. Maar ook over het weblog dat daar onderdeel van uit maakt en een vaste schare fans weet te trekken, per maand 400 tot 500 unieke bezoekers. Ofschoon de KB al sinds 2007 enkele duizenden zogenaamde *digital born* bronnen bewaart, is het uitzonderlijk dat hiervoor ook een site van een privépersoon is geselecteerd.

"Ze schijnen nog regelmatig een nieuwe versie te downloaden en te bewaren," zegt Mats Beek met ingehouden trots. "Op zijn minst voor een stukje van de eeuwigheid." Natuurlijk ziet hij het zelf ook als een grote blijk van waardering, maar wat hij vooral een leuke gedachte vindt, is dat ook het weblog bewaard wordt. "Zodat iemand over een jaar of tachtig nog eens na kan gaan hoe het in onze tijd met het onderwijs in Nederland gesteld was."

Ook Elma Drayer bekende ooit in *Vrij Nederland* dat een bezoek aan Beeks website tot haar heimelijke genoegens behoorde. De charme van het weblog gaat volgens haar schuil in de precisie waarmee Beek het alledaagse bestaan in kaart weet te brengen: "Hij doet dat bovendien op een wijze die je in de

papieren wereld zelden tegenkomt: zonder pretenties."

"De site groeit nog steeds en om dat allemaal up to date te houden is lastig", onderkent Mats Beek. "Daarbij: het moet ook geen werk worden, dan is voor mij de lol eraf." Er zitten nu ruim 500 auteurs in de website en daarnaast heeft Beek nog een paar duizend lemma's in opzet. "Wat ik tegenkom, voeg ik toe. Daardoor blijft het ook van het toeval afhankelijk. Maar ik zet een lemma pas online als het echt iets toevoegt aan bestaande websites."

Monnikenwerk

Één keer in de paar jaar dwingt hij zich de kaartenbak van de KB te openen om te kijken wat de afgelopen jaren van en over de vermelde auteurs is verschenen en dat toe te voegen. Met primaire en secundaire uitgaves is hij daardoor aardig volledig, al blijven er altijd wel wat obscure uitgaves die ontbreken.

"De site wordt door zowel literatuur liefhebbers als scholieren geraadpleegd", weet Beek. "Mensen die al googelend op een bepaalde schrijverspagina terechtkomen denken vaak dat je een kenner bent. Dat levert onmiddellijk e-mails op met de gekste vragen." Ook leveren auteurs of familieleden daarvan soms hun eigen updates aan. Een enkele keer gaat dat zelfs gepaard met een paar flessen wijn. "Het blijft natuurlijk monnikenwerk", bevestigt hij, "en dat is alleen maar leuk als het niet hoeft. Als ik een poëziebloemlezing in handen krijg, zit ik hem toch helemaal door te vlooien en maak ik bij alle auteurs een vermelding van het opgenomen gedicht. Het streven naar volledigheid heb ik daarbij opgegeven. Dat lukt nooit. Maar omdat er verder niemand is die dit doet, is het altijd een aanvulling."

Raban

Er staan weinig statische boekenkasten in huize Beek. Het is een voortdurend komen en gaan van titels, vooral ook omdat Beek de boeken die hij gelezen heeft meestal meteen te koop

aanbiedt. "Ik kan nu eenmaal niet alles bewaren. In die zin heb ik echt een atypische boekenkast. Hier staan niet zozeer de boeken die ik gelezen heb, als wel de boeken die ik nog wil lezen." Mats Beek realiseert zich dat je je als antiquaar moet specialiseren. "Anders vervalt je in de boeken van één of twee euro. Daarom ben ik op het moment druk bezig met knipsels. Van een oud-docent Nederlands in Cuyck kon ik een omvangrijk knipselarchief overnemen. Die man had zijn leven lang zitten knippen en benaderde mij of ik zijn levenswerk over wilde nemen. Hij hoefde er niets voor te hebben. Ik ben vier keer naar Cuyck op en neer geweest en met een afgeladen auto naar mijn garagebox gereden. Inmiddels staat dat materiaal hier grotendeels op zolder. Al anderhalf jaar ben ik bezig met het ordenen ervan. Ik bied de knipsels van een schrijver per mapje aan. De eerste mapjes bleken meteen goed te verkopen. Zo brachten bijvoorbeeld 20 originele knipsels over de dichter C.O. Jellema circa 30 euro op. Ook een mapje met 'Kronkels' van Carmiggelt was zo weg. Het is mooi dat het materiaal toch weer terecht komt bij mensen die daar plezier aan beleven. Maar ik ben natuurlijk ook handelaar. Het is vissen in een kleine vijver, want er zijn maar één of twee andere handelaren die dit aanbieden."

Leraar

In de woonkamer van Mats Beek staat de boekenkast met auteurs die hij zelf verzamelt, zoals Kees Stip – ooit ook enige tijd inwoner van Veenendaal –, Willem Wilmink, C. Buddingh', drs. P., Gerard Reve en Koos van Zomeren. Het zijn veelal *lightverse*-dichters die hem trekken. Hoewel Beek voor de plaatselijke boekhandel Van Kooten ooit een inventarisatie van de schrijvers uit Veenendaal maakte onder de titel *Schrijvers geturfd* (2010), is hij daarvan geen verzamelaar. "Weet je hoeveel dominees uit Veenendaal geschreven hebben? Ik geloof niet dat ik erg gelukkig zou zijn als ik daar een kamer van vol had."

De laatste tijd is Mats Beek ook zelf weer heel voorzichtig aan het dichten geslagen. Daar kwam in 2014 abrupt een einde aan toen Beek zich genoodzaakt voelde zijn functie als stadsdichter neer te leggen. “Veenendaal, Veenendaal:/”, dichtte hij, “Sigaren, turf en wol / stuwden je op, maar lang / bleef je een gat.”

Zijn enthousiasme voor het lichte gedicht heeft ook te maken met zijn leraarsbaan, waarin hij nog graag de rol van literatuurevangelist aanneemt. “De eerste tien minuten van een les vertel ik altijd iets over boeken die ik aan het lezen ben, of ik lees een gedicht voor of laat iets van de achterpagina van *Onze Taal* zien.”

Een citaat uit Beeks weblog:

12 september 2018

Kinderen blijven je verrassen! Vanochtend vroeg, aan het begin van mijn eerste lesuur, was er wat gesmiespel achter in mijn H3-klas. Ik vroeg wat er was. [...] De vraag was: Heet het bij een lijk ook verkrachting? Welja, een fijne vraag op mijn bijna nuchtere maag. Ik antwoordde dat de definitie van verkrachting ‘Het tegen iemands

wil binnendringen in zijn of haar lichaam’ is. Als ik dus met mijn pink in iemands oor ga en die iemand wil dat niet, dan is het taalkundig gezien een verkrachting. Maar het gaat hier meer om het ‘tegen iemands wil’. Het lijkt me dat een lijk geen wil meer heeft en dus

- taalkundig gezien - niet verkracht kan worden.

Daar is echter een ander woord voor: necrofilie, en dat lijkt me uiterst strafbaar.

Daar moesten ze even over nadenken, maar er werd begrijpend en instemmend geknikt. Nu ze hier zelf over begonnen waren, liet ik ze er niet mee weggkomen. Ik zocht op internet de liedtekst op van ‘De kerkhofganger’ van Hans Dorrestijn en las die aan ze voor. [...] Na het voorlezen ging ik rustig over tot de orde van de dag. Onderwijs: elke dag anders.

“Het zijn juist de lichte dichters waarmee je scholieren als eerste in aanraking kunt brengen,” weet Mats Beek. Zijn leerlingen - derde en vierde klas van HAVO/VWO - weten dat hij soms ineens in een gedicht uit kan barsten.

Het zijn juist de lichte dichters waarmee je scholieren als eerste in aanraking kunt brengen

“Dat vinden ze dan raar, maar ook wel weer grappig. Maar het landt wel als je enthousiast over een boek vertelt en daaruit iets laat horen. Kinderen zijn beslist enthousiast voor boeken te krijgen. Je moet je natuurlijk niet teveel verbeelden, maar als je bij twee of drie leerlingen in een klas het vlammetje weet aan te steken, mag je in je handen knijpen. Daarnaast hoop ik dat ze bij mij ook het plezier in taal beleven.”

Passanten

Als lezer grasduint Mats Beek het liefst door de hele literatuur. “Momenteel ben ik bezig met A.L. Snijders en die noemt weer schrijvers waar ik dan naar op zoek ga. Ik vind momenteel Tommy Wieringa een auteur die grote indruk maakt en die heel verschillende werelden in zijn werk weet open te leggen.”

Als we langs zijn boekenkasten wandelen wijs ik op de uitstekende exemplaren die getuigen van een dubbele rij. “Daar ontkom ik vaak niet aan”, bekent hij. “Dat zijn recent aangeschafte titels. Op een gegeven moment verhuizen deze boeken of naar boven, of naar de verkoop.”

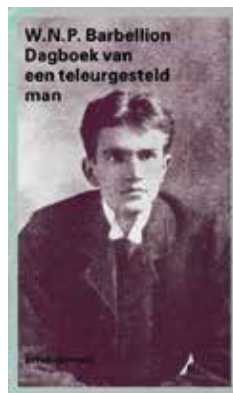
“Dit komt van Vlieland”, wijst Beek op een rij ‘Privé-domein’ die ooit tot de bibliotheek van uitgever Theo Sontrop behoorde. Ik haal een exemplaar met bruine rug uit de kast. De geur van zware shag stijgt er nog uit op. “Het is niet alleen zijn rook,” verklaart Beek, “maar ook zijn adem die erin getrokken is. Ik heb hiervan drie kavels te pakken gekregen bij Bubb Kuiper, waaronder het kavel boeken met brieven. Het is leuk om dit te hebben, maar ik trek bij geen enkel exemplaar zijden handschoentjes aan. Ik kan wel zitten mijmeren bij de prozaïsche gedachte dat het ooit allemaal op Vlieland heeft gestaan en nu hier in Veenendaal. Maar uiteindelijk ga ik dit allemaal weer te koop zetten. Verkooptechnisch is het altijd interessant om erbij te kunnen zetten: uit de bibliotheek van... Want het blijven toch grotendeels passanten.” ●

Experimenten, de dichtbundel van G. Gossaert waarvan Mats Beek meerdere drukken heeft staan. **Battus' Opperlandse Taal- & Letterkunde** is voor Mats Beek

spelen met taal in optima forma. **Dagboek van een teleurgesteld man**. Hiervan was Beek zo onder de indruk dat hij in Engeland meteen een eerste druk bestelde.

Ton Kok is antiquaar in Amsterdam en oud- voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Antiquaren (NVvA). Al tientallen jaren runt hij zijn antiquariaat A. Kok en Zn aan de Oude Hoogstraat. Exclusief voor Boekenpost vertelt hij over zijn belevenissen in de wereld van het oude boek.

Inkoopreizen (deel 1)

Eens in de veertien dagen maakten we een inkoopreis langs vele antiquariaten waarvan de meeste nu niet meer bestaan. We begonnen in Bussum bij Eversen, een echtpaar op leeftijd. Bultatov, die zijn boeken bij de Zon op de veiling kocht, was te duur. Hij was Rus, zij Indonesisch. Toen ze er vanwege hun leeftijd mee ophielden hebben wij de voorraad overgenomen. Door naar het Kaperschip in Baarn, soms met een tussenstop in Hilversum bij Van Vliet. Het Kaperschip belde ons nooit, maar als hij wilde dat we extra langs kwamen maakte hij een afspraak onder een valse naam en adres. Dat bleek dan niet te bestaan en omdat we toch in Baarn waren... Vandaaruit ging de reis verder naar de Koppelpoort in Amersfoort, dan naar Halfwerk in Zwolle. Later ook bij Theo de Boer en nog later bij de Slegte, onder leiding van Evert Mulder. Via Rozendaal, die niet graag aan de handel verkocht, en Tijenck in Deventer. Bij Rozendaal heb ik veel trucs moeten uithalen om toch aan de boeken te komen. Hoewel de boeken met stickers waren geprijsd verzon hij steeds weer een nieuwe smoes om niet te verkopen: "Heb ik aan een klant aangeboden" enzovoort. Een aantal maal stuurde ik hem een zoeklijstje, onder mijn moeders naam, waar natuurlijk de titels op voorkwamen die hij in voorraad had. Vader Tijenck was onderwijzer, de winkel werd gedreven door moeder aan de Welle, de kade langs de IJssel. Bij hoog water moest het winkeltje ontruimd worden. Toen de zaak naar de Nieuwstraat verhuisde nam zoon Herman de plaats van moeder in. Met Herman heb ik veel zaken gedaan. Nadat Rozendaal was verdwenen kwamen vele bibliotheken uit het oosten des lands bij hem terecht. Een tijd lang was er ook Antiquariaat Hel, dat later naar Friesland vertrok.

Haarlem

Verder werd in Haarlem de Vries aangedaan. Dik Ramkema deed daar het antiquariaat. De Vries zelf specialiseerde in sportboeken. We hebben hem heel wat boeken uit de DDR geleverd. Later zijn de Olympiade-boeken bij Bubbe Kuyper geveild, waarbij de koper (Sportmuseum Lelystad) De Vries als adviseur gebruikte. Ik zou een meer objectieve raadgever hebben genomen. De eerste exemplaren gingen voor een veelvoud van de normale prijzen, de dubbele exemplaren voor weinig. Heel vroeger zat er ook nog Jaap Ram in Haarlem. In dat

pand zat later Pfann en weer later Rob de Jong met zijn prentenwinkel. Jaap heeft nog bij mijn vader gewerkt, midden jaren 50, en is daarna naar Pfann overgestapt. De laatste jaren gingen we ook bij Van Sabben voordat hij de afficheveiling begon, bij Kokkie Heres en bij de schoonzuster van Kok, Lenie Peetoom, langs.

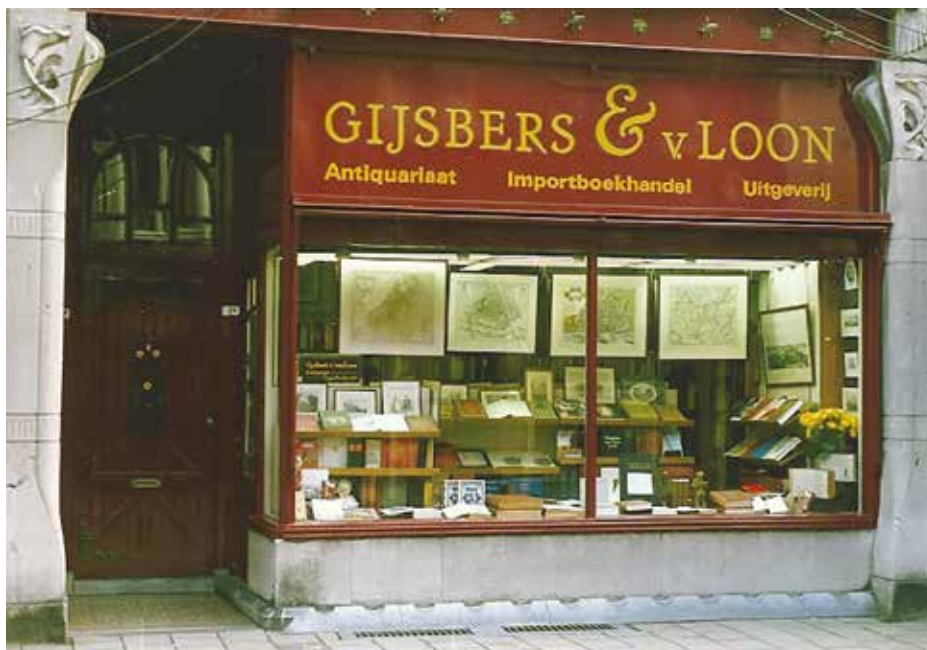
Om Lenie een collega te noemen gaat te ver. Zij was alleen op zaterdag open en wilde niets aan de handel verkopen. Moeilijke tante. Ik zou een heel verhaal over haar kunnen maken. Dat is echter te veel eer. Het beste antiquariaat noem ik als laatste. A.G. van der Steur met zijn altijd gastvrije Theo. Dit bezochten we slechts sporadisch.

Afspraken

De reis ging verder via Van Someren in Zutphen, naar Gijsbers & van Loon, Bob Israël, Geerts en De Slegte in Arnhem, waar Carla Battist de scepter zwaaide. Bob Israël wilde zelf niets bij Gijsbers kopen (zie het boek van Buijnsters) en vroeg dan of ik dat wilde doen. Er lag op een keer een gekleurde Abraham Rademaker Kabinet van Kleefsche en Nederlandsche Oudheden in de etalage bij de overbuurman. Ik kocht deze voor hem. Toen ik bij Bob terug was had hij geen tijd omdat hij voetbal aan het kijken was. "Kom volgende keer maar." Bob, de broer van Max en Nico, was een speciaal iemand en hield zich niet altijd aan zijn afspraken. Ik herinner me nog dat op een veiling van Mak van Waay een Amsterdam in schetsen van P.H. Witkamp werd aangeboden, hetgeen toendertijd niet vaak gebeurde, maar nu word je er mee doodgegooid. Hij vroeg aan Richard Lobbes en mij om samen te doen. Aan het eind van de veiling wist hij van geen afspraak meer. Een andere keer kreeg hij weinig uitbetaald omdat hij navenant had ingeschreven. Hij schreeuwde: "Mijn vriendin [vele jaren jonger] geeft dit in een uur uit", en sloeg vervolgens alles van tafel... Herman Tijenck heeft nog een korte tijd bij hem gewerkt. Na zijn overlijden hebben zijn zoons, Boeti en Maarten, de boel midden in de zomer geveild, zodat er weinig kopers konden zijn, en vervolgens vrijwel alles behouden, waarna ze in Nijmegen een winkeltje hebben geopend.

Geerts

Bij Geerts mocht alleen in de winkel gekeken worden. De achterliggende vertrekken en boven waren geheim. Toen

Antiquariaat De Koppelpoort in Amersfoort is eveneens verleden tijd

Antiquariaat Gijsbers & van Loon in de Bakkerstraat te Arnhem, opgeheven in 2009.

Herman Tijen,
voormalig antiquaar
in Deventer.

Ab van der Steur van
antiquariaat A.G. van
der Steur te Haarlem.
Ab is overleden in 2012.

hij overleed zijn de boeken bij Van Gendt geveild, de rest van de inboedel werd in vijf kavels ter plekke verkocht. Vanzelfsprekend waren er de actieve handelaren op afgekomen. Leo Kerssemakers, Gerben Dykstra, ikzelf natuurlijk, Jongbloed, die voor de veiling al naar huis ging nadat we zijn lunch betaald hadden, de Slegte en Gijsbers en Van Loon. We vonden ons in een afspraak. Ik zou bieden. Gijsbers en Van Loon wilde echter dubbel betaald worden, twee compagnons. Ik heb toen gedaan gekregen dat mijn broer ook zou meedelen. Van Couvreur, uit Den Haag, had ik gehoord dat hij ook kwam. Hij had een geldschietter meegenomen en wilde niet samen doen. De veiling begon en de winkel, die volkomen was uitgepierd, werd na een lang gevecht tussen Couvreur en De Slegte door laatstgenoemde gekocht. Couvreur ging meteen weg. De andere kavels, steeds een vertrek, konden we goedkoop kopen. Toen begon echter het probleem. De Slegte wilde per se alle kavels kopen en bood duizend gulden per handelaar. Ze hadden echter de boeken achter en boven nauwelijks bekeken terwijl ik er een hele ochtend aan besteed had. Die kavels waren van een hoog gehalte, terwijl de winkel waardeloos was. Gerben en ik gingen niet akkoord, maar tegen een veel hoger bedrag konden ook wij geen nee zeggen. De Slegte kon zo in alle rust de boeken verwerken. In een van de kamers stond een mooie

collectie architectuur. Een jaar later dook die partij in hun winkel in Den Haag op. Kon ik het alsnog kopen.

Nijmegen

Van Arnhem reed ik naar Nijmegen. Bij José en Leo Kerssemakers was altijd wat te koop. Leo ging vaak naar het buitenland en kocht grote partijen, hoewel hij in die tijd geen auto reed: "Ik doe niet mee aan de vervuiling". De boeken werden dan opgehaald door een bevriende antiquair en later door zijn neef. Toen Leo later in Frankrijk ging wonen reed hij wekelijks op en neer. Over vervuiling gesproken. Met Leo ben ik ook een paar maal naar de DDR geweest om in te kopen. Hierover is eerder in Boekenpost een groot artikel verschenen. Met José en Leo zijn we nog altijd goede vrienden. Zij hielden van feesten dus werd de kelder regelmatig leeggehaald en tot in de late uurtjes verjaardagen gevierd. Later is de winkel naar Grave verhuisd. In dezelfde straat zat Gerritsen en veel later Emile Kerssemakers & Paul de Jong en Gollum van Bob Steenberg. Ook waren er nog antiquariaat De Keerkring (nu Malden) van Harry Hendriks & van Hoorn. Korte tijd ook een winkel met een aantal handelaren waarvan ook Ben van Nijnatten en Emile Kerssemakers deel uitmaakten. Hierna snel naar huis. ●

STRIP

GLOSSY

NU OVERAL TE KOOP

130 PAGINA'S

€ 8,95

**NIEUWE VERHALEN VAN TOM POES EN SAUL • GASTHOUDSTER TRICE EN
MULTI-TALENT HENRIEKE GOORHUIS • STRIPRECEPT TOMPOUCE • VERHALEN
OVER VROUWEN • SIMON CARMIGGELT KRONKELS • STRIPTIPS EN BESTSELLERS**

“Het gaat er heel democratisch aan toe”

Natalie van den Dobbelsteen (45) is geboren en getogen in Den Haag (“Een echte ooievaar”). Ze werkt als beleidssecretaresse bij de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO), de ‘Kema-keur’ voor het hoger onderwijs. Toen ze op zeker moment niet zo gauw een leesclub kon vinden waar ze lid van kon worden, besloot ze er in 2002 zelf een te starten. Dat resulteerde in de ‘Leesclub Zonder Grenzen’. Daarnaast is ze actief in de Literatuur Club van de website Hebban.nl.

Door Frank Hockx

Natalie van den Dobbelsteen

Heb jij als initiatiefnemer nog een speciale rol?

“Ik heb de rol van begeleider in die zin dat ik in de gaten hou dat iedereen aan bod komt. Degene die het boek heeft uitgekozen krijgt het eerste het woord. Verder zou je kunnen spreken van een ‘zelfsturend team’. Ik hou wel wat vragen bij de hand, maar het gesprek ontwikkelt zich vaak uit zichzelf. Voor mij moet het plezier in lezen voorop staan. Dan komt de rest vanzelf.”

Wat zijn mooie leesclubherinneringen voor jou?

“Als Hagenaar is het misschien niet gek dat Louis Couperus mijn favoriete schrijver is. Ik heb een keer een stadswandeling door het Den Haag van Couperus georganiseerd en later vanuit de Hebban Literatuur Club een arrangement met naast de wandeling ook een lezing in het Couperus Museum. De digitale Hebban Leesclubs vind ik overigens heel leuk om aan mee te doen. Je mist een beetje de directe interactie, maar het is een heel laagdrempelige manier om over boeken te discussiëren.”

Tot slot: wat wordt het volgende boek van de Leesclub Zonder Grenzen?

“De *Kinderwet* van Ian McEwan. Een boek waarin ethische vragen worden opgeroepen. En net verfilmd, dat is een leuke bijkomstigheid.”

De website van Lezen Zonder Grenzen:
<https://leesclublzg.wordpress.com/>

Wat voor lezer ben je?
“Ik lees voornamelijk papieren boeken die ik ook aanschaf in de boekwinkel. Of in mijn favoriete antiquariaat Kretzschmar in Den Haag, waar ze niet alleen veel literatuur hebben maar ook een mooie collectie kunstboeken. Ik hou ook van mooie hardcover uitgaven. Digitaal lezen doe ik wel, maar beduidend minder.”

Hoe is jouw leesclub ontstaan?

“De leesclub in zijn huidige vorm is ontstaan in 2008. Ik heb een oproep gedaan voor een nieuwe leesclub en in een Haags restaurant zijn we voor het eerst bij elkaar gekomen. Er zijn wel wat mutaties geweest, maar de kern van die groep is er nog steeds. ‘Leesclub Zonder Grenzen’ bestaat uit zes vrouwen en twee mannen en er heeft zich net een derde man aangemeld. Het is een gevarieerde groep,

zowel in leeftijd als ook qua afkomst: er is bijvoorbeeld iemand met een Mexicaanse achtergrond en iemand van Duitse komaf. “

Wat is jullie werkwijze?

“We komen om de twee maanden bijeen op zondag. Het gaat er heel democratisch aan toe wat de titelkeuze betreft. Per keer stelt een van de leden een shortlist van vijf boeken op die hij/zij tijdens de volgende bijeenkomst zou willen bespreken en geeft daarbij een korte motivatie. Iedereen geeft vervolgens punten aan die boeken en het boek dat de meeste punten heeft verzameld, wordt de keuze voor de volgende keer. Op die manier hebben we een behoorlijke variatie in ons programma. Meestal Nederlands of vertaald literair werk, maar we hebben ook wel thrillers en sciencefiction gelezen. Degene die de titellijst heeft samengesteld bepaalt ook de locatie waar we bijeenkomen. Dat kan een openbare gelegenheid zijn, of bij iemand thuis. “

ARENBERG

AUCTIONS

Veiling 14 & 15 December 2018 - 13:00 u

Getijdenboek, Rouen, c. 1475.

Wolstraat 19/2 • 1000 Brussel

info@arenbergauctions.com • +32 (0) 2 544 10 55

www.arenbergauctions.com

27ste Internationale ANTIQUARENBEURS van België

Cultuurcentrum Mechelen • Minderbroedersgang 5

Vrijdag 7 december 2018 van 14u tot 20u

Zaterdag 8 december 2018 van 11u tot 18u

Zondag 9 december 2018 van 11u tot 17u

Op zaterdag 8 december van 11 tot 13u, gratis expertise van boeken en prenten.
www.antiquarenbeurs-mechelen.com

 Boekwinkeltjes.nl
koop en verkoop uw tweedehands boeken

meer dan

6 miljoen titels

6700 verkopers

particulieren en antiquaren

Ook boeken verkopen? Dat kan vanaf 1 euro p/mnd!

www.boekwinkeltjes.nl

Agenda

MARKTEN EN BEURZEN

Vaste boekenmarkten

Ma-Za	Amsterdam	Oudemanhuispoort	Boekenmarkt	020-6823655
Do	Den Haag	Het Plein	Boekenmarkt	070-3539320
Vr	Amsterdam	't Spui	Boekenmarkt	spuiboeken@gmail.com
Vr	Sankt Augustin (D)	Arnold Janssen Strasse 30	Bücherflohmarkt	bibliothek@pth-augustin.eu
Za	Nijmegen	Mariëburgplein	Boeken- en Platenmarkt	06-53539432
Za	Olst	Boskamp 47	Boeken- en rommelmarkt	06-12029463
Zo	Amsterdam	Rembrandtplein	Kunstmarkt	0654-702500
Zo	Gent (B)	Ajuinlei	Boekenmarkt	gentseboekenmarkt@scarlet.be
1e Vr	Egmond aan zee	Voorstraat 82a	Boekenmarkt	072-5822310
2e & 4e Vr	Deventer	Diverse locaties	Stadswandeling langs antiquariaten	06-22716085
1e Za	Brussel (B)	Legermuseum	Boekenmarkt	www.plaisirdulivre.be
1e Za	Mortsel (B)	Gemeenteplein	Boekenmarkt	+32-(0)34441748
1e Za	Bergen op Zoom	Williamstraat 7	Boekenmarkt	vanderkallen@home.nl
2e Za	Den Haag	W.C. Willem Royaardsplein	Boeken, Kunst- en Antiekmarkt	06-12322115
2e Za	Gent (B)	Sint Niklaaskerk	Boekenmarkt	info@sintniklaaskerk.be
3e Za	Rotterdam	St. Caeciliakerk	Boekenmarkt	05-57594607
4e Za	Antwerpen (B)	St. Nicolaasplaats	Boeken-, Strip- en Curiosamarkt	+32-(0)32264068
2e & laatste Za	Putten	Bilderdijkstraat 45	Boekenmarkt	06-51179335
1e Zo	Beauvoorde (B)	Wulveringemstraat 10-14	Boekenmarkt	dezutjoh@hotmail.com
1e Zo	Diest (B)	Begijnhof	Boekenmarkt	+32-(0)13337483
2e Zo	Damme (B)	Markt	Boekenmarkt	toerisme@damme.be
2e Zo	Kijkduin	Deltaplein en Passage	Boeken, Kunst- en Antiekmarkt	06-12322115
3e Zo	Antwerpen (B)	De Coninckplein	Strip- en Boekenmarkt	info.permeke@stadantwerpen.be
3e Zo	Bredevoort	't Zand	Boekenmarkt	0543-216005
4e Zo	Malle (B)	Kasteel de Renaissance	Boekenmarkt	0032(0)33116350

November

2 t/m 4	Gemert	Deel 70	Boeken- en muziekmarkt	06-52394084
3	Bennekom	Hogeweg 23	Boeken- en muziekmarkt	boekenbeurstweevv@gmail.com
3	Haarlem	St. Bavokerk, Grote Markt 22	Boekenmarkt	06-12372217
3	Woudenberg	Nico Bergsteijnweg 139	Boeken- en platenmarkt	06-30670363
3 & 4	Maastricht	Sibemaweg 20	Boeken- en platenmarkt	043-3261180
4	Harfsen	Hulstweg 4-6	Boeken- en platenmarkt	activiteiten@hoeflo.nl
10	Enkhuizen	Zuiderkerksteeg 1	Boekenmarkt	0228-318612
10 & 11	Veldhoven	Oude Kerkstraat 18	Boekenmarkt	secretariaat@koersvanoers.nl
11	Wieringerwaard	Populierenlaan 23a	Boekenmarkt	www.muziekverenigingwieringerwaard.nl
11	Zutphen	Coehoornsingel 1	Boekenmarkt	www.mooiexemplaar.nl
16 & 17	Broek op Langedijk	Marktplaats 1	Boekenmarkt	0226-320058
17 & 18	Echt	Connect College, Industrieweg	Boekenmarkt	06-55763961
17 & 18	Hoogeveen	De Ploeger 10	Boeken- en platenmarkt	0528-277177
17 & 18	Oudenbosch	Jasmijnlaan 3	Boekenmarkt	www.boekenmarktpauluskerk.nl

23 & 24	Leiderdorp	Van Poelgeestlaan 2	Boekenmarkt	www.pgleiderdorp.nl
23 & 24	Coevorden	Friesestraat 130	Boekenmarkt	-
24	Vaassen	Deventerstraat 36	Boeken-, LP- en cd-markt	06-20761144
24 & 25	Wassenaar	Van Heeckerenstraat 2a	Boekenmarkt	070-5113992

December

8	Maarn	Trompplein 5	Boekenmarkt	0343-442361
---	-------	--------------	-------------	-------------

VEILINGEN

13 & 14 nov	Leiden	Burgersdijk & Niermans	Boeken, prentkunst	auctions@b-n.nl
21 nov	Den Haag	Venduehuis der Notarissen	Kunst, boeken, prentkunst	info@venduehuis.com
27 t/m 30 nov	Haarlem	Bubb Kuyper	Boeken, prentkunst	info@bubbkuyper.com
30 nov t/m 17 dec	Antwerpen (B)	Bernaerts	Strips (online veiling)	info@bernaerts.be
3 t/m 6 dec	Amsterdam	Zwiggelaar	Boeken, strips, prentkunst	zwiggelaarauctions@gmail.com
8 december	Hoorn	Van Sabben Poster Auctions	Affiches	uboersma@vansabbenauctions.nl
14 december	Antwerpen (B)	Bernaerts	Kunst, design, werk op papier	info@bernaerts.be
14 & 15 december	Brussel (B)	Arenberg Auctions	Boeken, prentkunst	www.arenbergauctions.com

Najaarsveiling

3 - 5 december 2018

Kijkdagen:

30 november t/m 2 december

In deze veiling onder andere:

- Complete Wendingen
- 18e Eeuwse theaters
- Atlassen Botero, Ortelius en Chatelain
- Specials erotica, subcultuur en kaarten op zijde

Telefoon: +31 6 47 98 61 38

E-mail: zwiggelaarauctions@gmail.com

(kavel 460 - veiling 1)

www.zwiggelaarauctions.nl

Uw advertentie hier?

Vraag naar de mogelijkheden
en tarieven!

verkoop@stipmedia.nl

HET MEEST VEELZIJDIGE BLAD VOOR VERZAMELAARS

VERZAMELKRANT

Neem
een jaar-
abonnement
Nu € 39,50

*Je Verzameling
begint hier!*

www.verzamelkrant.nu

Agenda

Tentoonstellingen, festivals en theater

Antwerpen

Baroque Book Design

Museum Plantin-Moretus |
www.antwerpenbarok2018.be |
t/m 6 januari 2019

Deze tentoonstelling over het uitgeversvak vroeger en nu brengt ook de geur van de drukpers en het fluweel van handgeschept papier weer tot leven. Hoe evolueerde het boek in de barok? Waarom werkte uitgever Balthasar Moretus destijds samen met vooraanstaande kunstenaars zoals Peter Paul Rubens? Welke visie dragen hedendaagse vernieuwers in het boekenvak uit?

Antwerpen

Helmut Salden (1910-1996): a prolific lettering artist

Huis van het Boek | www.meermann.nl of www.catapult.be |
t/m 11 december 2018

Waarschijnlijk heeft iedereen boeken in de kast waarvoor Helmut Salden de omslagen heeft ontworpen. De bekendste ontwerpen zijn de omslagen die hij maakte voor de Russische Bibliotheek van Uitgeverij Van Oorschot. De tentoonstelling toont originele letterontwerpen, ruim honderd bekroonde boeken, ontwerpen voor boekomslagen en monogrammen uit de carrière van Salden die meer dan vijftig jaar besloeg.

Rotterdam

De Leesclub Van Alles live: Zondagskind van Judith Visser

Leeszaal Rotterdam West | www.dlva.nl | 12 november 2018

Judith Visser schreef de aangrijpende roman *Zondagskind* over haar bijzondere jeugd als kind met het syndroom van Asperger. We praten bij DLVAlive over het boek van Judith Visser, over autisme bij kinderen en met name bij meisjes, en over hoe het onderwijs werkt. We lezen hoe Vissers alterego Jasmijn Vink opgroeit en voortdurend het idee heeft dat ze tekortschiet en anders is dan andere kinderen. *Zondagskind* is bovenal een prachtige Bildungsroman. Judith Visser is op 12 november in Rotterdam te gast. Roeland Dobbelaer, hoofdredacteur DLVA, modereert de avond. NB: om de avond bij te wonen is het niet noodzakelijk om het boek vooraf te lezen.

Op 10 en 17 december in Utrecht resp. Rotterdam gaat DLVAlive over *Alle verhalen* van Leonora Carrington.

Harlingen

Literaire avond 'Terug tot Anton Wachter'

Grote Kerk Harlingen |
www.cc45harlingen.nl |
10 november 2018

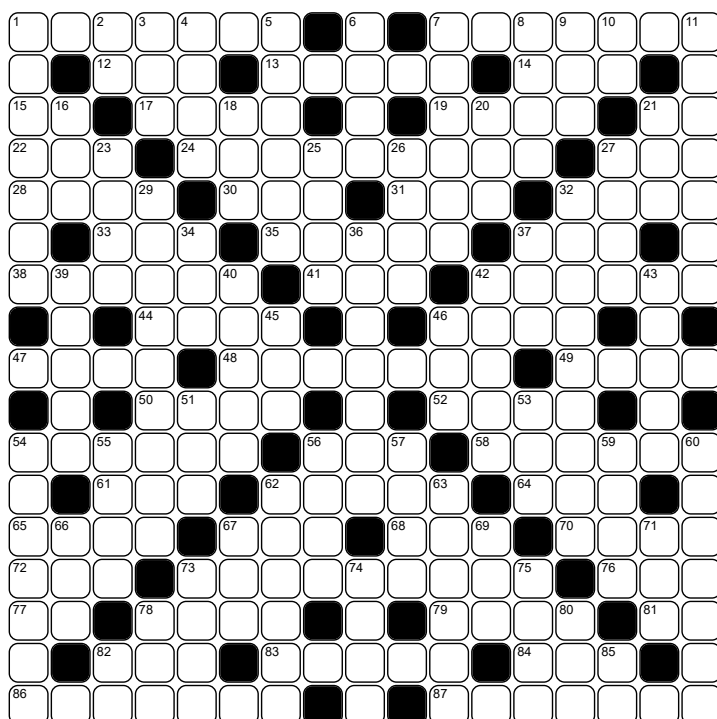
Op zaterdag 10 november 2018 wordt de toonaangevende Anton Wachterprijs voor de 20ste keer uitgereikt. Winnaar van de tweejaarlijkse prijs voor het beste Nederlandstalige literaire romandebut is Ellen de Bruin met haar roman *Onder het ijs*. Tijdens deze jubileumeditie, die samenvalt met Leeuwarden-Friesland Culturele Hoofdstad 2018, wordt een speciale Literaire Avond georganiseerd. Laat u verrassen door de top van literair Nederland. Geniet van een avond met voordrachten, gedichten, interviews en muziek. Met medewerking van de voormalig prijswinnaars; Gijs IJlander, Herman Stevens, Sipko Melissen, Christaan Weijs, Arjan Visser, Anne Gine Goemans, Maartje Wortel, Peter Buwalda, Niña Weijers, Roos van Rijswijk. Muzikale medewerking van Jankobus Seunnenga en Dick Vestdijk.

Nijmegen

Wintertuinfestival 2018

www.wintertuinfestival.nl | 20 t/m 25 november 2018

Literair festival in Nijmegen met talloze aanstormende en gevestigde schrijvers, dichters, wetenschappers, muzikanten, cabaretiers, dj's en kunstenaars. Het Wintertuinfestival stelt dit jaar de vraag: Wat horen we als we luisteren? We gaan op zoek naar nieuwe vormen van gesprek over maatschappelijke thema's die moeilijk bespreekbaar lijken. In vijf dagen tijd zijn er talloze programma's op verschillende locaties in Nijmegen. Met o. a. Niña Weijers, Johan Harstad, Alfred Birney, Vincent Bijlo, Roos van Rijswijk en veel meer.

Oplossing

49 59 63 11 63 31 6 29

Horizontaal

1 conditietraining; **7** vernieuwde uitgave;
12 vlies op de melk; **13** Boheemse volksdans;
14 explosieven opruimingsdienst (afk.); **15** grote kledingmaat; **17** rivier in Spanje; **19** deel van een zeilboot; **21** besloten vennootschap (afk.);
22 ogenblik; **24** hoog bouwwerk; **27** schrijfplankje; **28** vuurverschijnsel; **30** slaapplaats;
31 onderricht; **32** frisdrank; **33** erfelijk materiaal;
36 na verloop van tijd; **37** paleis in Apeldoorn;
38 een tochtje maken; **41** insect; **42** bovenste verdieping; **44** soort groente; **46** kans- of gokspel; **47** windrichting; **48** natuuronderzoeker;
49 autoped; **50** Duits automerk; **52** deel van camera; **54** blok om te hijsen; **56** mensensoort;
58 deel van een breukgetal; **61** opstootje;
62 Spaans dictatoriaal bewind; **64** werkschuw;
65 internationaal bank-accountnummer (afk.);
67 nachthemd; **68** commerciële omroep (afk.);
70 zuivelproduct; **72** horizon; **73** maalinrichting;
76 kleine soort hert; **77** koninklijke landmacht (afk.); **78** Europeaan; **79** wild zwijn; **81** bekende Nederlander (afk.); **82** Spaanse edelman; **83** verdieping; **84** cilinder; **86** deel van koffieservies;
87 gezellig dineren.

Verticaal

1 Amerikaanse stapdans; **2** kijktoestel; **3** ontkenning; **4** plaats in Gelderland; **5** geld opzij leggen;
6 door koorts verwart spreken; **7** drama van Shakespeare; **8** overschot; **9** bundeltje haar;
10 reverendus dominus (afk.); **11** kuit van de steur; **16** jongensnaam; **18** tennisterm; **20** lokspijs;
21 gong; **23** bouwsteentjes voor kinderen; **25** plaats in Noord-Holland; **26** een etagewoning; **27** blauw-grijs metaal; **29** hoog bouwwerk;
32 amfitheater in Rome; **34** nieuw (in samenst.); **36** keeper; **37** loterijbriefje; **39** gezongen toneelspel;
40 uitvinder van dynamiet; **42** moedermelk geven; **43** adellijk persoon; **45** gestold vleesnat;
46 ouderwets speelgoed; **51** aardkluit; **53** duinheuvel; **54** glazen speelballetje; **55** openbaar vervoermiddel;
56 herkauwend zoogdier; **57** gedorste halmen; **59** ijverig insect;
60 schoolvak; **62** mannelijk kind; **63** sportman;
66 lichaamsdeel; **67** anticonceptiemiddel; **69** Bulgaarse munt; **71** koeienmaag; **73** gebaar (seintje); **74** inwendig orgaan; **75** bladader;
78 explosief; **80** gordijnrail; **82** muzikant; **85** laatstleden (afk.).

Onder de inzenders met de juiste oplossing worden vijf exemplaren verloot van *In Luilletterland*. Tussen schrijvers, uitgevers en andere curieuze letterheren m/v/x van Wim Huijser.

De op 30 oktober verschenen bundel *In Luilletterland* van Wim Huijser, u welbekend als columnist voor dit

blad, bevat bijdragen over literaire fenomenen en verborgen geschiedenissen uit binnen- en buitenland: van Mulisch tot Donna Tartt, van Thijsses Verkadealbums tot The Forsyte Saga. Verder staat Wim stil bij bibliofielen en boekverbranders, literaire tochten en poëziemuren, de moord op een Wageningse boekverkoper en de onthoofding van de koning van boekenhoofdstad Hay-on-Wye. *In Luilletterland* is nu te koop, of win het boek hier!

Kans maken op *In Luilletterland*? Mail de oplossing van de kruiswoordpuzzel en uw adresgegevens vóór 1 januari 2019 naar info@boekenpost.nl onder vermelding van 'puzzel'. Winnaars krijgen bericht.

De vorige prijswinnaars (*Boekenpost* 156) zijn Marije Freriks uit Well, J.A.J. van der Sloot uit Eindhoven, Hennie Smedema uit Amsterdam, Jenny Wevers uit Die men en Bert Nuhaan uit Velsen-Noord.

BOEKENSTAD

Heerlyckheid Bredevoort

17 nov
20 uur

Lezing: Joke Hermen

Een filosofisch pleidooi voor de terugkeer van inspiratie, creativiteit en beleving in 'meetbare' tijden.

26 OKT
23 DEC

OPTISCHE EFFECTEN

KOPPELKERK BREDEVOORT

VRIJDAG - ZATERDAG - ZONDAG | 11.00-17.00 U | WWW.KOPPELKERK.NL

Voor meer informatie: www.koppelkerk.nl

15 dec
20 uur

Lezing: Sander Heijne

Een lezing over de mislukte marktwerking in de publieke sector.

BOEKENMARKT

Heerlyckheid Bredevoort

Boekenbeurs

Een twintigtal boekhandelaren bieden hun kwalitatief beste boeken aan in de Koppelkerk.

Zondag
18 nov
2018

Meedoen aan de boekenbeurs?
www.boeken-bredevoort.nl

BOEKEN

IN DE BERGKERK

19e ANTIQUARISCHE

BOEKENBEURS

DEVENTER

26-1-2019

Zaterdag 26 januari 2019 - 10.00-16.00 uur.

Ca. 60 deelnemers, hoge kwaliteit.

Bergkerk - Bergkerkplein 1 - 7411 EN Deventer

Info: B. Bosgoed 0570-649280 - Mob. 0651292153

J. Praastink - Wessels 0570-644625

In samenwerking met B.O.B.

Deelnemerslijst, plattegrond en lijst parkeerplaatsen.

www.deventerantiquariaten.nl

Gratis entree!

Deventer

Q.Brobbel.